

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Agnė GRABAUSKIENĖ
Ekonomikos studijų programos studentė

LIETUVOS EINAMOSIOS SĄSKAITOS SALDO
VERTINIMAS: POVEIKIS ŠALIES EKONOMIKOS
AUGIMUI

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Agnė GRABAUSKIENĖ

LIETUVOS EINAMOSIOS SĄSKAITOS SALDO
VERTINIMAS: POVEIKIS ŠALIES EKONOMIKOS
AUGIMUI

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovai:

doc. dr. Henrikas KARPAVIČIUS
prof. dr. Zita TAMAŠAUSKIENĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Agnė Grabauskienė

Lietuvos einamosios sąskaitos saldo vertinimas: poveikis šalies ekonomikos augimui.

Magistro darbas.

Magistro darbe yra suformuluotos šalies einamosios sąskaitos nesubalansuotumo problemos, pateikiami jų sąlygojantys veiksniai, išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai einamosios sąskaitos saldo ir jo poveikio ekonomikos augimui vertinimo tyrimai, išskiriant vertinimo metodus, rodiklius bei kriterijus. Atlikta Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir jo struktūrinių dalių dinamikos 2000 – 2011 metų laikotarpiu analizė atskleidžiant pokyčius sąlygojusius veiksnius. Santykinių ekonominių rodiklių kitimo analizės pagrindu, įvertintas šalies ESS pavojingumas pastaruoju laikotarpiu. Koreliacinės regresinės analizės pagalba, išsamiai išanalizuotas nagrinėjamo reiškinio poveikis šalies ekonomikai (BVP tenkančio vienam gyventojui kitimui): tiek ESS, tiek jo struktūrinių dalių, tiek jų dedamųjų. Patvirtinama suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, jog šalies ESS ir jo valdymas stipriai įtakoja ekonominį augimą. Atsižvelgiant į empirinio tyrimo rezultatus, išskiriami veiksniai, galintys prisidėti prie šalies ekonomikos augimo skatinimo.

SUMMARY

Agnė Grabauskienė

Lithuania's current account balance assessment: the impact on the economic growth.

Master's work.

The country's current account imbalance problems and their influencing factors are formulated in the Master's work. The theoretical and practical research works of different Lithuanian and foreign authors on current account balance and its impact on the economic growth are analyzed and systematized in this work by highlighting the methods of assessment, indicators and criteria. The analysis of Lithuania's current account balance and the dynamics of its structural parts in 2000 – 2011 period are made. The factors that caused the changes are disclosed too. The country's current account balance, based on the variation analysis of relative economic factors, is evaluated for the recent period like being hazardous. With the help of correlation – regression analysis, the

phenomenon's impact on the country's economy (GDP per capita variation), both, the current account balance and its constituent parts with their components are thoroughly and in detail analyzed in this work. The hypothesis of scientific research, that the country's current account balance and its management has a great influence on its economic growth, is confirmed. Taking into consideration the results of empirical research, the factors that might contribute to the country's economic growth, are pointed out.

TURINYS

SANTRAUKA	3
ĮVADAS	8
1. EINAMOSIOS SĄSKAITOS SAMPRATA BEI ESS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	12
<i>1.1. Einamosios sąskaitos samprata</i>	<i>12</i>
<i>1.2. Einamosios sąskaitos nesubalansuotumas ir jos saldo lemiantys veiksniai</i>	<i>14</i>
1.2.1. Požiūriai į šalies ESS lemiančius veiksnius.....	14
1.2.2. Einamosios sąskaitos nesubalansuotumą nagrinėjančios teorijos ir ESS pokyčiams įtakos turintys veiksniai.....	16
<i>1.3. ESS priimtimumo samprata ir jo vertinimas teoriniu aspektu</i>	<i>22</i>
1.3.1. ESS priimtimumo sampratos nevienareikšmiškumas.....	23
1.3.2. ESS priimtimumo vertinimo metodai.....	24
1.3.3. Einamosios sąskaitos saldo priimtimumo kriterijai ir jo vertinimo rodikliai.....	26
<i>1.4. Einamosios sąskaitos saldo poveikio šalies ekonomikai vertinimas teoriniu aspektu</i>	<i>29</i>
<i>1.5. Šalies einamosios sąskaitos saldo įtakos ekonomikos augimui vertinimo metodologija</i>	<i>33</i>
2. LIETUVOS EINAMOSIOS SĄSKAITOS SALDO IR JO POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI VERTINIMAS	36
2.1. Lietuvos einamosios sąskaitos balanso ir jo struktūrinių dalių tendencijų analizė 2000 – 2011 metais	36
2.2. Lietuvos ESS priimtimumo vertinimas 2000 – 2011 metais	39
2.3. Lietuvos ESS poveikio šalies ekonomikos augimui nustatymas, remiantis koreliacine regresine analize	44
2.3.1. Lietuvos ESS ir BVP tenkančio vienam gyventojui tarpusavio ryšio nustatymas.....	44
2.3.2. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir BVP tenkančio vienam gyventojui tarpusavio ryšio nustatymas.....	46
2.3.2.1. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui.....	49
2.3.2.2. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui.....	52
2.3.2.3. Lietuvos paslaugų kredito sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui.....	56
2.3.2.4. Lietuvos paslaugų debeto sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui.....	57
2.3.2.5. Lietuvos pajamų kredito sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui.....	59
3. LIETUVOS EKONOMIKOS AUGIMO SKATINIMO PRIEMONIŲ NUSTATYMAS	61
IŠVADOS	69
LITERATŪRA	72
PRIEDAI	76

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1.1 pav. Einamosios sąskaitos sudėtis.....	13
2.1 pav. Lietuvos ESS ir jo struktūrinių dalių dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu, mln. Lt.....	36
2.2 pav. Pagrindiniai Lietuvos ESS priimtumo rodikliai ir kriterijai.....	39
2.3 pav. Lietuvos ESS priimtumo rodikliai ir kriterijai, susiję su bendrąja užsienio skola.....	41
2.4 pav. Lietuvos ESS priimtumo rodikliai ir kriterijai, susiję su grynąja užsienio skola ir užsienio prekyba.....	43
2.5 pav. Lietuvos BVP vienam gyventojui priklausomybė nuo ESS 2000 – 2008 metais.....	45
2.6 pav. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 6 nepriklausomais kintamaisiais.....	47
2.7 pav. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 5 nepriklausomais kintamaisiais.....	48
2.8 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 4 nepriklausomais kintamaisiais.....	50
2.9 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 3 nepriklausomais kintamaisiais.....	51
2.10 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais.....	51
2.11 pav. Lietuvos investicinių prekių eksporto ir ekonomikos augimo dvinaris regresinis modelis.....	52
2.12 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 4 nepriklausomais kintamaisiais.....	53
2.13 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 3 nepriklausomais kintamaisiais.....	54
2.14 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais.....	55
2.15 pav. Lietuvos paslaugų kredito sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais.....	56
2.16 pav. Lietuvos transporto paslaugų kredito ir ekonomikos augimo dvinaris regresinis modelis.....	57
2.17 pav. Lietuvos paslaugų debeto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais.....	58

2.18 pav. Lietuvos pajamų kredito sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais.....	59
3.1 pav. Lietuvos ekonomikos augimo skatinimo veiksniai, remiantis ESS sudėtinių dalių bei jų dedamųjų ir ekonomikos augimo tarpusavio sąryšio analize.....	61

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.1 lentelė. ESS įtakos turintys veiksniai.....	18
1.2 lentelė. Einamosios sąskaitos saldo priimtumo sampratos.....	23
1.3 lentelė. ESS priimtumo rodikliai.....	26
1.4 lentelė. ESS priimtumo rodikliai.....	28
1.5 lentelė. Šalies ESS poveikio ekonomikos augimui tyrimai.....	31
1.6 lentelė. ESS vertinimo tyrimai.....	34

Ivadas

Darbo aktualumas ir problema. Augant šalių ekonomikoms, plečiantis prekybai, didėjant investicijoms bei skolinimuisi, šalių ekonomistams tapo aktualu nagrinėti mokėjimų balansą, o tiksliau – einamąją sąskaitą.

Daugelio šalių patirtis rodo (tame tarpe ir Lietuvos), kad vyrauja laikotarpiai, kai einamosios sąskaitos balansas yra neigiamo ženklo. Išskyla klausimas, ar šalis, kuri ilgą laiką skolinasi užsienyje, neturėtų susirūpinti tokio skolinimosi ekonominiu pagrįstumu ir jos mokumu ateityje, t.y. einamosios sąskaitos saldo (toliau ESS) priimtinumui.

Ryškus einamosios sąskaitos nesubalansuotumas gali būti vertinamas dvejopai. Einamosios sąskaitos deficitas (toliau ESD) paprastai susidaro dėl investicijų poreikio ilgalaikiam ekonomikos augimui finansuoti. Ekonomikos augimo požiūriu tokio pobūdžio ESD yra priimtinas ir neturėtų būti vertinamas kaip probleminis. Kita vertus, ESD gali turėti neigiamų ekonominių pasekmių – dėl jo gali didėti bendroji skola užsieniui, o didėjant skolai ilgainiui tampa sudėtinga ją tvarkyti ir net kyla skolos krizės pavojus. Dažniausiai teigiamas einamosios sąskaitos balanso dydis vertinamas kaip ekonomikos stiprumo ženklas. Tačiau einamosios sąskaitos perteklius gali atspindėti ne tik konkurencingą vietos gamintojų produkciją, bet ir rodyti importo, prekybos ar kitus apribojimus, investicijoms nepatrauklią aplinką.

Taigi, nėra tiksliai pagrįstų taisyklių, kurios leistų nustatyti, kada šalies ESS yra priimtinas, o kada ne, nes svarbiausia yra tai, kokiomis konkrečiais priemonėmis jis buvo pasiektas. Analitikai finansų srities specialistai nagrinėja einamosios sąskaitos saldo priimtinumą įvairiais aspektais. Vieni autoriai, tokie kaip Vaškelaitis (2006), Kalinauskas (2002), Čiočytė (2006), Milesi-Ferreti ir Razin (1996), Aristovnik (2006), Edwards (2005) ir kiti siūlo rodiklius, kuriuos galima naudoti vertinant jo priimtinumą, kiti teigia priešingai – nėra vieningo vertinimo. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama daugelis skirtingų rodiklių, leidžiančių daryti išvadas apie šalies einamosios sąskaitos saldo lygį. Taip pat ESS pavojingumui nustatyti yra naudojamas tarplaikinis optimizavimo modelis.

Globalizacija ir technologijų tobulėjimas lėmė tai, jog einamosios sąskaitos nesubalansuotumas tapo aktuali tema ne tik stiprioms išsivysčiusioms valstybėms, bet ir besivystančioms šalims. Ne išimtis ir Lietuva. Per pastarąjį dešimtmetį jos einamosios sąskaitos saldo vidutiniškai kasmet sudarė po – 4961,09 mln. Lt arba 6,5% BVP. Palyginti su išsivysčiusiomis šalimis, toks ESD atrodo labai didelis ir gali kelti abejonių dėl jo priimtumo. Ekonominio pakilimo laikotarpiu augantis visuomenės vartojimas ir dėl to didėjantis poreikis importuojamoms prekėms sąlygojo šalies neigiamą einamosios sąskaitos susidarymą ir deficitinio balanso augimą. Pasaulinė finansų krizė pakeitė nusistovėjusias tendencijas: sumažėjęs vartojimas, šalies ekonomikos lėtėjimas iššaukė

einamosios sąskaitos pertekliaus susidarymą, kuris pradėjus atsigavinėti ekonomikai mažėjo ir vėl pasiekė deficitinį lygį. Todėl svarbu detaliau atskleisti tokios einamosios sąskaitos kaitos susidarymo prielaidas ir veiksnius, įvertinti ESS priimtinumą bei galimą poveikį Lietuvos ekonomikai.

Einamosios sąskaitos balansas susideda iš daug sudėtinių dalių, kurios įtakoja ne tik jį patį, bet kartu daro poveikį ir šalies ekonomikai. Šio poveikio stiprumą labai sunku kiekybiškai išmatuoti, kadangi šalies ekonomikos pokyčius sąlygoja ir labai daug kitų veiksnių. Negalima daryti kategoriškų išvadų apie šių dviejų kintamųjų tarpusavio poveikio stiprumą. Užsienio autorių, tokių kaip Hansen ir Kvedaras (2004), Fida, Zakaria ir Hashmi (2009), Sekmen ir Calisir (2011), Hubbard (2006), Pacheco - Lopez ir Thirlwall (2007), Edwards (2010) ir kitų darbuose ryšiui tarp einamosios sąskaitos ir šalies ekonomikos augimo nustatyti taikomi įvairūs regresinės analizės modeliai (ARDL modelis, mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelis). Todėl remiantis koreliacinės – regresinės analizės metodais, svarbu atskleisti ir Lietuvos einamosios sąskaitos saldo poveikį šalies ekonomikai.

Tyrimo objektas: Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos saldo.

Tyrimo dalykas – atlikti teorinį ir praktinį Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir jo poveikio šalies ekonomikos augimui vertinimą.

Tyrimo tikslas – atskleisti mokslinėje literatūroje pateikiamas einamosios sąskaitos saldo vertinimo koncepcijas bei naudojant indikuojančius rodiklius ir metodus įvertinti Lietuvos ESS priimtinumą ir jo įtaką šalies ekonomikai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti einamosios sąskaitos saldo sampratos, jo nesubalansuotumą nagrinėjančių teorijų ir veiksnių, darančių įtaką einamajai sąskaitai, teorinę analizę;
2. Atskleisti ESS priimtumo nevienareikšmiškumo aspektus, pateikiant jo vertinimo metodus bei pagrindinius vertinimo rodiklius ir kriterijus;
3. Atskleisti esminius teorinius ESS poveikio šalies ekonomikos augimui aspektus;
4. Atlikti Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir jo priimtumo vertinimo analizę 2000 – 2011 m.;
5. Įvertinti Lietuvos ESS ir jo sudėtinių dalių bei jų dedamųjų poveikį šalies ekonomikos augimui, remiantis koreliacinės regresinės analizės metodais;
6. Nustačius problemiškausius Lietuvos einamosios sąskaitos valdymo aspektus, sudaryti pažangios ateities viziją, numatant ekonomikos augimą skatinančius veiksnius.

Hipotezė: einamosios sąskaitos saldo ir jo valdymas daro didelį poveikį šalies ekonomikos augimui.

Tyrimo metodai: Lietuvos ir kitų šalių autorių mokslinės literatūros sisteminė ir lyginamoji analizė, lyginamoji statistinių duomenų analizė, grafinis duomenų vaizdavimas, informacijos grupavimo, sisteminimo ir apibendrinimo metodai, loginės analizės ir duomenų priežastinės analizės metodas, mokslinis modeliavimas, abstrahavimo, dedukcijos metodai, koreliacinės regresinės analizės metodai (dvinarė ir daugialypė koreliacinė regresinė analizės).

Tyrimo duomenys ir metodika: darbe analizuojamas Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir jo priimtinumui nustatyti reikalingi kiti rodikliai. Analizuojamas laikotarpis yra 2000 – 2011 metai. ESS poveikio šalies ekonomikos augimui nustatymui naudojama koreliacinė regresinė analizė. Analizuojant reiškinį tarpusavio ryšius faktoriniais (nepriklausomais) kintamaisiais pasirinkti ESS ir jo sudėtinės dalys: prekių importas ir eksportas, paslaugų debetas ir kreditas, pajamų debetas ir kreditas bei pastarųjų dedamosios dalys: perdirbtų pramoninių prekių, perdirbto kuro ir tepalų, benzino ir investicinių prekių eksportas, perdirbtų pramoninių prekių, neperdirbto kuro ir tepalų, investicinių prekių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importas, transporto ir kelionių paslaugų kreditas, transporto ir kelionių paslaugų debetas, darbo ir investicinių pajamų kreditas, o rezultatinis (priklausomas) kintamuoju - BVP, tenkantis vienam gyventojui, kuris keičiasi dėl faktorinių kintamųjų įtakos. Prieš darant sprendimus ir apibendrinančias išvadas patikrinama, ar apskaičiuoti rodikliai patikimi ir realūs. Koreliacijos koeficiento patikimumas nustatomas pagal Stjudento kriterijų. Laikoma, kad apskaičiuoti rodikliai yra patikimi bei atspindi tikrus, realius ryšius tarp nagrinėjamų reiškinų, kai apskaičiuota faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė yra didesnė už kritinę Stjudento kriterijaus reikšmę. Įvertinant determinacijos koeficiento patikimumą, naudojamas Fišerio kriterijus. Determinacijos koeficientas yra patikimas, kai apskaičiuota faktinė Fišerio kriterijaus reikšmė yra didesnė už teorinę Fišerio kriterijaus reikšmę (Pabedinskaitė, 2005).

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys pagrindiniai skyriai. Baigiamojo darbo konceptualiojoje dalyje susisteminti Lietuvos ir užsienio autorių pateikiami ESS lemiantys veiksniai, jo nesubalansuotumo ir ESS priimtumo problematikos, vertinimo metodų bei rodiklių/kriterijų ir poveikio šalies ekonomikai teoriniai aspektai. Analitinėje – metodinėje dalyje atliekama Lietuvos ESS ir jo struktūrinių dalių dinamikos bei ESS priimtumo vertinimo 2000 – 2011 metais analizė ir įvertinamas ESS ir jo sudėtinių dalių bei jų dedamųjų poveikis šalies ekonomikos augimui. Konstruktyviojoje darbo dalyje, remiantis pastaruoju vertinimu, pateikiami siūlymai, kurių maksimalus ir kompleksinis realizavimas prisidėtų prie gyvenimo lygio kilimo šalyje.

Darbą sudaro 75 puslapiai, 6 lentelės, 20 iliustracijų. Bibliografinį aprašą sudaro 52 šaltiniai.

Esminiai tyrimo rezultatai: Lietuvos ESS 2000 – 2011 metų laikotarpiu buvo daugiau ar mažiau priimtinas ir yra stebima gerėjanti jo situacija. Koreliacinė regresinė analizė patvirtino stiprų šalies ESS ir jo sudėtinių dalių bei jų dedamųjų daromą poveikį Lietuvos BVP vienam gyventojui kitimui. Siekiant skatinti šalies ekonomikos augimą didžiausias dėmesys turėtų būti sutelktas į šias

ESS valdymo sritis: pajamų kredito (darbo ir investicinių pajamų), paslaugų debeto (transporto ir kelionių paslaugų), paslaugų kredito didinimą (transporto paslaugų), prekių importo ribojimą skatinant investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importą bei prekių eksporto didinimą (investicinių prekių).

Praktinis rezultatų reikšmingumas. Gauti rezultatai yra praktiški ir reikšmingi, kadangi apibendrinti analizės duomenys gali būti naudojami šalių einamosios sąskaitos saldo stebėjimui, analizei, jo priimtimumo, pavojingumo bei poveikio šalies ekonomikai interpretavimui.

1. EINAMOSIOS SĄSKAITOS SAMPRATA BEI ESS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Einamosios sąskaitos samprata

Norint apibrėžti einamąją sąskaitą, pirmiausia reikia apibrėžti mokėjimo balansą, kurio viena iš sudedamųjų dalių ji yra.

Mokėjimų balansas (*angl. balance of payments (BOP)*) yra pagrindinis dokumentas analizuojant šalies išorinę poziciją bei ekonominės politikos korekcijos poreikį. Jis yra svarbus šalies užsienio ekonominių ryšių subalansuotumo rodiklis, perspėjantis apie išorinio nesubalansuotumo sureguliuojimo poreikį. Mokėjimų balansas yra „visų sandėrių tarp vienos šalies ir likusių pasaulio dalių gyventojų apibendrintas užrašas“, statistinė ataskaita, kuri parodo tam tikro laikotarpio (ketvirčio, pusmečio, metų) šalies ekonominių operacijų su kitomis pasaulio šalimis vertę (Snieska ir kt., 2001).

Mokėjimų balansas sudaromas srautų principu. Sandorių srautai registruojami dvejetainio buhalterinio įrašo pagrindu, vieną kartą su pliuso ženklu (kreditas), kitą - su minuso (debetas), kadangi daugelis ekonominių operacijų yra ekonominių vertybių mainai. Tokia įrašo sistema reiškia, kad mokėjimų balanse visada turi būti pusiausvyra. Taigi sandoriai, kurie didina pinigų pritekėjimą į Lietuvą, mokėjimų balanse bus įrašyti kaip kreditas su pliuso ženklu, o sandoriai, kurie didina pinigų nutekėjimą į užsienį – kaip debetas su minuso ženklu (Startienė, 2002).

Mokėjimų balansą sudaro dvi pagrindinės dalys:

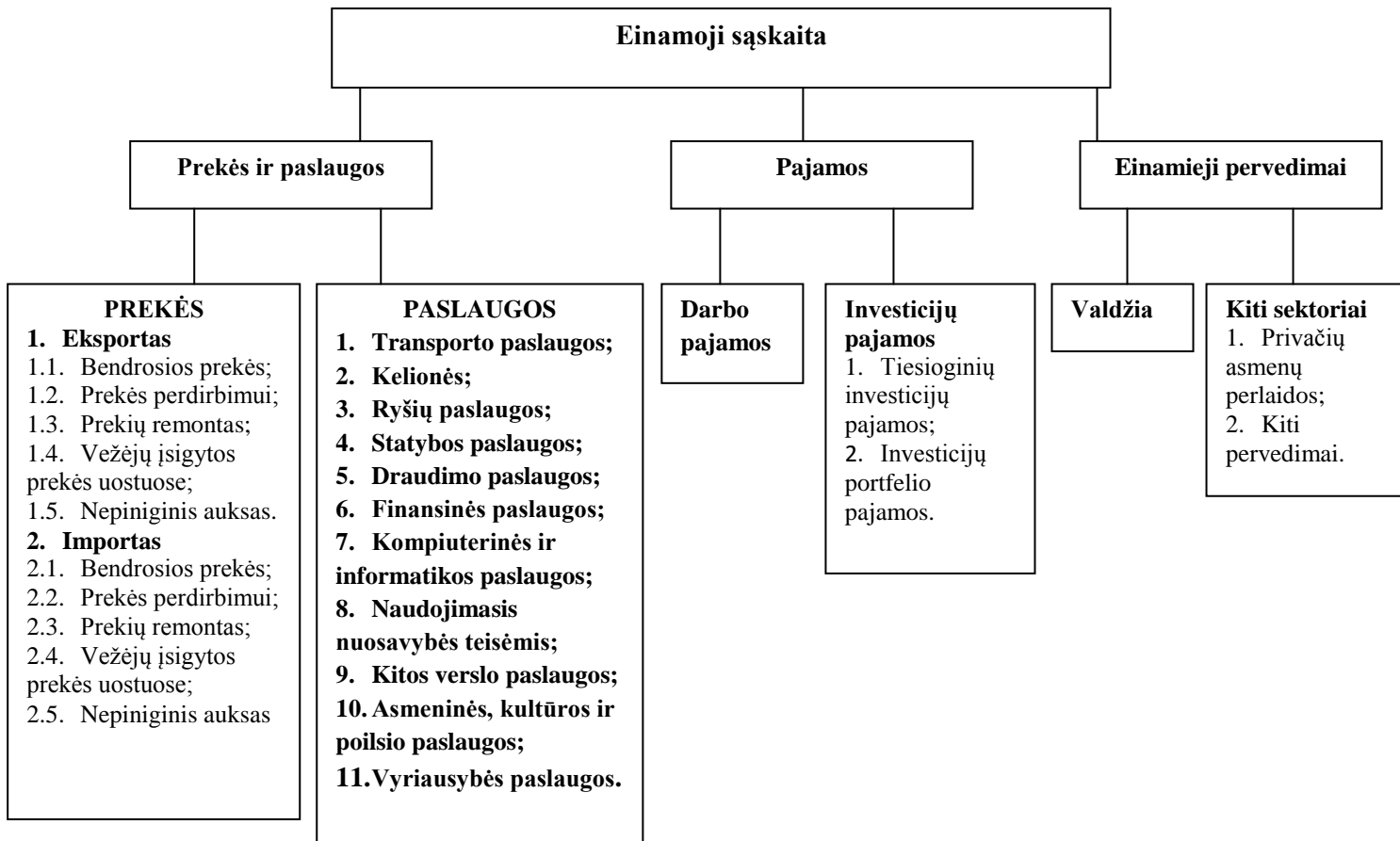
1. Einamoji sąskaita, kuri reguliuoja tarptautinių prekių, paslaugų bei grynujų pajamų judėjimą;

2. Kapitalo ir finansinė sąskaita, kuri registruoja tarptautinius sandėrius finansiniais aktyvais.

Einamąją sąskaitą sudaro prekių, kapitalo ir darbo pajamų srautai bei einamieji pervedimai. Finansinę sąskaitą sudaro tiesioginių bei portfelinių investicijų srautai, finansinių išvestinių priemonių, kitų investicijų ir oficialiųjų tarptautinių atsargų srautai. Kapitalo sąskaitą sudaro neatlygintini kapitalo pervedimai ir nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas (pardavimas). Įvertinus klaidas ir praleidimus, einamosios sąskaitos deficitas yra lygus kapitalo ir finansinės sąskaitos pertekliui – suma, kuria šalies gautos pajamos už eksportą, investicijų, darbo pajamos bei einamieji pervedimai viršija išlaidas, kurias apima importas, užsieniečių gaunamos darbo bei investicijų pajamos bei einamieji pervedimai. Einamosios sąskaitos balansas yra lygus nacionalinio taupymo ir vidaus investicijų skirtumui.

Kadangi darbe yra analizuojamas einamosios sąskaitos saldo, toliau bus nagrinėjama tik einamoji sąskaita. Detalią jos sudėtį parodo žemiau pateiktas 1.1 paveikslas.

Duomenys apie einamąją sąskaitą, o tiksliau apie einamosios sąskaitos saldo, yra priskiriami prie vieno iš svarbiausių makroekonominių rodiklių.

1.1 pav. Einamosios sąskaitos sudėtis

Šaltinis: Startienė, G. (2002). Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika, mokėjimai, kreditavimas.

Pagrindinė ir svarbiausia einamosios sąskaitos dalis yra prekybos balansas, kurį sudaro prekių ir paslaugų balansas. Kitaip prekybos balansas dar vadinamas grynuoju (neto) prekių ir paslaugų eksportu. Taip pat einamojoje sąskaitoje reikia įvertinti ir pajamų balansą, kuris parodo pelno, palūkanų, darbo, dividendų srautą, atsirandantį kai vienos šalies piliečiams priklauso kitoje šalyje esantys pajamas duodantys aktyvai, bei einamųjų pervedimų balansą, parodantį įnašus į tarptautines organizacijas, užsienio pagalbą ir pan., tarp šalių (Snieska ir kt., 2001).

Einamosios sąskaitos balansas – tai labiausiai informatyvus balansas, atspindintis visus aktyvų judėjimus, susijusius su prekių ir paslaugų judėjimu. Šalies mokėjimų balanso einamąją sąskaitą sudaro prekių bei paslaugų importas ir eksportas, darbo ir investicijų pajamos, valdžios ir kitų sektorių einamieji pervedimai. Ekonomistams labai svarbu suprasti mokėjimų balanso esmę (mokėjimų balanso struktūrą, jo rodiklių ekonominį turinį, balanso sudarymo ir saldo matavimo

metodus, einamosios sąskaitos deficito problemas, ryšį su užsienio valiutų rinka), nes jis ne tik atspindi šalies tarptautinius ekonominius santykius, bet ir padeda įvertinti konkrečių įmonių veikiančius išorinius veiksnius, t. y. ekonominę aplinką makro lygiu.

1.2. Einamosios sąskaitos nesubalansuotumas ir jos saldo lemiantys veiksniai

Vertinant šalies einamosios sąskaitos saldo priimtinumą svarbu atskleisti jos nesubalansuotumą nagrinėjančias teorijas bei jose suformuluotus esminius teiginius ir ESS ir jo pokyčiams galinčius turėti ir turinčius įtakos veiksnius.

1.2.1. Požiūriai į šalies ESS lemiančius veiksnius

Mokslinėje literatūroje yra aptinkami trys istoriškai susiklostę požiūriai į einamosios sąskaitos saldo ir jo teigiamą ar neigiamą dydį lemiančius veiksnius: elastingumo, absorbcijos ir tarplaikinio pasirinkimo. Plačiau šie požiūriai aptariami šiame poskyryje.

Elastingumo požiūris. Vertinant einamosios sąskaitos balansą šiuo požiūriu, jis analizuojamas tik kaip eksporto – importo balansas, pagrindiniu eksporto – importo balansą įtakojančiu veiksniu laikant santykinę kainas. Vienas iš pagrindinių eksporto – importo srautų apimtis nulemiančių veiksnių – valiutos kursas, nes jis įtakoja santykinę kainų kitimą. Užsienio prekybos deficitą, remiantis šiuo požiūriu, gali panaikinti realaus valiutos kurso kritimas (realus valiutos nuvertėjimas), be to, valiutos vertės pokyčio poveikis užsienio prekybos balansui priklauso nuo eksporto paklausos ir importo paklausos elastingumo kainoms (Čiočytė, 2006). Todėl, remiantis šiais samprotavimais, galima teigti, jog realusis valiutos kursas, kuris parodo šalies tarptautinį konkurencingumą, yra svarbus išorinio subalansuotumo rodiklis ir susidaranti šalies einamosios sąskaitos deficito veiksnys.

Absorbcijos požiūris. Šio požiūrio pagrindas: einamosios sąskaitos balansas lygus nacionalinio taupymo ir vidaus investicijų skirtumui, todėl einamosios sąskaitos deficito lygį galima vertinti nagrinėjant ir vertinant taupymo bei vidaus investicijų lygį šalyje. Laikantis šio požiūrio, norint sumažinti einamosios sąskaitos deficitą, reikia skatinti nacionalinį taupymą ir mažinti vyriausybės biudžeto deficitą (Čiočytė, 2006).

Einamosios sąskaitos deficito susidarymas ar didėjimas dėl vidaus investicijų finansavimo poreikio išorės lėšomis nebūtinai signalizuoja šalies išorinio disbalanso problemas. Toks ESD neturėtų būti vertinamas neigiamai, kadangi aukštas vidaus investicijų lygis, rodantis spartesnę ekonomikos augimą ateityje dėl sukurtų didesnių produktyvumo pajėgumų, padidina tarplaikinį mokumą (šalies gebėjimą ateityje aptarnauti užsienio skolas). Taip pat aukštas santaupų ir

investicijų lygis signalizuoja apie šalies kreditingumą užsienio investuotojams, kadangi jis rodo didesnes gamybos apimtis ateityje ir šalies galimybes aptarnauti bei mažinti užsienio skolas. Taigi, aukštas vidaus investicijų lygis mažina šalies įsipareigojimų nevykdymo riziką (Milesi-Ferreti ir Razin, 1996). Kita vertus, jei šalies ESD didėja dėl mažėjančio nacionalinio taupymo, kuris parodo didėjančią šalies gyventojų vartojimą ir dėl to didėjančią importą, tai ateityje šalis gali susidurti su sunkumais tvarkant išorines skolas, kadangi vartojimo išlaidos neskatina ilgalaikio ekonomikos augimo.

ESD yra natūralus reiškinys ir nors yra nuomonių, kad ESD pagreitina produkcijos augimą ir ekonomikos vystymąsi, kai kurie tyrimai paneigia, kad besivystančios šalys, turinčios ESD, auga greičiau. Viena iš tokių priežasčių galėtų būti negebėjimas efektyviai paskirstyti užsienio kapitalą dėl silpnos vidaus finansinės sistemos (Ghosh ir Ramakrishnan, 2006).

Tarplaikinio pasirinkimo požiūris. Tarplaikinio pasirinkimo požiūris pratęsė einamosios sąskaitos deficito analizę absorbcijos požiūriu. Tarplaikinio pasirinkimo teorija teigia, kad taupymo ir investicinius sprendimus nulemia ateities pajamų augimo, palūkanų normų lūkesčiai. Vadovaujantis šiuo požiūriu, einamosios sąskaitos disbalansą sukelia tarplaikinis naudingumo maksimizavimas: įvairių šalių vartotojai įvertina dabartinius bei būsimuosius pajamų srautus bei, siekdami maksimizuoti visų laikotarpių naudingumą, skolinasi užsienyje arba investuoja užsienyje. Taip vyksta tarplaikinis vartojimo išlyginimas: valstybės, kurių pajamos yra santykinai mažos dabartiniu laikotarpiu ir kurios tikisi, kad ateityje pajamų lygis vienam gyventojui artės prie turtingesnių valstybių lygio, atotrūkis mažės neturtingesnių valstybių pajamų lygiui augant sparčiau nei turtingesniųjų – skolinasi, o šalys kurių pajamų lygis vienam gyventojui yra santykinai aukštas – skolina (Čiočytė, 2006).

Šalies einamosios sąskaitos deficito susidarymas gali būti paaiškinamas prieš tai aptarta tarplaikinio vartojimo išlyginimo teorija. Svarbiausia jos prielaida yra ta, kad dėl globalizacijos laisvėja šalies kapitalo judėjimas, o pastaroji, atsižvelgiant į tai, kokias pajamas turės ateityje ir koks vartojimo lygis bus norimas išlaikyti, gali skolintis paskirstant vartojimą laike taip, kad maksimizuotų naudą (Obstfeld ir Roggoff, 1996).

Atskleidus mokslinėje literatūroje pateikiamus susiformavusius požiūrius į einamosios sąskaitos saldo įtakojančius veiksniai ir norint išsamiau išnagrinėti einamąją sąskaitą, reikia apžvelgti jos nesubalansuotumą nagrinėjančias teorijas ir pačius einamosios sąskaitos saldo įtakos turinčius veiksniai.

1.2.2. Einamosios sąskaitos nesubalansuotumą nagrinėjančios teorijos ir ESS pokyčiams įtakos turintys veiksniai

Mokslinėje literatūroje yra pateikiamos šios pagrindinės šalies einamosios sąskaitos nesubalansuotumą nagrinėjančios teorijos: valiutų krizių, makroekonominių veiksnių įtakos ir dvynių deficito teorijos. Plačiau jos aptariamos šiame poskyryje.

Valiutų krizių teorija – tai teorija nagrinėjanti veiksnius, įtakojančius einamosios sąskaitos nesubalansuotumą. Krugman (1979) savo modelyje parodė, kad per daug didėjanti vidaus politikos pozicija priverčia vidaus absorbciją viršyti gamybą. Skirtumas patenka į mokėjimų balanso deficitą, kurį centrinis bankas finansuoja leisdamas atsargas. Galiausiai atsargos krinta iki kritiškos ribos. Kuomet atsargos yra išseiktos, valiutos kurso susiejimas yra „paliktas“, ir valiuta per laiką nuvertėja, atspindėdama labiau didėjančią politikos poziciją šalyje negu užsienyje.

Makroekonominių veiksnių įtakos teorija – tai dar viena teorija, nagrinėjanti einamosios sąskaitos nesubalansuotumą įtakojančius veiksnius. Ši teorija teigia, kad einamosios sąskaitos nesubalansuotumą gali įtakoti ne tik importas ar eksportas, bet ir kiti veiksniai. Jeigu šalis yra maža ir turi atvirą ekonomiką, einamosios sąskaitos deficito didėjimas yra svarbus didėjančio ūkio perkaitimo rizikos požymis, kurį reikia vertinti kartu su itin žemomis realiosiomis palūkanų normomis, sparčiu kreditavimo didėjimu, algų didėjimu, infliacijos didėjimu, statybų sektoriaus sparčiu augimo tempu ir t.t. Einamosios sąskaitos deficitą dideli dalimi finansuojamas skolą kuriančiais srautais, tad sparčiai didėja bendroji šalies skola užsieniui.

Pažymėtina, kad nedidelė valdžios sektoriaus skola ir gana nuosaikus privataus sektoriaus įsiskolinimo lygis leidžia manyti, kad bendra šalies nemokumo rizika vertintina kaip labai maža. Todėl vertinant einamosios sąskaitos ir jos finansavimo raidą, reikia aiškiai atskirti šalies nemokumo riziką nuo perteklinio bei „neefektyvaus“ įsiskolinimo rizikos. Jei šalyje toliau didėja ekonomikos nesubalansuotumas, tuomet gali padidėti konkurencingumo problemos ir netgi ūkio nemokumo rizika (Ramanauskas, 2007).

Dar viena teorija, kuri nagrinėja einamosios sąskaitos nesubalansuotumą yra **dvynių deficito teorija**. Ši teorija nagrinėja biudžeto deficito ir einamosios sąskaitos deficito dvyniškumą. Pasak Marinheiro (2007), yra keletas tradicinių teorinių paaiškinimų apie ryšį tarp biudžeto deficito ir einamosios sąskaitos deficito:

- Biudžeto deficito padidėjimas sukelia „spaudimą“ palūkanoms, ir taip įtakoja kapitalo įplaukas, o galiausiai tai sukels einamosios sąskaitos deficito padidėjimą.
- Padidėjęs biudžeto deficitas sukeltų vidinę absorbciją, tačiau tada padidės importas, taip sukeliant einamosios sąskaitos deficito padidėjimą arba sumažėjimą.

Fidrmuc (2002) savo atliktame tyrime atskleidė standartinį atvejį - biudžeto deficito ir einamosios sąskaitos deficito dvyniškumą. Šiame darbe yra pateikiama ekonominio modelio reakcija į dvi fiskalines politikas. Pirma politika yra paremta padidėjusiomis vyriausybės išlaidomis. Kada biudžeto deficitas padidėja, gyventojai žino, kad vyriausybė pakels mokesčius, kad sumažintų fiskalinį trūkumą ir padengtų susikaupusią skolą. Kita politika, kuri yra paremta nuolatinio kapitalo ir darbo užmokesčio mažinimu. Po mokesčio tarifo mažinimo įmonės pasirenka dirbti sunkiau ir daugiau darbo valandų, kad galėtų pasinaudoti padidėjusiomis pajamomis. Didesnės darbo valandos padidina kapitalo našumą, kuris skatina investavimą, o mokesčių tarifų sumažėjimas savaime skatina investicijas.

Roubini (2004) atliko empirinį tyrimą apie biudžeto deficito poveikius einamajai sąskaitai. Autorius atrado, kad per vienus ar dvejus metus produkcijos svyravimai paaiškina daugelį nukrypimų tarp biudžeto balanso ir einamosios sąskaitos. Padidėjęs biudžeto deficitas turi teigiamą trumpą poveikį einamajai sąskaitai nepaisant, ar biudžeto deficitas yra padidėjęs dėl vyriausybės išlaidų, ar mokesčių sumažinimo. Priežastis tokio rezultato yra ta, kad sekant padidėjusį biudžeto deficitą, privačios santaupos padidėja, tuo pačiu metu palūkanos pakyla, nes didėja vyriausybės skolinimas ir didelės palūkanos sumažina privačias vidines investicijas. Roubini (2004) atrado, kad privačių santaupų padidėjimas ir vidinių investicijų mažėjimas pakankamai kompensuoja vyriausybės santaupas trumpam ir prisideda prie einamosios sąskaitos gerinimo.

Ekonominė teorija ir mokslininkų tyrimai įrodo, jog tai, ar ESS yra teigiamas ar neigiamas reiškinys, priklauso nuo jį lemiančių veiksnių. Pavyzdžiui, jei ESD susidaro dėl neigiamo prekybos balanso, tuomet tai gali būti šalies konkurencingumo problemų požymis. Tačiau, jei ESD atspindi vidaus investicijas viršijančias nacionalinį taupymą, tuomet tai gali signalizuoti apie produktyvią ir augančią ekonomiką (Ghosh ir Ramakrishnan, 2006). Anot Zanghieri (2004), tokiu atveju nerimauti dėl ESD nereikėtų, kadangi dėl augančios ekonomikos sukauptą užsienio skola bus lengvai aptarnaujama.

Lietuvos ir užsienio autorių darbuose yra išskiriama daug veiksnių turinčių įtakos einamajai sąskaitai ir jos saldo pokyčiams. Šie veiksniai yra pateikiami 1.1 lentelėje.

Debelle ir Faruqee (1996) išskyrė penkis pagrindinius veiksnius, kurie turi įtakos einamajai sąskaitai: infliacija, nacionalinės pajamos, valiutos kursas, vyriausybės apribojimai bei veiksnių sąveika. Tai yra pagrindiniai veiksniai, kurie įtakoja daugelio šalių einamąsias sąskaitas.

Vaškelaitis (2006) infliaciją interpretuoja kaip pagrindinį einamąją sąskaitą įtakojančią veiksnių. Prekių kainų padidėjimas apsunkina jų eksportą. Kadangi prekės tampa brangesnės, tai sumažėja jų konkurencingumas tarptautinėje rinkoje. Yra sunkiau jas parduoti, kadangi rinkoje yra pigesnių analogiškų prekių. Importuojamos prekės tampa patrauklesnės, kadangi jų kaina, lyginant su

vietinėmis, būna mažesnė. Tad eksportas sumažėja, o importas išauga, ir tai neigiamai atsiliepia einamajai sąskaitai.

1.1 lentelė

ESS įtakos turintys veiksniai

Veiksniai	Autoriai (metai)
Infliacija	Debelle ir Faruqee (1996), Vaškelaitis (2006), Čičinskas ir Miškinis (2002)
Nacionalinės pajamos	Debelle ir Faruqee (1996)
Valiutos kursas	Debelle ir Faruqee (1996), Vaškelaitis (2006), Čičinskas ir Miškinis (2002), Hermann ir Jochem (2005), Aristovnik (2006)
Vyriausybės apribojimai	Debelle ir Faruqee (1996), Vaškelaitis (2006).
Infliacijos ir valiutos kurso sąveika	Debelle ir Faruqee (1996)
BVP augimo tempai	Čiočytė (2006), Aristovnik (2006), TVF (2008)
Vartojimo kredito sąlygų palengvinimas	Balčiūnas ir kiti (2002)
Vidaus investicijų augimas	Balčiūnas ir kiti (2002)
Tiesioginės užsienio investicijos	TVF (2008)
P-2 pinigų masė	Hermann ir Jochem (2005)
Atvirumas tarptautinei prekybai	Chinn ir Prasad (2000), Zanghieri (2004)
Bendroji užsienio skola	Aristovnik (2006)
Fiskalinis biudžetas	TVF (2008)
Demografija	TVF (2008)
Grynojo užsienio turto pozicija (NFA)	TVF (2008)
Naftos prekybos balansas	TVF (2008)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis TVF duomenimis bei lietuvių ir užsienio autorių darbais.

Čičinskas ir Miškinis (2002) teigia, kad augant inflacijai, didės eksporto produkcijos kainos ir jo konkurencinis pranašumas sumažės, nes kylant kainoms pradės kilti ir realusis valiutos kursas. Eksporto augimo tempai gali pradėti lėtėti, o apimtys mažėti. Be to, kylant kainoms, ekonomikos veikėjai rinksis vartoti pigesnes užsienio prekes, todėl importas padidės. Tai lems ESD susidarymą arba jo didėjimą.

Anot Vaškelaičio (2006), kitas svarbus einamosios sąskaitos saldo įtakos turintis veiksnys yra vyriausybės apribojimai. Vyriausybei uždėjus muitus importuojamoms prekėms, jų kaina išauga. To pasekoje, importuojamų prekių paklausa sumažėja dėl kainos padidėjimo, o vietinių gamintojų prekės tampa labiau paklausios. Bet tai yra rizikingas veiksnys, kadangi po to galime sulaukti grįžtamojo ryšio - kitos šalys taip pat gali uždėti muitus mūsų eksportuojamoms prekėms. Taip pat vyriausybė gali įvesti kvotas, siekdama sumažinti importo srautus.

Vaškelaitis (2006) pabrėžia, jog kitas gan svarbus veiksnys yra nacionalinės pajamos. Didelis nacionalinių pajamų augimo tempas priveda prie vartojimo padidėjimo. O to pasekoje, padidėja prekių ir paslaugų importas. Tad šiuo atveju einamosios sąskaitos deficitas didėtų. Na, o esant nedideliu pajamų augimo tempui, įvyktų priešingai - sumažėtų importuojamų prekių ir paslaugų vartojimas, o einamosios sąskaitos deficitas mažėtų. Kalbant apie valiutos kurso įtaką einamajai sąskaitai šis autorius teigia, kad ji yra nedidelė. Tačiau Hermann ir Jochem (2005) teigia, kad

pereinamajame laikotarpyje realiojo valiutos kurso kilimas yra laukiamas ir jo poveikis taupymo lygiui yra toks pat kaip ir realiųjų pajamų augimo: pirminis valiutos nepakankamas įvertinimas sukelia ateities perkamosios galios didėjimo lūkesčius, todėl taupymo lygis sumažės, padidės skolinimasis. Mažas taupymo lygis sukelia ESD. Autoriai, norėdami nustatyti centrinių ir rytinių Europos Sąjungos šalių einamąją sąskaitą lemiančius veiksnius, atliko regresinę analizę ir padarė išvadą, jog realiojo valiutos kurso kilimas turi neigiamą poveikį einamosios sąskaitos balansui, vadinasi ir taupymo lygiui. Panašius rezultatus gavo ir Aristovnik (2006). Taigi, šių autorių teigimu, egzistuoja valiutos kurso įtaka einamajai sąskaitai.

Debelle ir Faruqee (1996) teigia, kad dėl veiksnių tarpusavio sąveikos vienas kitam, bendras poveikis einamosios sąskaitos balansui būna prieštaringas – didelė infliacija sukuria „spaudimą“ šalies valiutai. Anot Vaškelaičio (2006), silpnesnis valiutos kursas didina eksportą ir taip pagerina prekybos balanso būklę, o tai iš dalies kompensuoja infliacijos poveikį.

Dar vienas veiksnys, įtakojantis einamąją sąskaitą, yra didėjantys BVP augimo tempai. Augantis pajamų lygis šalies viduje, kaip buvo minėta, iššaukia vartojimo augimą bei prekių ir paslaugų importo didėjimą. Anot Čiočytės (2006), spartus BVP didėjimas reiškia ekonomikos augimą, tačiau dėl didelio atotrūkio tarp vidaus investicijų ir nacionalinio taupymo šalyje gali išaugti einamosios sąskaitos nesubalansuotumas. Spartų vartojimo augimą bei aukštą investicijų lygį, dėl kurių susidaro aukštas išorinis nesubalansuotumas, nulemia daugelis veiksnių: pagerėję lūkesčiai dėl pajamų augimo ateityje įtakoja spartų vidaus paklausos augimą. Taip pat prie vidaus paklausos augimo prisideda susidariusios palankios skolinimosi sąlygos. Dar vienas veiksnys yra investuotojų lūkesčiai dėl spartaus ekonomikos augimo ateityje, kurie sąlygoja didelį investicijų augimą būtent tose ekonomiškai augančiose šalyse.

Balčiūnas ir kiti (2002), išskyrė dar keletą veiksnių, turinčių įtakos einamajai sąskaitai:

- vartojimo kredito sąlygų palengvinimas. Atsiradus naujoms priemonėms vartotojai išsimokėtinai gali įsigyti ilgalaikio vartojimo prekes, tokias kaip automobilius, stambias namų ūkio apyvokos prekes ir panašiai. Didėjantis tiekėjų kredito poreikis, kuris naudojamas finansuojant minėtų prekių pardavimą, didina importą ir skolinimąsi užsienyje, o šie, neabejotinai, įtakoja einamąją sąskaitą;

- spartus vidaus investicijų augimas. Pastarąjį dešimtmetį Baltijos šalyse sparčiai išaugo tiesioginės užsienio investicijos. Augant ekonomikai, užsienyje gyvenantys šalies gyventojai perveda į šalį vis didesnę investicinių lėšų kiekį. Finansuojamų užsienio lėšomis investicijų augimas yra vienas iš veiksnių, sąlygojančių einamosios sąskaitos deficito susidarymą.

Aristovnik (2006) teigia, kad ekonomikos augimas didina vartojimą ir dėl to spartina užsienio prekių ir paslaugų paklausą, susidaro neigiamas prekybos balansas ir dėl tos priežasties plečiasi

ESD. Tai mokslininkas patvirtino empiriškai atlikdamas regresinę analizę – kai realusis BVP padidėja 1 procentiniu punktu, ESD padidėja 0,54 procentinio punkto.

Aristovnik (2006) tirdamas Rytų Europos ir buvusių Sovietų Sąjungos narių ESD veiksnius, įrodė teigiamą ryšį tarp užsienio skolos ir ESD, tačiau neragina to vertinti kaip skolos ciklo hipotezės antrojo etapo atspindžio. Remiantis šia hipoteze, šalis praeina penkis etapus:

1) Šalis pradeda skolintis - nauja skolininkė. Šiame etape susidaręs prekybos, taigi ir ESD deficitas, kadangi išorinės skolos finansuoja skirtumą tarp importo bei eksporto ir vidaus investicijų bei santaupų, įsiskolinimas didėja;

2) Brandi skolininkė. Šiame etape, jei užsienio skolos naudojamos gamybos bazei plėsti, prekybos deficitas mažėja, kadangi mažiau produktų turi būti importuojama, o eksporto apimtys didėja. Užsienio skolos apimtys auga, tačiau augimo tempai lėtėja;

3) Išmokėjusi skolas. Skolas gražinanti šalis turi prekybos perteklių, o tai įgalina aptarnauti užsienio skolas ir sumažinti jų kiekį;

4) Jauna kreditorė. Šiame etape šalis daugiau skolina užsienio šalims, nei turi skolų taigi grynosios palūkanų pajamų įplaukos pagerina mokėjimų balanso būklę;

5) Brandi kreditorė. Šiame etape šalis gali sau leisti turėti prekybos deficitą, kadangi jis finansuojamas grynosiomis palūkanų pajamų įplaukomis.

Hermann ir Jochem (2005) teigia, kad P-2 piniginis elementas parodo šalies bankinės sistemos ir finansų rinkos išsivystymo lygį. Aukštas bankinės sistemos ir finansų rinkos išsivystymo lygis, įvairūs finansiniai produktai didina taupymo patrauklumą. Kita vertus, dėl kylančio finansinio tarpininkavimo efektyvumo kreditavimo apribojimai tampa mažiau griežti, todėl padidėja ir skolinimosi, efektyvaus investavimo galimybės, o tai gali turėti neigiamos įtakos ESS.

Chinn ir Prasad (2000), Zanghieri (2004) nustatė neigiamą ryšį tarp atvirumo ir einamosios sąskaitos besivystančiose šalyse. Šalies, kuri integruojasi į tarptautinę produktų rinką, paklausos elastingumas vidaus produktams padidėja ir todėl sumažina galimus narių eksportui skirtų produktų kainų mažinimus, reikalingus uždirbti pakankamai pajamų užsienio skolai aptarnauti (užsienio prekybos koeficiento, santykio tarp šalies eksporto ir importo kainos, nedidelis sumažėjimas praktiškai nepadidina importo kainos). Taigi skolinimasis tampa patrauklesnis ir vidaus investicijų lygis padidėja. Tai, pagal autorius prisideda prie ESD, kadangi padidėjus investavimo lygiui, tikimasi didesnio ekonomikos augimo, didesnių ateities pajamų, todėl dabartinio periodo taupymas sumažėja, skolinamasi.

Kadangi šalies einamosios sąskaitos balansas nustatomas kaip skirtumas tarp nacionalinių santaupų ir vidaus investicijų taikant makroekonominės pusiausvyros metodą, einamosios sąskaitos balansas nustatomas pagal kintamųjų rinkinį, kuris turi įtakos šalies pagrindinėms taupymo ir investicijų pozicijoms. Remiantis literatūra apie veiksnius, lemiančius taupymą ir investavimą, TVF

konsultacinė grupė dėl valiutų kurso klausimų (CGER) (Isard ir kiti, 2001 m. Tarptautinis valiutos fondas, 2006a), naudoja šiuos pagrindinius veiksnius, kuriais paaiškinama einamosios sąskaitos balanso pusiausvyra: fiskalinis biudžetas, demografija, grynoji užsienio turto pozicija, naftos prekybos balansas, prieš tai aptartas ekonomikos augimas, tiesioginės užsienio investicijos. Kaip mažesnę poveikį einamosios sąskaitos balansui turintys veiksniai Tarptautinio valiutos fondo išskiriami šie: finansinė krizė, finansinis centras, privatūs pervedimai, pajamos gyventojui.

Fiskalinis biudžetas. Didesnis vyriausybės biudžeto balansas didina nacionalinį taupymą ir didina ES balansą, neveikiant Ricardian lygiavertiškumui². Fiskalinio biudžeto įtaka einamosios sąskaitos deficitui priklauso nuo likvidumo laipsnio suvaržymų, su kuriuo ekonomikoje susiduria privatus sektorius. Šalis su labiau išsivysčiusia finansine sistema ir mažesniais apribojimais turės galimybę didesniai privataus sektoriaus taupymui, kas mažins fiskalinio balanso įtaką einamajai sąskaitai. Fiskaliniam balansui naudojamas valdžios sektoriaus biudžeto balanso santykio su BVP nukrypimas nuo vidutinio biudžeto balanso. Jei valdžios sektoriaus biudžeto balansas pagerėjo visose šalyse, tuomet gali atsirasti pasaulinių makroekonominių pasekmių, bet šalių einamosios sąskaitos balansui tai įtakos neturi.

Demografija. Didesnė dalis ekonomiškai neaktyvių gyventojų, t.y. priklausomos populiacijos, mažina nacionalinį taupymą ir didina einamosios sąskaitos balansą. Modelis apima senatvės priklausomybės santykį (vyresnių nei 65 metai), taip pat gyventojų skaičiaus augimą (kuris apima ekonomiškai aktyvius jaunuolius).

Grynojo užsienio turto pozicija (NFA). Šis grynojo užsienio turto rodiklis suteikia galimybę paveikti einamosios sąskaitos balansą dvejomis kryptimis. Vienu atveju šalys, pasižyminčios aukštesniu grynojo užsienio turto rodikliu, gali turėti mažesnę prekybos balansą nekeliant pavojaus šalies nemokumo didėjimui. Antra, didesnis grynojo užsienio turto rodiklis lemia didesnius pajamų iš užsienio srautus. Kintamasis yra matuojamas kaip grynojo užsienio turto ir BVP santykis arba įsipareigojimų ir BVP santykis. Siekiant išvengti atvirkštinio ryšio su einamosios sąskaitos balansu, duomenų reikšmės imamos kiekvieno laikotarpio pradžioje.

Naftos prekybos balansas. Aukštesnės naftos kainos didina šalių, eksportuojančių naftą, einamosios sąskaitos balansą ir mažina šalių, importuojančių naftą ir jos produktus, einamosios sąskaitos balansą. Rodiklis apskaičiuojamas kaip naftos prekybos balanso ir BVP santykis.

Tiesioginės užsienio investicijos. Dauguma tiesioginių užsienio investicijų srautų vyksta tarp ekonomiškai stiprių šalių, t.y. iš išsivysčiusių šalių kapitalo srautai nukreipiami į besivystančias šalis. Didėjančios TUI parodo, jog besivystančios šalies investicinis klimatas gerėja. TUI yra

² Ricardian lygiavertiškumas (taip pat žinomas kaip Barro-Ricardo ekvivalentiškumo pasiūlymas) yra ekonominė teorija, kuri siūlo vartotojams įsisavinti valstybės biudžeto apribojimą ir kad mokesčių pokyčiai neturi įtakos išlaidų pasikeitimui. Todėl Ricardian lygiavertiškumas reiškia, kad nesvarbu, ar vyriausybė finansuoja savo išlaidas skolomis ar didėjančiais mokesčiais, bendroji paklausa išlieka tokia pati.

laikomos tinkamu finansavimo šaltiniu besivystančiose šalyse. Rodiklis apskaičiuojamas kaip bendrųjų TUI ir BVP santykis [10].

Kaip matyti, mokslinėje teorijoje yra pateikiama labai daug veiksnių sąlygojančių einamosios sąskaitos saldo, jo gerėjimą ar blogėjimą. Todėl šių veiksnių analizė siekiant įvertinti šalies einamosios sąskaitos priimtinumą yra labai svarbi.

Teorijoje yra išskiriami trys istoriškai susiklostę požiūriai į ESS lemiančius veiksnus, t.y. elastingumo, absorbcijos ir tarplaikinio pasirinkimo. Apibendrinant autorių nuomones galima teigti, kad einamosios sąskaitos nesubalansuotumą nagrinėjančios teorijos yra makroekonominių veiksnių įtakos, valiutų krizių ir „dvynių deficito“ teorija. Lietuvos ir užsienio šalių autoriai išskiria vienokius ar kitokius veiksnus, įtakojančius einamąją sąskaitą. Kaip pagrindiniai veiksniai daugelio autorių yra pateikiami šie: valiutos kursas, infliacija, šių veiksnių sąveika, nacionalinės pajamos, vyriausybės apribojimai, BVP augimo tempai, vartojimo kredito sąlygų palengvinimas, vidaus investicijų augimas, P-2 pinigų masė, atvirumas tarptautinei prekybai, bendroji užsienio skola. Pagal TVF parengtą metodiką yra išskiriami šie einamosios sąskaitos balansui poveikį darantys veiksniai: fiskalinis biudžetas, demografija, grynųjų užsienio turto pozicija, naftos prekybos balansas, pajamos gyventojui, ekonomikos augimas, finansinė krizė, finansinis centras, tiesioginės užsienio investicijos, privatūs pervedimai. Galima teigti, jog šalies einamosios sąskaitos nesubalansuotumas gali susidaryti ne tik dėl aukščiau paminėtų veiksnių, bet ir dėl daugelio nepaminėtų ir neaptartų veiksnių, bei visų veiksnių tarpusavio sąveikos.

1.3. ESS priimtumo samprata ir jo vertinimas teoriniu aspektu

Kadangi nėra aiškiai apibrėžtų taisyklių, pagal kurias būtų galima įvertinti šalies einamosios sąskaitos saldo priimtinumą, svarbu išanalizuoti atskirų autorių nuomonę apie šios sąvokos sampratą, t.y. kada ESS gali būti laikomas priimtinu ir kaip atskirų autorių darbuose jis yra interpretuojamas. Tolesniuose skyriuose taip pat yra atskleidžiami einamosios sąskaitos saldo priimtumo vertinime naudojami metodai bei kriterijai ir rodikliai, kuriais remiantis galima priimti sprendimus dėl analizuojamo reiškinio priimtumo.

1.3.1. ESS priimtumo sampratos nevienareikšmiškumas

Šalies einamosios sąskaitos deficito ar pertekliaus negalima suabsoliutinti ir vienareikšmiškai laikyti jį ekonomikos silpnumo ar stiprumo ženklu. Gali egzistuoti tokių situacijų, kai šalies ESD yra gerai, o einamosios sąskaitos perviršis blogai ir atvirkščiai.

Išanalizavus ir apibendrinus įvairių autorių pateikiamus samprotavimus apie ESS priimtumą, galima formuluoti išvadą, jog nėra visuotinai priimtoms taisyklės, kuri leistų nustatyti, kada

einamosios sąskaitos saldo yra priimtinas, o kada ne. Skirtingi autoriai pateikia skirtingas šios sąvokos interpretacijas, pastarosios pateikiamos 1.2 lentelėje.

1.2 lentelė

Einamosios sąskaitos saldo priimtimumo sampratos

Autorius (metai)	Apibrėžimas
Rodzko (2005)	ESD priimtimumas ekonomikos teorijoje paprastai siejamas su šalies tarplaikiniu mokumu. Šalis vadinama mokia, jeigu jos ekonomika ir kiekvienas jos veikėjas tenkina tarplaikinio biudžeto apribojimo sąlygą.
Misiūnas ir Rukšaitė (2005)	Naudojami tam tikri einamosios sąskaitos priimtimumo (arba pavojingumo) kriterijai, kurių pagrindinis yra: einamosios sąskaitos deficitas, kuris sąlygoja užsienio skolos santykio su BVP augimą, laikomas nepriimtiniu, nes šiuo atveju tam tikru momentu rinkoje gali kilti abejonės dėl šalies sugebėjimo grąžinti skolas ir skolinimas galiausiai bus apribotas.
Balance of Payments of the Republic of Lithuania (2002)	Pagrindinis veiksnys, apibrėžiant einamosios sąskaitos deficito priimtimumą yra galimybė finansuoti šį deficitą pritraukiant užsienio kapitalo įplaukas.
Klyvienė ir Garbaravičius (1998)	ESD, kuris finansuojamas tiesioginėmis užsienio investicijomis ir kitais skolos nesukuriančiais srautais (equity flows), yra priimtinesnis nei deficitas, finansuojamas trumpalaikio skolą sukurančio kapitalo (debt-creating flows) srautais, kurie gali staiga nutrūkti pasikeitus nuotaikoms rinkoje
Aristovnik (2006)	Einamoji sąskaita yra patikima, jei valdžios politikos padėtis ir/ar dabartinio privataus sektoriaus elgsena netampa priežastimi „drastiškos“ politikos pakeitimu ar mokėjimų balanso krize.
Curcuru ir Thomas (2008)	Viena iš didžiausių problemų, su kuriomis susiduria tarptautiniai makroekonomistai yra ta, kad didelis ir nuolatinis einamosios sąskaitos deficitas nėra patikimas.
2005 International Monetary Fund	Einamosios sąskaitos deficitas apibrėžiamas kaip nepriimtinas, kai esamos diskontuotos vertės šalies išlaidos yra didesnės nei dabartinė diskontuota vertė būsimo našumo atžvilgiu, t.y. kai šalies įvairialaikio biudžeto yra apribotas.
Misiūnas ir Rukšaitė (2005)	Nedidėjantis užsienio skolos ir BVP santykis yra laikomas viena svarbiausių einamosios sąskaitos deficito priimtimumo sąlygų.
Zaman (2005)	Pereinamojo laikotarpio šalyse mažiau priimtinas arba nepriimtinas ESD yra sumažėjusių santaupų arba išaugusių investicijų pasekmė.
Milesi-Ferretti ir Razin (2002)	Visuotinai pripažinta, jog ESD, viršijantis 5% BVP, yra raudonas signalas šalims, ypač jei šis deficitas finansuojamas trumpalaikėmis skolomis ar užsienio valiutos atsargomis, taip pat jei jis atspindi aukštas vartojimo išlaidas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis lietuvių ir užsienio autorių darbais.

ESS priimtimumas ekonomikos teorijoje paprastai siejamas su šalies tarplaikiniu mokumu. Šalis vadinama mokia, jeigu jos ekonomika ir kiekvienas jos veikėjas tenkina tarplaikinio biudžeto apribojimo sąlygą (Obstfeld ir Rogoff, 1996). Remiantis šia sąlyga, šalies ESD gali būti didelis ilgą laiką, jeigu tikimasi, kad ateityje susidarys einamosios sąskaitos perteklius. Vis dėlto praktika rodo, kad tarplaikinis mokumas suprantamas siauriau: pakanka, kad nedidėtų skolos našta, o einamosios sąskaitos balansas gali ir netapti teigiamas.

Anot Rodzko (2005), ESS priimtimumas priklauso ne tik nuo šalies galimybių tvarkyti skolą ateityje, bet ir nuo užsienio šalių investuotojų nusiteikimo skolinti ir investuoti, taip finansuojant atotrūkį tarp taupymo ir investicijų. ESD yra priimtinas, jeigu užsienio šalių investuotojai yra įsitikinę, kad šalies einamoji sąskaita bus subalansuota ar net taps perteklinė, taigi šalis turi

galimybių sumažinti skolą ir vykdyti finansinius įsipareigojimus užsieniui. Tai šiek tiek platesnė ESS priimtinumą samprata nei reikalavimas tenkinti tarplaikinį biudžeto apribojimą.

ESS priimtumas sietinas ir su šalies ekonominės politikos tęstinumu. Šiuo požiūriu ESD yra priimtinas, jeigu išvengiama valiutos kurso arba skolos krizės. Valiutos kurso krizė paprastai kyla, rinką apėmus panikai, lemiančiai spartų oficialiųjų tarptautinių atsargų mažėjimą, o fiksuotojo valiutos kurso režimo sąlygomis – dėl būtinybės nuvertinti nacionalinę valiutą. Skolos krizė dažniausiai kyla tada, kai šalis yra nepajėgi finansuoti ESD užsienio kapitalo įplaukomis ir(arba) tvarkyti skolą. Žinoma, remiantis tokiais kriterijais, ESD priimtumą galima įvertinti tikrai ex post, todėl gali kilti abejonių dėl tokio vertinimo praktinės naudos. Iš tikrųjų, išnagrinėjus jau įvykusias krizes ir jų priežastis, išskiriamos tam tikros ekonominių rodiklių kitimo tendencijos, iš kurių galima nuspėti artėjančią krizę (Rodzko, 2005).

Pasak Klyvienės ir Garbaravičiaus (1998), bankų sistemos stabilumas yra viena iš ESD priimtumo sąlygų. Nepasitikėjimas bankų sistema sumažina užsienio investuotojų norą dalyvauti vidaus rinkoje ir finansuoti einamosios sąskaitos deficitą, todėl visa ESD finansavimo našta gali tekti užsienio skolos kaupimui. Panašus požiūris išryškėja ir Constantin Zaman (2005) atliktame tyrime. Anot šio autoriaus, pereinamojo laikotarpio šalyse finansų sistemos ir bankininkystės sektoriaus trapumas bei silpnumas ypatingai lemia ESD netvarumą.

Rodzko (2005) taip pat teigė, jog ESD priimtumas yra tiesiogiai susijęs ir su ESD finansavimo šaltinių likvidumu ir rizika. Šalies mokumą rodo nedidėjanti skola, o trumpalaikiai ir skolą didinantys kapitalo srautai paprastai laikomi mažiau pageidautiniais ESD finansavimo šaltiniais. Todėl nedidėjanti skola yra pakankama sąlyga, leidžianti ESD laikyti priimtinu.

1.3.2. ESS priimtumo vertinimo metodai

Vertinant šalies ESS priimtumą, turi būti atsižvelgiama į daugelį aspektų, negalima taikyti tik vienos taisyklės ar metodo, nes toks vertinimas būtų vienpusis. Taipogi toks vertinimas neparodytų realios situacijos šalyje. Ekonominėje literatūroje skiriamos ESS vertinimo metodų grupės. Vieni tokių metodų – tai *tarplaikinio optimizavimo modelių ekonometrinis taikymas* (Leigh, 2005). Remiantis šiais metodais, ekonometriškai suskaičiuojamas optimalus šalies ESD. Palyginus optimalų ir faktinį ESD, daromos išvados apie pastarojo priimtumą.

Tarplaikiniu optimizavimu pagrįsta ESD teorija pradėjo formuotis daugiau nei prieš du dešimtmečius, kai apie ESD imta mąstyti kaip apie optimalių taupymo ir investicijų sprendimų, atsižvelgiant į galimą ekonomikos raidą, išdavą. Ši teorija pagrįsta dviem esminėmis prielaidomis. Pirma, vartotojai atsižvelgia į ekonomikos raidą ateityje ir kartu yra „nekantrūs“. Jie siekia didžiausios tikėtinos naudos, o tokia nauda priklauso ne tik nuo dabartinio vartojimo, bet ir nuo

vartojimo ateityje. Tačiau vartoti dabartiniu laikotarpiu jiems yra naudingiau nei tiek pat vartoti ateityje.

Antra, šalies skolos mokėjimas negali būti atidedamas neribotam laikui, todėl ateities išlaidų dabartinė vertė turi būti ne didesnė už dabartiniu laikotarpiu turimo grynojo užsienio turto vertės ir ateities pajamų dabartinės vertės sumą. Kitaip tariant, turi galioti tarplaikinis biudžeto apribojimas (Rodzko, 2005).

Pagal tarplaikinio optimizavimo teorija pagrįstą modelį, siekiant didžiausios tikėtinos naudos, vartojimas paskirstomas tolygiai laiko atžvilgiu (po lygiai dabartiniu ir ateities laikotarpiais), o dabartinio laikotarpio (t) einamosios sąskaitos balansas priklauso nuo pajamų, investicijų, privačiojo sektoriaus vartojimo ir valdžios sektoriaus vartojimo nuokrypio nuo šių rodiklių tikėtino pastovaus lygio. Jei grynosiomis pajamomis laikomos pajamos, atėmus išlaidas investicijoms ir valdžios sektoriaus vartojimui, einamosios sąskaitos balansas (CA_t) yra tikėtinų grynujų pajamų pokyčių ($E_t \Delta Z_s$) diskontuota verte suma. Einamosios sąskaitos balansas užrašomas taip:

$$CA_t = - \sum_{s=t+1}^{\infty} \left(\frac{1}{1+r} \right)^{s-t} E_t \Delta Z_s$$

Kur r – realioji palūkanų norma.

Vadinasi, pagal tarplaikiniu optimizavimu pagrįstą ESD teoriją, ESD gali didėti, jei vartotojai tikisi pajamų didėjimo ateityje. Jeigu siekiama išlaikyti to paties lygio vartojimą, laikinai padidėjus investicijų paklausai, taip pat gali būti skolinamasi, o tai irgi didina ESD. ESD gali didėti ir dėl realiosios palūkanų normos sumažėjimo, kuris skatina mažiau taupyti (daugiau vartoti) ir daugiau investuoti.

Šios išvados pagrįstos vartotojų elgsena, kai, siekiant didžiausios tikėtinos naudos, vartojimas paskirstomas tolygiai laiko atžvilgiu – taip, kad galėtų tarplaikinis biudžeto apribojimas. Vadinasi, jeigu dabartinio laikotarpio ESD atitinka pagal tarplaikiniu optimizavimu pagrįstą teoriją numatomą ESD, šalies ekonomika tenkina tarplaikinio mokumo sąlygą ir, jeigu lūkesčiai yra pagrįsti, net palyginti didelis ESD yra ekonomiškai priimtinas (Rodzko, 2005).

Tačiau vien tik remiantis tarplaikiniu optimizavimu pagrįstais metodais vertinti šalies einamosios sąskaitos saldo priimtimumo nepatartina. Pastarieji metodai neapima tokių aspektų, kaip šalies galimybės tvarkyti skolą ar užsienio šalių investuotojų nusiteikimas skolinti ir investuoti, taip finansuojant šalies ESD. Taigi jie šalies ESS priimtimumą leidžia atskleisti tik iš dalies. ESS priimtimumui nustatyti taikomi ir kitokie metodai – *vertinamos tam tikrų ekonominių rodiklių* (pvz., bendrosios skolos užsieniui, ilgalaikio ekonomikos augimo, taupymo ir investicijų) *kitimo tendencijos* (Milesi-Ferretti, Razin, 1996). Šie metodai vienas kitą papildo. Plačiau ekonominiai rodikliai, kurių pokyčiais remiantis vertinamas šalies ESS priimtimumas, pateikiami 1.3.3. poskyryje. Svarbu pažymėti, jog šiame darbe, siekiant pagrįstesnių išvadų, Lietuvos ESS

vertinamas, pasitelkiant tiek tarplaikiniu optimizavimu pagrįstus metodus, tiek tam tikrų ekonominių rodiklių kitimo analizę.

1.3.3. Einamosios sąskaitos saldo priimtimumo kriterijai ir jo vertinimo rodikliai

Nei vienas metodas ar konkretus rodiklis atskirai visapusiškai neapibūdina šalies ESS būklės. Jei tokie visuotini priimtimumo kriterijai egzistuotų, būtų kur kas lengviau išvengti finansinių krizių. Tačiau praktiškai to padaryti neįmanoma, todėl ir einamosios sąskaitos deficito reikšmingumas išryškėja tik po krizės.

Vertinant einamosios sąskaitos saldo lygį būtina apžvelgti daug aspektų ir rodiklių, norit daryti išvadas apie jo priimtimumo lygį. Mokslinėje literatūroje yra naudojami tam tikri einamosios sąskaitos priimtimumo (arba pavojingumo) kriterijai, kurių pagrindiniai yra pateikiami 1.3 lentelėje. Šie rodikliai turi nustatytas tam tikras normos ribas.

1.3 lentelė

ESS priimtimumo rodikliai

Rodiklis	Trumpas aprašymas	Autorius (metai)
Einamosios sąskaitos saldo, % BVP	Einamosios sąskaitos deficitą laikomas priimtiniu, jeigu sudaro ne daugiau kaip 5 % BVP.	Vaškelaitis (2006); Kalinauskas (2002); Čiočytė (2006); Milesi-Ferreti ir Razin (1996); Aristovnik (2006); Edwards (2005).
Einamosios sąskaitos saldo minus TUI, % BVP	Tai vienas iš svarbesnių rodiklių, parodančių einamosios sąskaitos deficito finansavimo tiesioginėmis užsienio investicijomis lygį.	Kalinauskas (2002)
BVP augimas/ ESS augimas	ESS laikomas priimtiniu, jeigu šis santykis yra ne mažesnis už vienetą. Tai parodo, kad šalies BVP augs greičiau nei įsipareigojimai užsieniui.	Vaškelaitis (2006); Kalinauskas (2002).
Bendroji skola užsieniui/ prekių ir paslaugų eksportas, %	Pagal pasaulio banko klasifikaciją, šalis yra smarkiai įsiskolinusi, kai skolos ir eksporto santykis yra virš 220%, ir vidutiniškai įsiskolinusi, kai santykis yra virš 132%.	Vaškelaitis (2006); Rodzko (2005); Kalinauskas (2002); Aristovnik (2006); Edwards (2005).
Bendroji skola užsieniui/ BVP, %	ESS laikomas nepriimtiniu, kai jį finansuoja santykinai (palyginti su BVP) didėjanti užsienio skola. Šalis laikoma nepriimtina įsiskolinusi, jeigu užsienio skola viršija 40% BVP.	Klyvienė ir Garbaravičius (1998); Vaškelaitis (2006); Rodzko (2005); Čiočytė (2006); Aristovnik (2006); Edwards (2005).
Oficialiosios tarptautinės atsargos/ importas (mėn.)	Šis rodiklis laikomas priimtiniu, jeigu oficialiųjų tarptautinių atsargų lygis atitinka 3 – 4 mėnesių prekių ir paslaugų importo apimtį.	Vaškelaitis (2006); Kalinauskas (2002).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis užsienio ir lietuvių autorių darbais.

Einamosios sąskaitos saldo santykis su BVP yra svarbus ESS priimtimumo vertinimo kriterijus. Kaip teigia Tarptautinio valiutos fondo ekspertai, priimtino ESS riba svyruoja apie 5% BVP. Jeigu

šis santykis yra daugiau kaip 5%, tada šaliai gali iškilti sunkumų norint pasiskolinti, kadangi užsienio šalys nenorės skolinti, o jeigu ir paskolins, tai tik už labai dideles palūkanas. Europos sąjungos Maastrichto sutartyje EPS (Ekonominė ir pinigų sąjunga) esamoms narėms ir šalims kandidatėms šis kriterijus yra dar griežtesnis – ne daugiau kaip 3%.

Didelis einamosios sąskaitos deficitas gali būti labiau tvarus, jei ekonomikos augimas yra didesnis. Aukšta bendrojo vidaus produkto augimo tendencija yra linkusi priversti prie aukštesnių investicinių normų kaip prie laukto pelningumo padidėjimo. Aukštas vystymasis galėtų įtakoti aukštesnes tikėtinas būsimas pajamas ir trumpalaikį smukimą privačiame taupyme.

Apskritai, aukšti BVP augimo tempai yra susiję su priimtinesniu einamosios sąskaitos saldo. Kitoms sąlygoms nekintant, aukštesnis vystymasis prives prie mažesnio skolos užsieniui ir BVP santykio padidėjimo ir padarys šalį gablesnę aptarnauti savo užsienio skolą. Ekonomikos augimo ir einamosios sąskaitos deficito santykio didėjimas parodo kad šalies BVP auga greičiau nei įsipareigojimai užsieniui (Kalinauskas, 2002).

Vertinant šalies einamosios sąskaitos saldo priimtinumą labai svarbi reikšmė tenka ir šalies įsiskolinimui. Dažniausiai šalies įsiskolinimas matuojamas dvejais pagrindiniais rodikliais: bendrosios užsienio skolos ir BVP santykiu, skolos bei prekių ir paslaugų eksporto santykiu.

Kaip teigia Vaškelaitis (2006), einamosios sąskaitos saldo laikomas nepriimtinu, jeigu ESS sąlygoja neribotą užsienio skolos ir BVP santykio didėjimą. O jeigu šis santykis yra pastovus, tada einamosios sąskaitos saldo laikomas priimtinu. Remiantis Pasaulio banko metodika šalis laikoma nepriimtina įsiskolinusi, jeigu šis santykis viršija 40%.

Nedidėjantis užsienio skolos ir BVP santykis, anot Klyvienės ir Garbaravičiaus (1998), laikomas viena iš svarbiausių einamosios sąskaitos saldo priimtimumo sąlygų.

Užsienio skolos ir eksporto santykis, remiantis Pasaulio banko klasifikacija, viršijantis 132% prilyginamas vidutiniam šalies įsiskolinimo lygiui, o viršijantis 220% – smarkiam įsiskolinimui. Vaškelaitis (2006) teigė, kad įsiskolinimas užsieniui laikomas priimtinu, kai užsienio skolos ir eksporto santykis neviršija 132%.

Vaškelaitis (2006) ir Kalinauskas (2002) oficialiųjų tarptautinių atsargų priimtimumo lygį nustato išreiškdami jas importo mėnesiais. Jeigu šių oficialiųjų tarptautinių atsargų pakanka 3 – 4 importo mėnesiams, tai tada šis santykis laikomas priimtinu.

Oficialiųjų tarptautinių atsargų didėjimas, anot Kalinausko (2002), reiškia, kad šalies ESD nėra jomis finansuojamas. Tai yra vertinama teigiamai, kadangi oficialiosios tarptautinės atsargos gali būti panaudojamos investicinių prekių importui finansuoti.

Pasak Kalinausko (1999, 2002) yra ir daugiau rodiklių, leidžiančių spręsti apie einamosios sąskaitos saldo nepavojingumą ir priimtinumą. Šie rodikliai yra pateikiami 1.4 lentelėje ir priešingai

nei prieš tai aptarti rodikliai, jie neturi nustatytų konkrečių procentinių ar skaitinių normų. Išvados apie ESS priimtinumą formuluojamos, remiantis šių rodiklių didėjimo/mažėjimo tendencijomis.

1.4 lentelė

ESS priimtinumą rodikliai

Rodiklis	Trumpas aprašymas
Prekių ir paslaugų eksportas/ BVP, %	Rodiklio didėjimas vertinamas teigiamai.
Prekių ir paslaugų eksporto didėjimas, %	Prekių ir paslaugų eksporto didėjimas vertinamas teigiamai, nes tai yra vienas iš ESD mažinančių veiksnių.
Prekių ir paslaugų importo didėjimas, %	Prekių ir paslaugų importo didėjimas vertinamas neigiamai, nes tai yra vienas iš ESD didinančių veiksnių
Užsienio prekybos apyvarta (prekių ir paslaugų)/ BVP, %	Rodiklio didėjimas vertinamas teigiamai.
Paslaugų balanso kitimas, %	Paslaugų balanso teigiamas ir didėjantis dydis yra vertinamas teigiamai.
TUI didėjimas, %	TUI augimas vertinamas teigiamai, nes tai yra vienas iš priimtinausių ESD finansavimo šaltinių.
Grynųjų užsienio paskolų didėjimas (valst.), %	Grynųjų valstybinių užsienio paskolų didėjimas vertinamas neigiamai
Grynųjų užsienio paskolų didėjimas (privat.), %	Dažniausiai privačios įmonės paskolas naudoja investicijoms ir restruktūrizavimui, o tai būsime laikotarpiu teigiamai atsileps būsiamam eksportui.
Grynosios užsienio paskolos (valst.)/grynosios užsienio paskolos (privat.), %	Rodiklio didėjimas vertinamas neigiamai, mažėjimas - teigiamai.
Oficialiųjų tarptautinių atsargų didėjimas, %	Oficialiųjų tarptautinių atsargų didėjimas parodo, kad einamosios sąskaitos deficitas nėra iš jų finansuojamas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kalinausko (1999, 2002) darbais.

Akivaizdu, jog šalies einamosios sąskaitos saldo lygiui interpretuoti yra naudojama daug rodiklių. Pažymėtina ir tai, jog jų yra ir dar daugiau, todėl tik jų gausos analizė gali leisti daryti išvadas apie ESS gerėjimą ar blogėjimą, jo galimas pasekmes. Skirtingi autoriai susikoncentruoja ties skirtingais rodikliais ir kriterijais vertinant šalies einamosios sąskaitos padėtį, todėl išskirti konkretų rodiklių ar kriterijų rinkinį, leisiantį visapusiškai įvertinti šalies ESS priimtinumą yra sudėtinga.

Šalies einamosios sąskaitos saldo priimtumas lietuvių ir užsienio autorių darbuose yra interpretuojamas įvairiai. Nėra nustatytos konkrečios taisyklės, kurių pritaikius būtų galima drąsiai teigti, jog šalies ESS yra priimtinas arba nepriimtinas. Atlikta įvairių autorių darbų analizė parodė, jog šalies einamosios sąskaitos saldo gali būti vertinamas dviem metodais: taikant tarplaikinio optimizavimo modelius ir vertinant ekonominių rodiklių kitimo tendencijas. Šie metodai vienas kitą papildo. Lietuvos ir užsienio autorių darbuose dažniausiai minimi šie ESS priimtumo rodikliai/kriterijai: ESS (% BVP), ESS minus TUI (% BVP), BVP pokytis/ESS pokytis, bendroji skola užsieniui/ BVP (%), bendroji skola užsieniui/ prekių ir paslaugų eksportas (%). Išanalizavus šių ir kitų darbe pateikiamų rodiklių susidarymo aplinkybes bei stebint jų dinamiką laike galima spręsti apie atitinkamo laikotarpio šalies ESS padėtį.

1.4. Einamosios sąskaitos saldo poveikio šalies ekonomikai vertinimas teoriniu aspektu

Einamosios sąskaitos deficito arba jos pertekliaus negalima suabsoliutinti ir teigti, kad ekonomika yra silpna arba stipri. Esmė slypi tame, kad kartais einamosios sąskaitos deficitas yra gerai, kartais blogai. Egzistuoja situacijos, kai šalies einamosios sąskaitos deficitas turėtų būti interpretuojamas kaip stiprėjančios ekonomikos ženklas, arba kaip egzistuojančių didelių problemų ekonomikoje ženklas. Svarbu pažymėti ir tai, jog einamosios sąskaitos perteklius taipogi negali būti vienareikšmiškai interpretuojamas kaip ekonomikos augimo veiksnys.

Kaip teigė Balčiūnas ir kt. (2002), ekonomikoje egzistuoja keturi scenarijai:

1 scenarijus: nėra einamosios sąskaitos disbalansų, ir nėra BVP augimo. Kai nėra einamosios sąskaitos disbalansų, nėra ir tarptautinio skolinimo ar skolinimosi. Tai situacija, kai šalyje būtų autarkija ir ji neturėtų prekybinių ryšių su likusiu pasauliu.

2 scenarijus: yra einamosios sąskaitos deficitas pirmame laikotarpyje ir nėra BVP augimo. Šis atvejis iliustruoja pagrįstą susirūpinimą šalimi, kuri turi didelį ir pastovų einamosios sąskaitos deficitą, o ekonomikos augimas yra visiškai nežymus. Tai rodo, kad deficitas, atsiradęs dėl tarptautinio skolinimosi, gali pareikalauti sumažinti šalies vidutinius gyvenimo standartus ateityje, kai paskola turės būti gražinta. Einamosios sąskaitos deficitas nėra žalingas tuo laikotarpiu, kai atsiranda. Faktiškai deficitas atitinka didesnę vartojimo, investicijų ir vyriausybės išlaidų lygį nei jis būtų esant subalansuotai einamajai sąskaitai. Einamosios sąskaitos deficitas nerimą pradeda kelti tik tada, kai ateina laikas gražinti skolą.

3 scenarijus: yra einamosios sąskaitos deficitas pirmame laikotarpyje ir yra BVP augimas. Jei šalis skolinasi iš likusio pasaulio pirmame laikotarpyje, turėdama einamosios sąskaitos deficitą, ir naudoja šias lėšas investicinių prekių įsigijimui, kurios toliau skatina BVP augimą, tai BVP ženkliai išauga ir šalis pasiekia tokį vidaus išlaidų lygį, kuris viršija pirmojo laikotarpio lygį.

Einamosios sąskaitos deficitas nepadarys ilgalaikės žalos šalies vidutiniams gyvenimo standartams, jei šalies ekonomikos augimas pakankamai spartus. Ekonomikos augimas yra dažnai „vaistas“ nuo daugelio problemų, susijusių su einamosios sąskaitos deficitu. Kai ekonomikos augimas yra sukeltas investicinių išlaidų, kurios yra gautos skolinantis pinigus tarptautinėse rinkose, tuo atveju atsirandantis deficitas gali reprezentuoti daugiau šalies ekonomikos „gelbėjimų“ nei būti ekonomikos silpnumo ženklu.

Einamosios sąskaitos deficitas gali sukelti ekonominį augimą ir duoti ilgalaikę naudą. Tačiau tai nereiškia, kad deficitas paskatins ilgalaikį ekonominį augimą, kadangi kartais investicijos nukreipiamos į netinkamas šakas, arba išoriniai šokai priverčia uždaryti pelningas įmones, arba skolintas tarptautines lėšas vyriausybė išekvoja didelių pastatų, brangių automobilių pirkimui ir pan.

4 scenarijus: yra einamosios sąskaitos perteklius pirmame laikotarpyje ir nėra BVP augimo. Einamosios sąskaitos perteklius sumažina šalies potencialų vartojimą ir investavimą žemiau to lygio, kuris būtų jei šalis turėtų subalansuotą einamąją sąskaitą. Šiuo atveju einamosios sąskaitos perteklius gali būti laikomas kaip ekonomikos silpnumo ženklas, ypač trumpu laiku, kai tarp laikotarpių egzistuoja einamosios sąskaitos perteklius. Tokiu būdu einamosios sąskaitos perteklius gali sumažinti gyvenimo standartus ir jų potencialų augimą ateityje. Tačiau tai nereiškia, kad šalis turi atsisakyti einamosios sąskaitos pertekliaus ar kad perteklius yra būtinai žalingas. Antrame laikotarpyje šalis atgauna savo paskolintą sumą kartu su palūkanomis, kas padidina šalies vartojimą ir paklausą importui. Dėl to šalis turės einamosios sąskaitos deficitą.

Šalies einamosios sąskaitos saldo ir ekonomikos augimo sąryšio tema ekonomikoje yra vis dar atvira. Ryšį tarp šių dviejų kintamųjų bandė nustatyti ne vienas užsienio autorius. Esminiai jų atliktų empirinių tyrimų rezultatai pateikiami 1.5 lentelėje.

Mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelis pritaikytas Hansen ir Kvedaro (2004) bei Fida, Zakaria ir Hashmi (2009) darbuose remiasi prielaida, kad šalies einamosios sąskaitos deficitas negali būti finansuojamas tik iki tam tikro laiko, todėl ilgalaikė mokėjimų balanso pusiausvyra turi vyrauti.

Hansen ir Kvedaro (2004) darbe nagrinėjama mokėjimų balanso apribojimo įtaka ekonomikos augimui Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Darant prielaidas apie šių šalių eksporto augimą ir užsienio prekybos deficito lygį bei remiantis straipsnyje įvertintomis šių šalių importo funkcijomis yra apskaičiuojami ekonomikos augimo tempai, suderinami su mokėjimo balanso apribojimu. Tokiu būdu įvertinti ekonomikos kilimo tempai yra mažesni nei Europos Komisijos pasiūlos pusės modeliais apskaičiuoti potencialūs augimo tempai. Todėl tikėtina, kad pereinamosios ekonomikos laikotarpiu Baltijos šalyse ekonomikos augimą labiau ribos paklausos, o ne pasiūlos veiksnys. Atlikta analizė taip pat atskleidė didelį importo elastingumą vidaus paklausos ir eksporto rodikliams. Todėl norint užtikrinti ilgalaikį spartų Baltijos šalių ekonomikos augimą ir gyvenimo lygio artėjimą prie ES lygio, be didelio paklausos augimo, būtina, kad realaus valiutos kurso kilimas nekompensuotų bendrojo šalies produktyvumo didėjimo.

Fida, Zakaria ir Hashmi (2009) mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelį pritaikė Pakistano atveju. Pastarųjų autorių darbe buvo atskleista, jog vidutinis ekonomikos augimas analizuojamu laikotarpiu siekė 5,11%, o ekonomikos augimas apskaičiuotas, remiantis modeliu, siekė 7,62%. Šios išvados rodo, jog Pakistano ekonomikos augimas yra žemo lygio, lyginant su modelio prognozuojamais augimo tempais. Nors tyrimo rezultatai parodė, jog šalies mokėjimų balansas varžo ekonominį augimą Pakistane, tačiau nuolatinis ekonomikos augimas labiausiai yra priklausomas nuo teisingų strategijų šalyje taikymo. Šios strategijos yra susijusios su institucine ir technologine pažanga ir kitų svarbių veiksnių tęstinumo politika.

Sekmen ir Calisir (2011) nustatinėdami ryšį tarp šalies einamosios sąskaitos deficito ir ekonomikos augimo pritaikė ARDL modelį, kuris yra naudojamas išnagrinėti ilgalaikį ryšį tarp šių kintamųjų. Pasak autorių, einamosios sąskaitos deficitas yra aktuali tema ir išsivysčiusioms ir besivystančioms šalims. Šalis, turinti ESD, išleidžia daugiau pajamų nei sutaupo, palyginti su jos investicijomis. Kitaip tariant einamosios sąskaitos deficitas yra šalies priklausomybė nuo kitų šalių. Autoriai teigia, jog ESD nebūtinai turėtų būti vertinamas kaip nepalankus ir šalis nebūtinai turi siekti einamosios sąskaitos perviršio. Pavyzdžiui, kaip teigė Krugmanas (1990), ESD gali atspindėti teigiamus pokyčius, kad šalis atsigauna po recesijos greičiau, nei jos prekybos partneriai. Greitas atsigavimas sąlygoja didesnes pajamas, todėl daugiau prekių importuojama, kai tuo tarpu eksportas nėra labai skatinamas.

1.5 lentelė

Šalies ESS poveikio ekonomikos augimui tyrimai

Autorius (metai)	Empirinio tyrimo metodas	Gauti rezultatai
Hansen ir Kvedaras (2004)	Mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelis (angl. The balance of payment constrained economic growth model)	Pereinamosios ekonomikos laikotarpiu Baltijos šalyse ekonomikos augimą labiau ribos paklausa, o ne pasiūlos veiksnys. Norint užtikrinti šalių ilgalaikį ekonomikos augimą, būtina, kad realaus valiutos kurso kylimas neužgožtų bendrojo šalies produktyvumo didėjimo.
Fida, Zakaria ir Hashmi (2009)	Mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelis (angl. The balance of payment constrained economic growth model)	Pakistano atveju, ekonomikos augimo reiškinį galima paaiškinti į paklausą orientuotu požiūriu. Ekonominis augimas Pakistane yra varžomas mokėjimų balanso, tačiau pastovų ir tvarų jo kylimą daugiausia lemia teisingų strategijų taikymas.
Sekmen ir Calisir (2011)	ARDL modelis (Autoregressive Distributed Lag model)	Trumpuoju laikotarpiu, buvo nustatytas stiprus ir teigiamas ryšys tarp ekonomikos augimo ir einamosios sąskaitos deficito Turkijoje. Tačiau ilgalaikėje perspektyvoje nebuvo galima rasti jokių sąsajų tarp šių dviejų analizuojamų kintamųjų
Hubbard (2006)	Įvairių autorių nuomonių ir apibendrinimas	JAV turi sumažinti biudžeto deficitą. Tyrime gaunama dviprasmiška situacija: bloga biudžeto padėtis ir gerėjanti einamosios sąskaitos padėtis ir atvirkščiai gerėjanti biudžeto padėtis ir blogėjanti einamosios sąskaitos padėtis.
Pacheco - Lopez ir Thirlwall (2007)	Regresinė analizė	Ryšys tarp ekonomikos augimo ir prekybos balanso egzistuoja. Po prekybos liberalizavimo daugumos Lotynų Amerikos šalių ekonomika augo greičiau, tačiau ne blogėjančio prekybos deficito sąskaita.
Edwards (2010)	Priklausomybės nustatymas sudarant tikimybinę lygtį tarp kintamųjų	Neigiamas einamosios sąskaitos mažėjimo poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo šalies atvirumo laipsnio.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis užsienio autorių darbais.

Kaip pabrėžė Bal (2008), pagrindinė priežastis grėsmingam einamosios sąskaitos deficito lygiui - nuolat didėjantis prekybos balanso deficitas. Be to, Ketenci (2010) pastebėjo, kad einamoji sąskaita daugiausia yra įtakojama prekybos ir finansinių kintamųjų ilgalaikėje perspektyvoje. Taigi pastarasis autorius teigia, kad kai yra analizuojamos šalies prekybos deficito priežastys ir galima

įtaka ekonomikai, tai reiškia, kad kartu turi būti iširtos ir einamosios sąskaitos deficito priežastys. Prekybos deficitas gali būti sisteminės rizikos šaltinis, kuris savo ruožtu turi įtakos turto grąžai. Prekybos deficito padidėjimas dažniausiai reiškia vidaus prekių paklausos kritimą ir taip pat mažesnį pinigų srautą šalies bendrovėms. Kita prekybos deficito priežastis yra susijusi su investuotojų lūkesčiais, kurie gali tikėtis protekcionizmo.

Moreno – Brid (1999) pritaikė mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelį tirdamas Meksikos ekonomikos augimą. Jis padarė išvadą, jog Meksikos ekonomikos augimo sulėtėjimas greičiausiai gali būti paaiškinamas didėjančiu pajamų elastingumu importui, kuris lėmė ir didesnę mokėjimų balanso suvaržymą.

Hubbard (2006) pastebėjo, kad didžiausias poreikis JAV yra sumažinti biudžeto deficitą. Tyrime buvo gauta dviprasmiška situacija vertinant ryšį tarp šių kintamųjų: vienu laikotarpiu buvo pastebima blogėjanti biudžeto padėtis ir tuo pačiu gerėjanti einamosios sąskaitos padėtis, o kitu laikotarpiu – gerėjanti biudžeto pozicija siejama su blogėjančia einamosios sąskaitos pozicija. Kita vertus, Pahlavani ir Seleh (2009) nustatė, kad yra dvikrypčiai priežastiniai ryšiai tarp biudžeto deficito ir einamosios sąskaitos deficito. Jie padarė išvadą, jog šalies vyriausybė turėtų imtis tam tikros politikos, siekiant sumažinti biudžeto deficitą, kuris, savo ruožtu, sumažintų einamosios sąskaitos disbalansą.

Anot Hubbard (2006), aukšto taupymo išsivysčiusios ekonomikos šalys turi atlikti nuolatinę finansinės sistemos, kapitalo rinkų ir finansinio tarpininkavimo stebėseną siekiant skatinti vidaus paklausos, vartojimo ir investicijų augimą. Lėtai augančios pramonės ekonomikos privalo nuolat stebėti darbo ir kapitalo rinkas siekiant padidinti ekonomikos augimo tempus.

Pacheco - Lopez ir Thirlwall (2007) svarstė, ar prekybos liberalizavimas 17 Lotynų Amerikos šalių pastiprino ryšį tarp BVP ir prekybos balanso, leidžiant šalims augti greičiau ir neprarandant užsienio valiutos. Jie įrodė, kad po liberalizavimo daugumos šalių ekonomika augo greičiau, bet ne blogėjančio prekybos balanso sąskaita. Daugumoje šalių ryšys tarp ekonomikos augimo ir prekybos balanso nebuvo nulemtas liberalizavimo, tačiau pablogėjo.

Edwards (2010) ištyrė 157 šalių duomenis ir padarė išvadą, jog neigiamas einamosios sąskaitos mažėjimo poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo šalies atvirumo laipsnio. Atviresnės šalys patiria žemesnį augimą, nei šalys, pasižyminčios mažesniu prekybos atvirumo laipsniu. Jo empirinė analizė taip pat parodė, kad lankstesnio valiutos kurso režimo šalys galėtų geriau prisitaikyti prie ekonominių sukrėtimų, nei šalys, turinčios daugiau standų valiutos kurso režimą.

Sekmen ir Calisir (2011) taipogi teigė, jog besivystančios šalys turi rinktis tarp aukšto ekonomikos augimo tempo ir einamosios sąskaitos deficito, nes šios šalys importuoja energijos ir kapitalo prekes. Technologijų atsinaujinimas besivystančiose šalyse yra nepakankamas. Todėl siekiant įveikti šią kliūtį, šalys turi padidinti polinkį taupyti ir investuoti. Turkija yra viena iš

besivystančių šalių, todėl ir jos augimas priklauso nuo importuojamų tarpinių prekių, ypač nuo energetikos ir kapitalo prekių. Siekiant užtikrinti tvarų ekonominį augimą, ši šalis ir kitos besivystančios šalys turi importuoti tarpines prekes. Atlikta analizė parodė, jog trumpuoju laikotarpiu egzistuoja priklausomybė tarp einamosios sąskaitos deficito ir ekonomikos augimo ir ji nekenksminga, priešingai nei ilguoju laikotarpiu.

Apibendrinant prieš tai aptartų autorių darbuose atliktus tyrimus, galima formuluoti išvadą, jog ryšys tarp šalies einamosios sąskaitos saldo ir ekonomikos augimo egzistuoja. Skiriasi tik šio ryšio interpretavimas kiekvienos šalies ir skirtingo laikotarpio atžvilgiu.

Šalies ESS poveikio ekonomikos augimui klausimas teorijoje vis dar atviras. Kaip parodė ir užsienio autorių atlikti empiriniai tyrimai, ryšys tarp šių kintamųjų yra neginčijamas. Tačiau tiek ESS, tiek ekonomikos augimas yra labai plačios sąvokos, kurioms įtakos gali turėti labai daug įvairių veiksnių, todėl šio ryšio interpretavimas mokslininkų atliktuose tyrimuose yra skirtingas tiek šalių, tiek atitinkamo laikotarpio atžvilgiu.

1.5. Šalies einamosios sąskaitos saldo įtakos ekonomikos augimui vertinimo metodologija

Kaip jau buvo atskleista teorinėje darbo dalyje einamosios sąskaitos nesubalansuotumas yra aktuali tema ne tik stiprioms išsivysčiusioms valstybėms, bet ir besivystančioms šalims. Skirtingi autoriai gilinaisi į skirtingus šios problemos aspektus. 1.6 lentelėje yra pateikiamos Lietuvos ir užsienio autorių atliktų empirinių tyrimų esminės išvados.

ESS priimtinumą tema nėra nauja. Su šia problema yra susidūrusios dauguma šalių, todėl ESS priimtinumą analizuojamas jau ilgą laiką. 1.6 lentelėje yra pateikiami tik naujausi Lietuvos ir užsienio autorių atlikti empiriniai tyrimai. Obstfeld ir Rogoff (1996), Milesi - Ferretti ir Razin (1996), Debelle ir Faruquee (1996) ir net Krugman (1979) darbuose jau buvo gvildinama ESS nesubalansuotumo, jos pavojingumo ir priimtinumą problema.

1.6 lentelėje pateiktų Lietuvos ir užsienio autorių empiriniai tyrimai yra atlikti remiantis kiekybiniu reiškinių vertinimu. Pagrindinė kiekybinių tyrimų paskirtis - objekto požymių aiškinimasis ir prognozavimas, t.y. siekiama statistiškai pagrįsti objekto esminius požymius, reiškinių priežastinius ryšius, jo funkcionavimo veiksnius. Kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas besiremiantis iš mokslinės problemos kylančia hipoteze tyrimas, taikant matematinius analizės metodus tyrimo duomenims apdoroti bei nagrinėjamam reiškiniui aprašyti. Iš esmės ieškoma išorių požymių, kurie matuojami ir skaičiuojami, siekiant vienintelio paaiškinimo, dėsnių universalumo.

Vertinant einamosios sąskaitos saldo priimtinumą Garšvienė, Rudytė, Ruplienė (2009) ir Aristovnik (2006) naudojo koreliacinės analizės metodą, kuris leidžia išmatuoti kiekybinių kintamųjų tarpusavio ryšio stiprumą.

Ramanauskas (2007) ir Edwards (2005) analizuodami atitinkamai Lietuvoje ir JAV susidariusį didelį ESD, taipogi jį lėmusius veiksnius ir priežastis bei jo pasekmes ir tolimesnes tendencijas pasitelkė prognozavimo metodą. Prognozavimas yra naudojamas, siekiant numatyti, kas bus ateityje, esant tam tikrom sąlygoms. Kiekybiniai prognozavimo metodai pagrįsti įvairiais skaičiavimais, todėl čia prognozės tikslumą lemia informacijos kiekis ir patikimumas.

Zanghieri (2004) tirdamas Europos Sąjungos šalių einamosios sąskaitos deficito priimtinumą savo darbe naudojo apskaitos pratybų ir normatyvinę analizę, užsienio sąskaitos disbalanso projekcijos metodą.

1.6 lentelė

ESS vertinimo tyrimai

Autorius (metai)	Empirinio tyrimo metodas	Gauti rezultatai
Garšvienė, Rudytė ir Ruplienė (2009)	<ul style="list-style-type: none"> • Palyginimas ir apibendrinimas; • Koreliacinė ir regresinė analizė; 	Pavojingiausia ESD atsiradimo priežastis privataus ir vyriausybės sektorių vartojimo išlaidų augimas. Gauta stipri priklausomybė tarp privataus sektoriaus vartojimo išlaidų ir šalies ESD rodiklių, kas lemia ESD priimtimumo mažėjimą. Mažiau stipri priklausomybė gauta tarp vyriausybės sektoriaus vartojimo išlaidos ir šalies ESD. Daroma išvada, kad Lietuvos ESD priimtimumas mažėja.
Ramanauskas (2007)	<ul style="list-style-type: none"> • Prognozavimas. 	Šalis nesukuria pakankamai pajamų, kurių reikės didėjančiai išorės skolai aptarnauti, o iš užsienio pritraukiamos lėšos per menkai panaudojamos šalies ekonomikos ilgalaikiam potencialui didinti. Žvelgiant į ateities perspektyvas pripažįstama ekonomikos nuosmukio grėsmė, kurią rodo nemažėjantys ūkio nesubalansuotumą rodantys statistiniai rodikliai.
Aristovnik (2006)	<ul style="list-style-type: none"> • Koreliacinė analizė. 	ESD pereinamosios ekonomikos šalyse paprastai viršija 5% BVP, kas kelia pavojų dėl jo priimtimumo.
Edwards (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Prognozavimas. 	JAV produktyvumo pagreitis ir išorės pozicija yra vieni iš pagrindinių aspektų, paaiškinančių didelį JAV ESD. Tačiau, remiantis ESD ir BVP bei užsienio skolos ir BVP santykiais jis yra laikomas priimtiniu. Taip pat prognozuojama, kad per kelis ateinančius metus ESD priimtimumas didės ir jis šiek tiek sumažės.
Rodzko (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Tarplaikinio optimizavimo modelių ekonometrinis taikymas; • Ekonominių rodiklių kitimo analizė. 	Didelis šalies ESD šiuo ekonomikos raidos etapu, t.y. realiosios konvergencijos sąlygomis, šaliai yra priimtinas. Kita vertus, visada esama pavojaus, kad veikiant tam tikriems veiksniams, ypač padidėjus šalies ekonomikos veikėjų kredito rizikai, užsienio šalių investuotojų nusiteikimas skolinti ir investuoti, taip finansuojant ESD, gali sumažėti.
Zanghieri (2004)	<ul style="list-style-type: none"> • Apskaitos pratybų analizė; • Normatyvinė analizė; • Užsienio sąskaitos disbalanso projekcija. 	Bendrieji ES šalių einamosios sąskaitos balansai nėra nepriimtini, kadangi stiprų augimo potencialą, užtikrina šalių mokumas. TUI vaidina lemiamą vaidmenį, todėl išlaikyti dideles įplaukas yra svarbus politinis prioritetas. Elgesio riziką ribojanti fiskalinė politika yra labai svarbi siekiant išlaikyti išorės balansą valdomo lygio.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis užsienio ir lietuvių autorių darbais.

Kaip jau buvo atskleista apibendrintoje teorinėje darbo dalyje nėra nustatytos taisyklės ar metodo, kuris leistų visapusiškai įvertinti šalies einamosios sąskaitos saldo priimtinumą. Tai turi būti daroma atsižvelgiant į labai daug aspektų: kokie veiksniai lėmė ESD susidarymą, kokie

priimtumo rodikliai ir kriterijai yra nepavojingi ir atvirkščiai, kurie yra pavojingi šaliai. Rodzko (2005) savo empiriniame tyrime naudojo tarplaikinio optimizavimo modelių ekonometrinio taikymo ir ekonominių rodiklių kitimo analizės metodus. Šie metodai apima daug rodiklių, leidžiančių spręsti apie ESS priimtumą.

Tiriamajame darbe susisteminius ir apibendrinus ESS sampratą, jos nevienareikšmiškumo problemą, nesubalansuotumą nagrinėjančių teorijų, jo priimtumo rodiklių ir kriterijų teorinius aspektus, praktiniam Lietuvos einamosios sąskaitos saldo priimtimumui įvertinti pasitelktas santykinų ekonominių rodiklių kitimo tendencijų analizės metodas, dėl duomenų stokos atsiribojant nuo tarplaikinio optimizavimo modelių ekonometrinio taikymo. Siekiant nustatyti Lietuvos ESS poveikį ekonomikos augimui ir atsižvelgiant į 1.4 skyriuje aptartų užsienio autorių jau atliktus empirinius tyrimus šiam tikslui pasiekti bus naudojami koreliacinės regresinės analizės metodai. Svarbu pažymėti, jog poveikio ekonomikos augimui tikslingesniai vertinimai nagrinėjamas laikotarpis turėtų būti skaidomas į priimtą ir nepriimtą ESS parametru laikotarpius, kas atskleistų tikslesnius tyrimo rezultatus. Tačiau remiantis prieš tai minėtų autorių darbais ir dėl parametru atskyrimo sudėtingumo, poveikio šalies ekonomikos augimui nustatymui bus imami kartu tiek priimtini, tiek mažiau priimtini ESS parametrai.

Koreliacinė regresinė analizė – tai ryšių tarp kintamųjų priklausomybės tyrimas. Ji naudojama sudėtingiems ekonominiams ir fizikiniams reiškiniams tirti. Koreliacinė analizė – tai statistinis metodas, kuriuo tiriami atsitiktinių dydžių, turinčių normalųjį skirstinį, tarpusavio ryšiai generalinėje aibėje. Koreliacinės analizės metodas neatskleidžia ryšių tarp reikšmių atsiradimo priežasčių – juo naudojantis galima tik kiekybiškai išmatuoti tų ryšių stiprumą. Regresinė analizė – tai statistinis metodas, kuriuo nustatoma priklausomybių tarp atsitiktinių dydžių matematinė išraiška (regresijos lygtis) ir analizuojami jos parametrai (Pabedinskaitė, 2005).

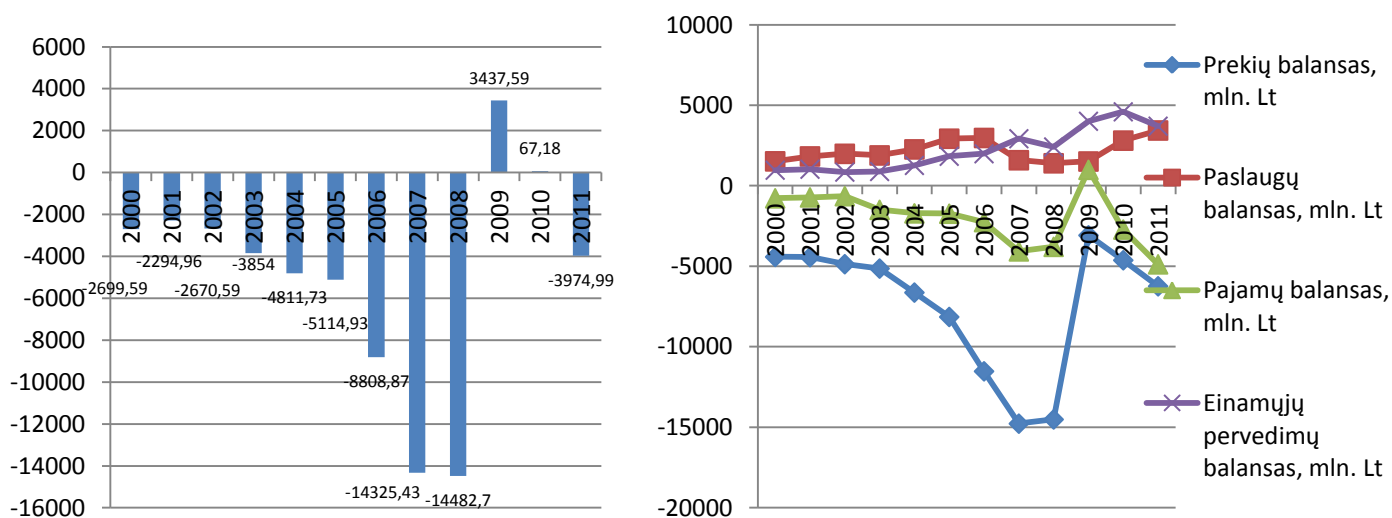
Tiriamajame darbe naudojami porinės ir daugianarės regresinės analizės metodai. Porinė regresinė analizė leidžia įvertinti priklausomybę tarp dviejų kintamųjų, o daugianarė – kelių kintamųjų priklausomybę nuo kito kintamojo bei padeda atskleisti, kurio iš kintamųjų įtaka nagrinėjamam reiškiniui yra didesnė.

Šiuo sistemingu remiantis toliau ir atliekamos analitinė – metodinė ir konstruktyvioji darbo dalys.

2. LIETUVOS EINAMOSIOS SĄSKAITOS SALDO IR JO POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI VERTINIMAS

2.1. Lietuvos einamosios sąskaitos balanso ir jo struktūrinių dalių tendencijų analizė 2000 – 2011 metais

Vertinant šalies einamosios sąskaitos saldo, pirmiausia reikėtų aptarti esminius šio rodiklio aspektus analizuojamu laikotarpiu. Lietuvos ESS bei jos struktūrinių dalių dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu pateikiama 2.1 paveiksle.

2.1 pav. Lietuvos ESS ir jo struktūrinių dalių dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu, mln. Lt
Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis LB duomenimis.

Žvelgiant į 2.1 paveikslą pastebimos tokios Lietuvos einamosios sąskaitos saldo tendencijos: per visą analizuojamą laikotarpį, išskyrus 2001 metus, kuomet rodiklis šiek tiek išaugo ir 2009 metus, kuomet jo prieaugis buvo žymiai didesnis, ESS kito mažėjančia linkme. Pasitvirtina teiginys, jog ypatingai einamosios sąskaitos nesubalansavimo problema yra aktuali valstybėms, turinčioms neigiamą užsienio prekybos balansą. Lietuvos prekių ir paslaugų balanso kitimas daro didžiulę įtaką šalies ESS lygiui. Žiūrint į visą analizuojamą laikotarpį šalies einamosios sąskaitos deficitas padidėjo 47,24%, t.y. 2011 metais jis siekė 147,24% 2000 metų ESS lygio. Per visą analizuojamą laikotarpį Lietuvos prekių ir paslaugų deficitas sumažėjo vos 3,13%, ką savo ruožtu lėmė teigiamas paslaugų balanso išaugimas 126,11%, kai tuo tarpu prekių balanso deficitas išaugo 41,38%. Pajamų ir einamųjų pervedimų balansų lyginamasis svoris visame šalies einamosios sąskaitos balanse yra nedidelis, tačiau jų išaugimas atitinkamai 5,29 ir 2,82 karto turėjo įtakos vertinamo rodiklio

pokyčiams: pajamų deficitas neigiamai paveikė šalies ESS, o einamųjų pervedimų perteklius – teigiamai.

Akivaizdu, jog pasaulinė finansų krizė pakeitė nusistovėjusias Lietuvos mokėjimų balanso, o tiksliau jo einamosios sąskaitos kitimo tendencijas. 2000 – 2007 metų laikotarpiu šalies ESD padidėjo net 4,31 karto. Panašiais tempais didėjo ir šalies prekių ir paslaugų bei pajamų deficitai, t.y. atitinkamai 3,55 ir 4,25 karto. Analizuojamu laikotarpiu einamųjų pervedimų balanso kitimas turėjo teigiamos, tačiau, dėl mažo lyginamojo svorio, nereikšmingos įtakos šalies einamosios sąskaitos saldo. Per 2008 metus einamosios sąskaitos deficitas išaugo vos 1,1%. Tam daugiausia įtakos turėjo nežymūs, lyginant su ankstesnių metų kitimo tempais, paslaugų ir einamųjų pervedimų balansų sumažėjimai atitinkamai 11,91% ir 21,16%. Remiantis Lietuvos banko pateikiama metine ataskaita, šalies ESD 2008 metų pirmąjį ketvirtį pasiekė aukščiausią lygį (18,8 % BVP), o iki metų pabaigos sumažėjo beveik penkis kartus. Einamosios sąskaitos balanso spartaus kitimo svarbiausia priežastis buvo staigūs prekybos deficito pokyčiai, kuriuos iš dalies lėmė metų pradžioje vėl visu pajėgumu pradėjusi dirbti AB „Mažeikių nafta“ ir naftos kainos didelis svyravimas pasaulinėje rinkoje.

Remiantis Lietuvos banko metine ataskaita, 2009 m. pirmą kartą nuo tada, kai Lietuvos bankas pradėjo skelbti einamosios sąskaitos balanso duomenis, jis tapo teigiamas ir visus metus tolydžiai didėjo. Per 2009 m. einamosios sąskaitos balanso perteklius sudarė apie 3,44 mlrd. litų. Tokią einamosios sąskaitos balanso kaitą pirmiausia lėmė itin sumažėjęs prekybos deficitas (t.y. per 2009 m. prekių ir paslaugų deficitas sumažėjo 88,06%), dėl didesnių nei kitose šalyse ekonominių sunkumų Lietuvoje daugiau smukus vidaus, palyginti su išorės, paklausai ir dėl to sparčiau už eksportą kritus prekių importui. Labiau nei ankstesniais metais teigiamai einamosios sąskaitos balansą veikė einamieji pervedimai, nes didesni ES struktūrinės paramos fondų pervedimai kompensavo sumažėjusias emigrantų pinigines perlaidas į Lietuvą. 2009 m. šių fondų lėšos buvo panaudojamos aktyviau, todėl einamųjų pervedimų balansas sudarė apie 4% BVP (2008 m. – 2,3 %) ir išaugo 65,86% lyginant su praėjusiais metais. Iš viso, remiantis Lietuvos banko duomenimis, einamieji ir kapitalo pervedimai iš ES į Lietuvą 2009 m. buvo beveik 84% didesni nei prieš metus. 2009 m. pajamų balanso deficitas buvo mažesnis nei ankstesniais metais. Remiantis LB duomenimis, trečiąjį ketvirtį jis beveik išnyko, o ketvirtąjį ketvirtį pastebėtas teigiamas pajamų balansas. Šiuos pokyčius lėmė bankų sektoriaus ir užsienio įmonių Lietuvoje patirti nuostoliai, ypač metų pabaigoje. Jie pajamų balanse parodomi kaip teigiamos reinvesticijos. Paslaugų balansas 2009 m. toliau buvo teigiamas ir, palyginti su 2008 m., grynosios pajamos už paslaugas padidėjo 27,44%. Remiantis LB metine ataskaita, galima teigti, jog didžiausią paslaugų balanso dalį sudarantis transporto paslaugų perteklius šiek tiek padidėjo transporto paslaugų importui sumažėjus daugiau nei jų eksportui. Tikėtina, kad šie pokyčiai glaudžiai susiję su prekių eksporto ir importo

kaita. Kelionių paslaugų importas ir eksportas kito panašiai, todėl jų balansas taip pat pagerėjo, nors tebebuvo neigiamas.

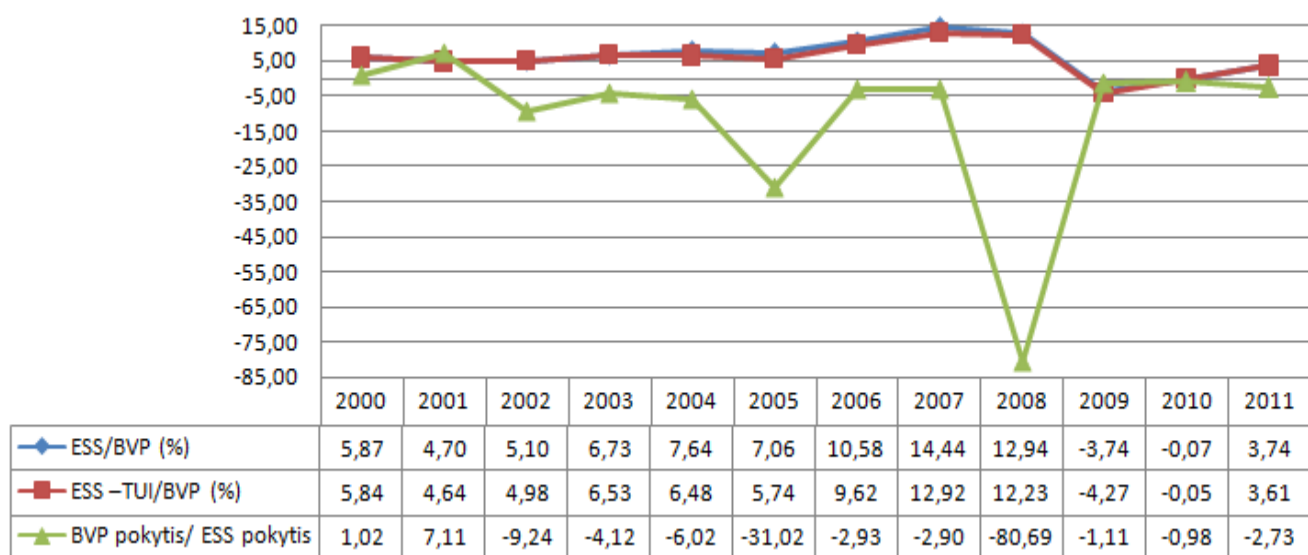
2010 m. einamosios sąskaitos perteklius sudarė 67,18 mln. litų ir lyginant su praėjusiais metais sumažėjo 98,05%. Neigiamai jį veikė prekių užsienio prekybos deficitas, t.y. pastarasis išaugo 50,3%. Prekių deficitas padidėjo dėl didesnio energijos ir gamtinių dujų importo uždarius Ignalinos atominę elektrinę ir atsigauančio tarpinio vartojimo bei investicinių prekių importo. 2009 pajamų balansas buvęs perteklinis, 2010 metais jis tapo deficitiniu, nes Lietuvoje veikiančios užsienio kapitalo įmonės vėl ėmė gauti daugiau pelno nei patirti nuostolių. Tai pajamų balanse parodoma kaip neigiamos reinvesticijos. Remiantis LB duomenimis, pajamų balanso deficitas ūgtelėjo ir todėl, kad investuotojams iš užsienio buvo sumokėtos beveik dvigubai didesnės nei prieš metus palūkanos už portfelines investicijas. Šios palūkanos išaugo, nes pastaraisiais metais valdžios sektorius intensyviai skolinosi užsienio rinkose. Kaip ir anksčiau, einamosios sąskaitos balansą teigiamai veikė einamieji pervedimai, juos iš esmės sudarė ES struktūrinių fondų parama ir emigrantų pervedimai į Lietuvą. Remiantis LB duomenimis, ES parama buvo pervesta šiek tiek vangiau – ES fondų einamieji pervedimai buvo apie 10% mažesni nei prieš metus. Tačiau privačių asmenų pervedimai iš užsienio tuo laikotarpiu buvo beveik 40% didesni nei prieš metus, tikėtina, dėl spartėjančios emigracijos. Taip pat teigiamas ir, palyginti su ankstesniais metais, 85,83% didesnis 2010 m. buvo paslaugų balansas. Didesnį paslaugų perteklių lėmė paslaugų, ypač transporto ir kelionių, eksportas, augęs sparčiau už jų importą. Remiantis Lietuvos banko metinėmis ataskaitomis, galima teigti, jog greitai atsigauanant užsienio prekybai, užsieniečiams suteikta apie 32% daugiau nei prieš metus krovinių pervežimo kelių transportu paslaugų. Daugiau nei prieš metus suteikta kelionių paslaugų atvykstantiesiems į Lietuvą, tikėtina, dėl pagerėjusios ekonominės padėties kitose šalyse.

2011 metais Lietuvos einamosios sąskaitos balansas vėl tapo deficitinis ir siekė 3,97 mlrd. Lt. ESB neigiamai veikė prekybos prekėmis deficitas. Jis padidėjo 54,38%, remiantis Lietuvos banko pateikiama informacija, toliau labai brangstant gamtinėms dujoms ir sumažėjus mašinų, įrenginių bei transporto priemonių grynajam eksportui. Einamosios sąskaitos balansą 2011 metais neigiamai veikė ir Lietuvos einamieji pervedimai, t.y. jie sumažėjo 19,43% lyginant su praėjusiais metais. Šalies ESD sumažino daugiau kaip dešimtadaliu didesnis nei 2010 metais paslaugų balanso perviršis, remiantis LB pateikta informacija, iš esmės ūgtelėjęs dėl geresnio kelionių paslaugų balanso. Lietuvoje veikiančių užsienio kapitalo įmonių didėjantis pelnas lėmė ir pajamų balanso deficito tolesnį augimą (79,6% lyginant su praėjusiais metais).

Aptarus esminius Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir jo struktūrinių dalių dinamikos 2000 – 2011 metų laikotarpiu aspektus, toliau bus atliekamas jo vertinimas, remiantis santykinųjų ekonominių rodiklių kitimo tendencijų analizės metodu.

2.2. Lietuvos ESS priimtimumo vertinimas 2000 – 2011 metais

Kaip jau buvo minėta teorinėje apžvalgoje nėra siektinos ESS ribos. Einamosios sąskaitos perteklius lygiai taip pat kaip ir einamosios sąskaitos deficitas gali būti kaip blogas signalas šalies ekonomikai. Jo priimtimumo lygiui nustatyti yra naudojama daug rodiklių ir kriterijų, kurių dalis taipogi aptarta teorinėje apžvalgoje. Vieni iš pagrindinių einamosios sąskaitos saldo (ESS) vertinimo kriterijų yra jo dalies BVP, jo dalies eliminavus tiesiogines užsienio investicijas BVP ir BVP ir ESS augimo santykio rodikliai. Pastarųjų dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu pateikiama 2.2 paveiksle. Daug autorių, tokių kaip Milessi - Ferreti ir Razin (1996), Vaškelaitis (2006), Čiočytė (2006), ir kitų, nagrinėdami einamąją sąskaitą, remdavosi Tarptautinio valiutos fondo ekspertų nustatyta riba, t.y. ESS laikomas priimtiniu, jei sudaro ne daugiau kaip 5% BVP.

2.2 pav. Pagrindiniai Lietuvos ESS priimtimumo rodikliai ir kriterijai

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir LB duomenimis.

Akivaizdu, jog Lietuvos einamosios sąskaitos saldo lygis šalies BVP gerokai viršijo nustatytą normos ribą daugelį metų. 2000 – 2008 metų laikotarpiu, išskyrus 2001 metus, analizuojamo rodiklio lygis buvo nepriimtinas. Pažymėtina ir tai, jog šiuo laikotarpiu beveik visais metais buvo pastebimas tendencingas ESS procentinės dalies BVP augimas. 2005 metais einamosios sąskaitos deficitui išaugus 6,3%, o šalies bendrajam vidaus produktui – 14,93%, analizuojamas rodiklis sumažėjo 7,59%. Iki 2005 metų dėl spartesnių šalies einamosios sąskaitos deficito nei BVP augimo tempų ESS procentais BVP turėjo tendenciją augti. Panaši situacija kaip ir 2005 metais pastebima 2008 metais. Pagrindiniam ESS įtakojančiam indikatoriui – prekių ir paslaugų deficitui – sumažėjus 0,55%, einamosios sąskaitos deficitas išaugo labai nežymiai, t.y. 1,1%. Tuo tarpu per 2008 metus BVP išaugo 12,95%. 2009 ir 2010 metai analizuojamo rodiklio dinamikoje rodo kitokias

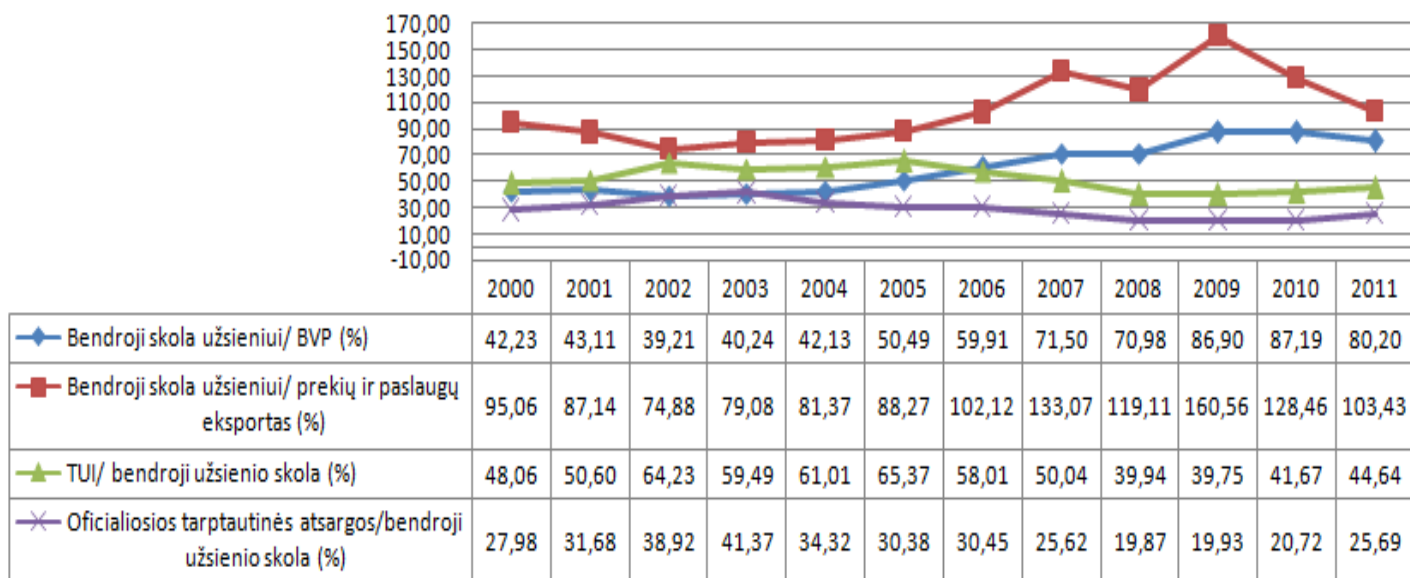
tendencijas. Lietuvos einamajai sąskaitai tapus perteklinei ESS procentais BVP rodiklis tapo neigiamas. Tačiau svarbu yra tai, jog šiais metais neviršijama Tarptautinio valiutos fondo nustatyta šio rodiklio riba. 2009 metais ESS procentais bendrajame vidaus produkte sudarė – 3,74%, o jau 2010 metais yra pastebimas šio rodiklio priartėjimas prie teigiamos vertės, t.y. 2009 – 2010 metų laikotarpiu jis padidėjo 98,11% ir siekė -0,07%. Paskutiniaisiais analizuojamais metais rodiklis sudarė 3,74% ir lyginant su 2000 metais sumažėjo net 36,32%. Tam daugiausia įtakos turėjo Lietuvos bendrojo vidaus produkto išaugimas net 1,31 karto kai tuo tarpu ESD padidėjo 47,24%. Paskutiniais metais analizuojamas rodiklis taipogi neviršija nustatytos normos ribos.

Kitas taip pat ne mažiau svarbus rodiklis, kaip teigė Kalinauskas (2002), parodantis einamosios sąskaitos deficito finansavimo tiesioginėmis užsienio investicijomis lygį ir leidžiantis interpretuoti šalies ESS lygį yra ESS eliminavus TUI procentais BVP rodiklis. Žvelgiant į 2.2 paveikslą, akivaizdu, jog šio rodiklio kitimo tendencijos labai panašios į prieš tai aptarto rodiklio. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų (TUI), investuotų per metus, lygis iki 2008 metų, išskyrus nedidelį jų sumažėjimą 2006 metais, turėjo tendenciją augti. Tai yra vertinama teigiamai, nes tiesioginės užsienio investicijos laikomos priimtiniu ESD finansavimo šaltiniu. Anot Kalinausko (2002), iš visų skirtingų kapitalo įplaukimo formų, tiesioginės užsienio investicijos yra stabiliausia ir mažiausiai linkusi į pasikeitimus. TUI mastas yra vienas svarbiausių tvarumo rodiklių. Akivaizdu, jog eliminavus šalies TUI ESS lygis bendrajame vidaus produkte jau ir 2002 metais tapo priimtinas, t.y. mažesnis nei 5%. Atotrūkia tarp šio ir prieš tai analizuoto rodiklio nuo 2003 metų vis didėja. Tai rodo, jog šalies einamosios sąskaitos deficitą finansuojant tiesioginėmis užsienio investicijomis jo priimtimumas gerėja. Per visą analizuojamą laikotarpį šis rodiklis sumažėjo net 38,18%.

Dar vienas taip pat svarbus rodiklis, leidžiantis daryti išvadas apie einamosios sąskaitos saldo priimtimumą yra BVP ir ESS augimo santykis. Einamosios sąskaitos saldo laikomas priimtiniu, jeigu šis santykis yra ne mažesnis už vienetą. Tai parodo, kad šalies BVP auga greičiau nei įsipareigojimai užsieniui. 2.2 paveiksle pateikta šio rodiklio dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu. Akivaizdu, jog visais analizuojamais metais, išskyrus 2010 metus, Lietuvos BVP augo didesnėmis apimtimis, nei keitėsi šalies einamosios sąskaitos apimtys. Didžiausi šio rodiklio atotrūkia 2000 – 2011 metų dinamikoje pastebimi 2005 ir 2008 metais. Būtent per 2005 metus šis rodiklis išaugo net 4,15 karto, ką savo ruožtu lėmė šalies BVP išaugimas 14,93%, kai tuo tarpu šalies ESD išaugo vos 6,3%. 2008 metais BVP išaugus 12,95%, o šalies einamosios sąskaitos deficitui tik 1,1%, analizuojamas rodiklis padidėjo net 26,82 karto. 2009 metais pastebimos jau kitokios analizuojamo rodiklio tendencijos, t.y. sumažėjimas 98,67%. Tam daugiausia įtakos turėjo atsiradęs einamosios sąskaitos perteklius, tuo tarpu kai šalies BVP sumažėjo 18%. Kitais metais, BVP šiek išaugo, t.y. 3,44%, o einamosios sąskaitos perviršis turėjo tendenciją mažėti, kas ir lėmė analizuojamo rodiklio nedidelį padidėjimą. Paskutiniaisiais metais BVP ir ESS augimo santykio

rodiklis sumažėjo net 1,8 karto, ką lėmė einamosios sąskaitos deficito atsiradimas, nors šalies BVP ir pasižymėjo tendencija augti.

Vertinant Lietuvos ESS lygį reikėtų aptarti ir rodiklius bei kriterijus, susijusius su bendrąja užsienio skola. Šalies sugebėjimas valdyti skolą taipogi leidžia spręsti apie einamosios sąskaitos balanso padėtį. Pastarųjų rodiklių ir kriterijų, dinamika pateikiama 2.3 paveiksle.

2.3 pav. Lietuvos ESS priimtino rodikliai ir kriterijai, susiję su bendrąja užsienio skola

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir LB duomenimis.

Vertinant šalies įsiskolinimo lygį, skaičiuojamas bendrosios užsienio skolos ir BVP santykis. Remiantis Pasaulio banko metodika, šalis laikoma nepriimtina įsiskolinusi, kai bendroji užsienio skola viršija 40 procentų BVP. Žvelgiant į 2.3 paveikslo duomenis, akivaizdu, jog Lietuvos įsiskolinimas buvo priimtino lygio tik 2002 metais ir siekė 39,21% BVP. 2000, 2001, 2003 ir 2004 metais atotrūkis tarp analizuojamo rodiklio ir priimtinos jo normos ribos buvo labai nedidelis, atitinkamai 2,23, 3,11, 0,24 ir 2,13 procentinio punkto. Taigi ir Lietuvos ESD šiuo laikotarpiu (2000- 2004 metais) gali būti vertinamas ne taip jau ir blogai. Nuo 2005 iki 2007 metų šalies bendrajai skolai augant spartesniais tempais nei BVP analizuojamas rodiklis turėjo tendenciją augti, t.y. padidėjo 41,62%. 2008 metais Lietuvos įsiskolinimo lygis pagerėjo. Šalies bendroji skola užsieniui per šiuos metus išaugo 11,98%, tačiau šalies bendrojo vidaus produkto augimo tempai buvo spartesni, t.y. padidėjo 12,95%, kas ir lėmė analizuojamo rodiklio sumažėjimą 0,72%. 2009 ir 2010 metais stebimas tolesnis bendrosios skolos užsieniui dalies BVP augimas ir jau paskutiniaisiais metais BVP išaugus 11,50%, o bendrajai užsienio skolai vos 2,64%, analizuojamas rodiklis sumažėjo 8,01%. Vertinant šį rodiklį Lietuvos tendencijos nėra geros, nes per visą laikotarpį šalies įsiskolinimo lygis išaugo net 89,92%.

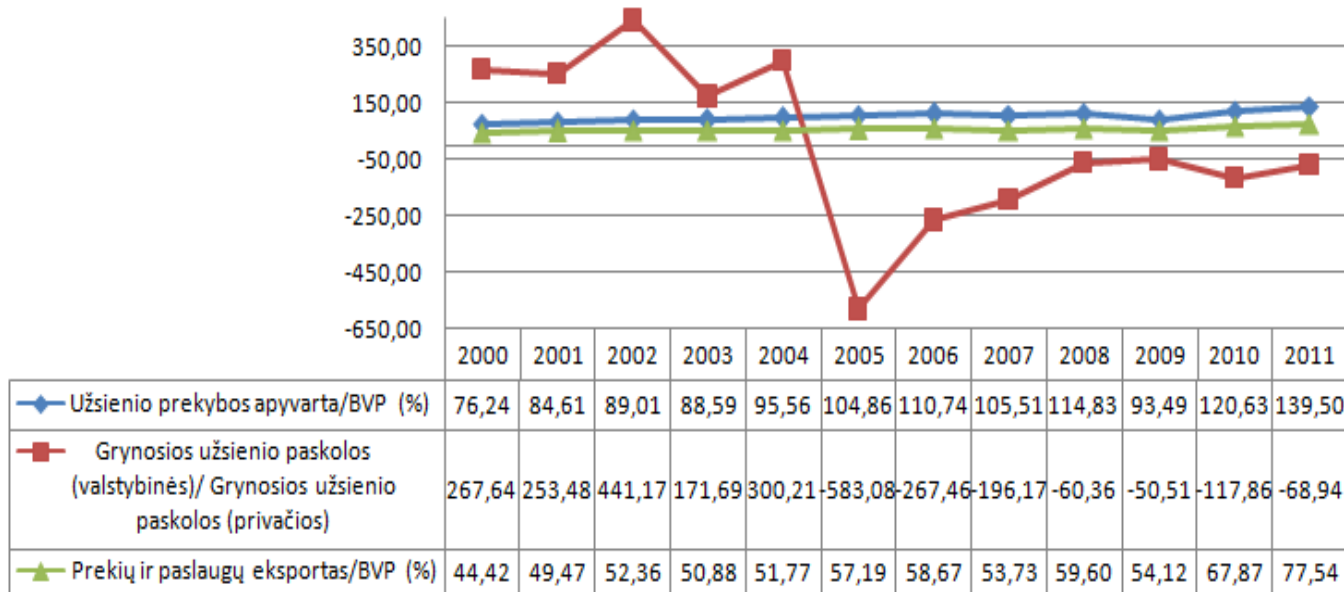
Vertinant šalies įsiskolinimo lygį yra skaičiuojamas ir kitas kriterijus – bendrosios užsienio skolos bei prekių ir paslaugų eksporto santykis, kurio 2000 – 2011 metų kitimo dinamika pateikta 2.3 paveiksle. Užsienio skolos ir eksporto santykis, remiantis Pasaulio banko klasifikacija, viršijantis 132% prilyginamas vidutiniam šalies įsiskolinimo lygiui, o viršijantis 220% – smarkiam įsiskolinimui. Priimtina šalies įsiskolinimo lygiu laikytini iki 132% prekių ir paslaugų eksporto. Akivaizdu, jog Lietuvos situacija nėra bloga vertinant šį rodiklį. Priimtina analizuojamo rodiklio normos riba buvo viršijama tik 2007 ir 2009 metais, t.y. rodiklis siekė atitinkamai 133,07 ir 160,56%. Nuo 2002 iki 2007 metų sparčiau augant šalies bendrajai skolai nei prekių ir paslaugų eksportui analizuojamas rodiklis kito didėjančia linkme. 2008 metais prekių ir paslaugų eksportui išaugus 25,11%, o šalies bendrajai užsienio skolai – 11,98% rodiklis sumažėjo 10,49%. 2009 m. stebimas jo išaugimas iki 160,56%, kas yra vertinama kaip vidutinio lygio šalies įsiskolinimas, o vėlesniais metais atsigavus prekių ir paslaugų eksportui rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Tačiau lyginant su 2000 metais jis išaugo 8,81%.

Norint įvertinti, kokia užsienio skolos dalis dengiama tiesioginėmis užsienio investicijomis, skaičiuojamas TUI ir užsienio skolos santykis, kurio 2000 – 2011 metų kitimo dinamika pateikta 2.3 paveiksle. Anot Vaškelaičio (2006), TUI ir bendrosios užsienio skolos santykis ilgu laikotarpiu turi nuolat didėti. Pageidaujama, kad tiesioginėmis užsienio investicijomis būtų finansuojama vis didesnė užsienio skolos dalis, o portfelinės investicijos būtų vis mažiau svarbios. Per visą analizuojamą laikotarpį rodiklis sumažėjo 7,13%, ką savo ruožtu lėmė šalies bendrosios užsienio skolos išaugimas 3,39 karto, kai tuo tarpu TUI išaugo 3,07 karto. Analizuojamo rodiklio dinamika 2000 – 2011 metų laikotarpiu pasižymi tokiomis tendencijomis: iki 2005 metų stebimas augimas (išskyrus nežymų sumažėjimą 2003 metais), po to iki 2009 metų seka rodiklio mažėjimas ir nuo 2010 metų – vėl augimas. Tokius pokyčius vienu ar kitu laikotarpiu lėmė spartesni tiesioginių užsienio investicijų arba šalies bendrosios užsienio skolos augimo tempai.

Kaip jau buvo minėta teorinėje apžvalgoje, oficialiosios tarptautinės atsargos yra svarbus indikatorius, kurio pagalba yra vertinamas einamosios sąskaitos deficito priimtimumas. Tam naudojamas tarptautinių atsargų ir skolos naštos rodiklis. Šalis turinti didelę užsienio skolą susiduria su užsienio aktyvų mažėjimu ir gali susidurti su sunkumais, kai norės importuoti investicinių prekių. Kaip teigia Kalinauskas (2002), oficialiųjų tarptautinių atsargų didėjimas parodo, kad einamosios sąskaitos deficitas nėra iš jų finansuojamas. Galima teigti, jos Lietuvos einamosios sąskaitos deficitas nebuvo finansuojamas iš oficialiųjų tarptautinių atsargų, kadangi nepaisant nedidelių jų sumažėjimų 2004 ir 2008 metais, jos turėjo tendenciją augti. Per visą analizuojamą laikotarpį jos padidėjo net 3,03 karto. Tačiau oficialiųjų tarptautinių atsargų ir užsienio skolos santykio rodiklis dėl spartesnių skolos nei tarptautinių atsargų augimo tempų sumažėjo 8,16%. 2003 metais analizuojamas rodiklis buvo pasiekęs aukščiausią lygį, t.y. siekė 41,37% ir iki

2008 metų kito mažėjančia linkme. Nuo 2009 metų spartesni oficialiųjų tarptautinių atsargų nei užsienio skolos augimo tempai sąlygojo rodiklio palaipsnių augimą.

Pagrindiniai rodikliai, indikuojantys šalies ESS lygį jau aptarti, tačiau nereikėtų atsiriboti ir nuo kitų, tokių kaip užsienio prekybos ar prekių ir paslaugų eksporto dalies šalies BVP bei grynųjų valstybinių ir privačių užsienio paskolų analize. Šie rodikliai taipogi leidžia interpretuoti šalies einamosios sąskaitos balanso blogėjimą/gerėjimą. Šių rodiklių dinamika pateikiama 2.4 paveiksle.

2.4 pav. Lietuvos ESS priimtino rodikliai ir kriterijai, susiję su grynąja užsienio skola ir užsienio prekyba

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir LB duomenimis.

Pirmiausia reikėtų aptarti užsienio prekybos ir BVP santykio rodiklio kitimą 2000 – 2011 metų laikotarpiu. Kaip teigė Kalinauskas (2002), teigiamai yra vertinamas šio rodiklio didėjimas. Akivaizdu, jog beveik visai analizuojamais metais ir pastebimas jo augimas. 2003, 2007 ir 2009 metais šalies BVP išaugus labiau nei užsienio prekybos apyvartai analizuojamas rodiklis sumažėjo atitinkamai 0,47, 4,72 ir 18,36%. Paskutiniaisiais metais jis sudarė net 139,5% ir lyginant su 2000 metais išaugo 82,99%. Tam daugiausia įtakos turėjo užsienio prekybos apyvartos padidėjimas net 3,23 karto, kai tuo tarpu šalies BVP išaugo daugiau nei dvigubai mažesniu dydžiu, t.y. 1,31 karto.

Prekių ir paslaugų eksporto ir BVP santykio rodiklis taipogi vertinamas teigiamai kai pasižymi augimo tendencija. Iš 2.4 paveikslo duomenų matyti, jog šio rodiklio kitimas 2000 – 2009 metų laikotarpiu buvo labai nežymus, t.y. rodiklis svyravo apie 50% ribą. Tačiau nuo 2010 yra stebimas jo augimas, t.y. per šiuos metus rodiklis išaugo 25,4%, o per 2011 m. – 14,25%. Būtent paskutiniaisiais analizuojamais metais prekių ir paslaugų eksporto apimtys labai išaugo, t.y. per 2010 metus

29,84%, per 2011 metus – 27,52%, kas ir lėmė analizuojamo rodiklio padidėjimą, nes iki tol nors ir buvo stebimas nedidelis prekių ir paslaugų eksporto augimas, tačiau BVP augimo tempai buvo spartesni.

Vertinant grynąsias užsienio paskolas, svarbus yra jų pobūdis. Būtent grynosios valstybinės paskolos ir jų augimas nėra siektinas, tuo tarpu privačios investicijos, anot Kalinausko (2002), ateityje teigiamai įtakojančios eksportą ir jų augimas yra priimtinas. Lietuvos grynosios valstybinės paskolos visu analizuojamu laikotarpiu, išskyrus 2002 ir 2008 metus, pasižymėjo tendencingu augimu, t.y. 2000 – 2011 metų laikotarpiu išaugo 3,04 karto. Grynosios privačios užsienio paskolos buvo teigiamos 2002 – 2004 metų laikotarpiu ir per visą analizuojamą laikotarpį sumažėjo net 16,69 karto. Vertinant grynųjų valstybinių ir privačių užsienio paskolų santykio rodiklį didžiausias sumažėjimas pastebimas 2005 metais, kuomet valstybinės paskolos išaugo 6,53%, o privačios paskolos iš užsienio sumažėjo 1,55 karto ir buvo neigiamos. Vertinant šį rodiklį Lietuvos einamosios sąskaitos tendencijos nėra labai geros analizuojamu laikotarpiu.

Aptarus einamosios sąskaitos saldo priimtinumą atspindinčius rodiklius bei kriterijus būtina atskleisti jo poveikį šalies ekonomikos augimui. Kadangi jau aptarta, kuriais analizuojamo laikotarpio periodais, remiantis įvairiais rodikliais, Lietuvos ESS galima laikyti daugiau ar mažiau priimtinu, svarbu nustatyti jo ryšį su šalies ekonomika. Vienareikšmiškos ir kategoriškos išvados apie ESS ir ekonomikos augimo tarpusavio priklausomybę negali būti formuojamos, nes tiek vieną, tiek kitą kintamąjį įtakoja labai daug veiksnių ir visų jų atskleidimas yra neįmanomas.

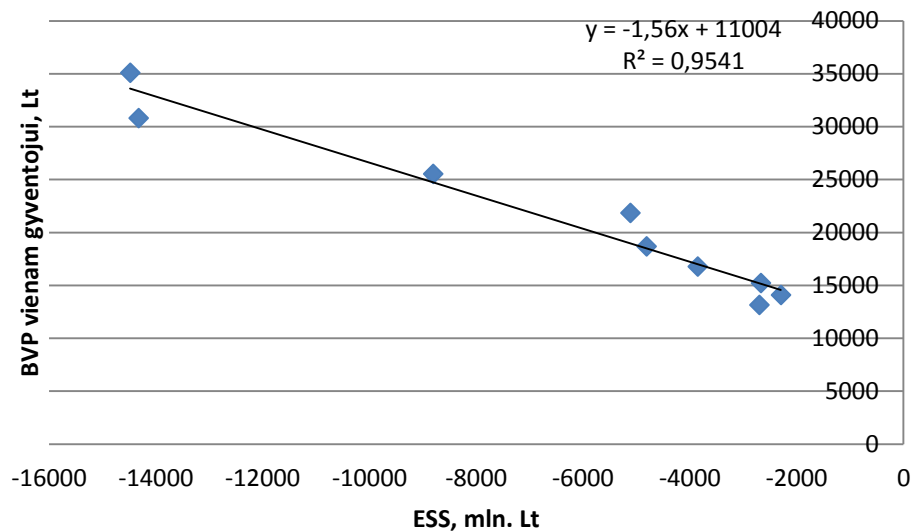
2.3. Lietuvos ESS poveikio šalies ekonomikos augimui nustatymas, remiantis koreliacine regresine analize

2.3.1. Lietuvos ESS ir BVP tenkančio vienam gyventojui tarpusavio ryšio nustatymas

Ekonominis augimas bendrąja prasme yra suprantamas kaip bendrojo vidaus produkto (BVP) arba, kitaip tariant, per metus pagamintų prekių ir paslaugų kiekio padidėjimas. Šalis, kuri sugeba didinti savo BVP, potencialiai susikuria sąlygas pagerinti savo piliečių pragyvenimo lygį, susikurti kokybiškesnę gyvenimo aplinką (Tvaronavičienė, Tvaronavičius, 2006). Todėl norint nustatyti Lietuvos einamosios sąskaitos balanso poveikį šalies ekonomikos augimui, atliekama dvinarė koreliacinė regresinė analizė tarp šalies BVP vienam gyventojui (o jis ir laikomas pagrindiniu rodikliu vertinant ekonominį augimą) ir ESS.

Atliekant analizę dėl rezultatų tikslumo analizuojamas laikotarpis buvo suskirstytas į du ekonominius ciklus: ekonomikos augimą 2000 – 2008 metai (ryšį tarp analizuojamų kintamųjų iliustruoja 2.5 paveikslas), ir ekonominę recesiją – 2009 – 2011 metai (svarbu pažymėti, jog atliekant šio periodo rodiklių tarpusavio priklausomybės analizę buvo imami ne metiniai, o pusmečio duomenys).

Atlikta Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir BVP vienam gyventojui koreliacinė regresinė analizė ekonomikos augimo laikotarpiu atskleidė labai stiprų ryšį tarp šių kintamųjų. Koreliacijos koeficientas siekė - 0,977. Tai rodo, jog ryšys tarp analizuojamų kintamųjų, kaip jau minėta, labai glaudus, tačiau atvirkštinis. 2000 – 2008 metų laikotarpiu tendencingai augant šalies bendrajam vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui Lietuvos einamosios sąskaitos saldo pasižymėjo tendencija mažėti, t.y. šiuo laikotarpiu stebimas šalies einamosios sąskaitos deficito augimas. Svarbu pažymėti ir tai, jog buvo nustatyta teigiama koreliacijos koeficiento reikšmingumo sąlyga. Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė beveik 5 kartais viršijo jo kritinę reikšmę (12,06>2,36).

2.5 pav. Lietuvos BVP vienam gyventojui priklausomybė nuo ESS 2000 – 2008 metais
Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir LB duomenimis.

Gautas determinacijos koeficientas ($R=0,9541$) leidžia formuluoti išvadą, jog BVP vienam gyventojui net 95,41% priklauso nuo einamosios sąskaitos saldo kitimo ir 4,59% priklauso nuo kitų neįvertintų kintamųjų. Determinacijos koeficientas tenkino Fišerio kriterijaus reikšmingumo sąlyga. Akivaizdu, jog priklausomybė tarp šių kintamųjų yra didelė, tačiau nereikėtų pamiršti, jog remiantis dvinare koreliacine regresine analize yra įvertinamas tik dviejų veiksnių tarpusavio ryšys, nuo kitų veiksnių yra atsiribojama.

Taip pat atliekant koreliacinę regresinę analizę tarp Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir BVP vienam gyventojui buvo apskaičiuoti vienmatės tiesinės regresijos modelio koeficientų įverčiai ir sudaryta tiesinės regresijos modelio lygtis: $y = -1,56x + 11004$. Remiantis ja, galima teigti, jog einamosios sąskaitos deficitui padidėjus 1 mln. Lt, šalies BVP, tenkantis vienam gyventojui, sumažėtų 1,56 Lt. Patikrinus koeficientų įverčių reikšmingumą nustatyta, jog tiek koeficientai, tiek ir visa apskaičiuota tiesinės regresijos modelio lygtis yra reikšminga.

Galima formuluoti agreguotą išvadą, jog šalies einamosios sąskaitos saldo ir jo susidarymo priežastys turi būti analizuojamos, kadangi tai įtakoja ir šalies ekonomiką, jos augimą ar lėtėjimą.

Atlikta dvinarė koreliacinė regresinė analizė tarp Lietuvos einamosios sąskaitos saldo ir BVP vienam gyventojui ekonomikos recesijos laikotarpiu (t.y. 2009 metų I pusmečio – 2011 metų II pusmečio laikotarpiu) atskleidė kitokias tendencijas. Ryšys buvo pastebimas (t.y. $r=-0,63$), tačiau patikrinus koreliacijos koeficiento, remiantis Stjudento kriterijumi, ir determinacijos koeficiento, remiantis Fišerio kriterijumi, reikšmingumo sąlygas, buvo nustatyta, jog jie nėra reikšmingi, t.y. gauti rodikliai neatspindi realios situacijos. Tokie tyrimo rezultatai nėra stebėtini, kadangi jie akivaizdūs ir žvelgiant į analizuojamų kintamųjų kitimo tendencijas šiuo laikotarpiu (žr. 4 priedą). Lietuvos bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, pasižymėjo tendencingu augimu šį laikotarpį, o tuo tarpu šalies einamosios sąskaitos saldo kito netolygiai. Priešingai nei prieš tai aptartame laikotarpyje, 2009 metais Lietuvos einamosios sąskaitos balansas tapo perteklinis ir per 2009 m. II pusmetį išaugo net 12,12 karto. Tačiau jau iki 2010 m. II pusmečio jis sumažėjo 89,47% ir jau 2011 metais ir vėl pasiekė neigiamą lygį, t.y. susidarė ESD. Tai ir turėjo įtakos koreliacinei regresinei analizei.

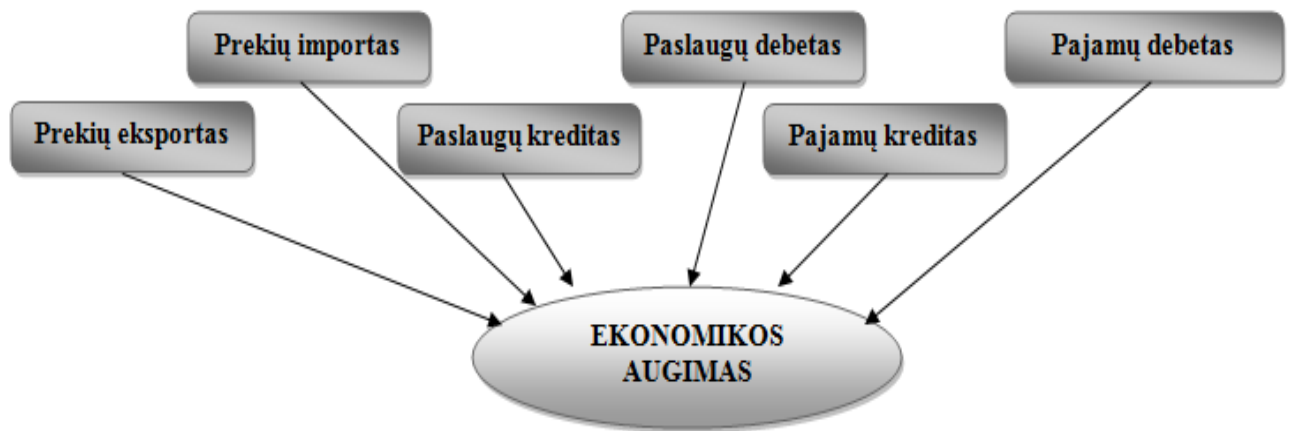
Vertinant šalies einamosios sąskaitos saldo poveikį ekonomikos augimui negalima pasikliauti vien tik dvinarės koreliacinės regresinės analizės rezultatais. ESS susideda iš sudėtinių dalių, kurių daroma įtaka šalies ekonomikai gali būti skirtinga, todėl ir yra atliekama jų ir BVP vienam gyventojui daugianarė koreliacinė regresinė analizė.

2.3.2. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir BVP tenkančio vienam gyventojui tarpusavio ryšio nustatymas

Nors dauguma užsienio autorių, vertindami šalies einamosios sąskaitos saldo poveikį ekonomikai, apsiriboja tik bendrojo einamosios sąskaitos balanso kitimo stebėseną, tačiau šiame darbe, siekiant tikslesnių ir informatyvesnių tyrimo rezultatų, koreliacinėje regresinėje analizėje yra panaudojamos ir jo sudėtinės dalys. Svarbu pažymėti, jog šiam tyrimui analizuojamas laikotarpis nebus skaidomas į du ekonominius ciklus, kadangi tiek BVP vienam gyventojui, tiek ir ESS sudėtinių dalių kitimas pastaruoju laikotarpiu yra tolydus (žr. 2 priedą).

Kaip jau minėta teorinėje darbo dalyje, šalies einamosios sąskaitos balansas susideda iš keturių sudėtinių dalių: prekių, paslaugų, pajamų ir einamųjų pervedimų balansų. Šios sudėtinės dalys dar yra skirstomos į: prekių eksportą ir importą, paslaugų kreditą ir debetą, pajamų kreditą ir debetą ir einamųjų pervedimų kreditą ir debetą. Reikėtų paminėti, jog vertinant Lietuvos atskirų ESB sudėtinių dalių poveikį ekonomikos augimui, einamųjų pervedimų balanso duomenys šioje analizėje nebus naudojami, kadangi jų dalis visame ESB yra nedidelė. Iš pradžių, vertinant Lietuvos

einamosios sąskaitos saldo poveikį šalies ekonomikos augimui buvo sudarytas toks regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.6 paveikslas.

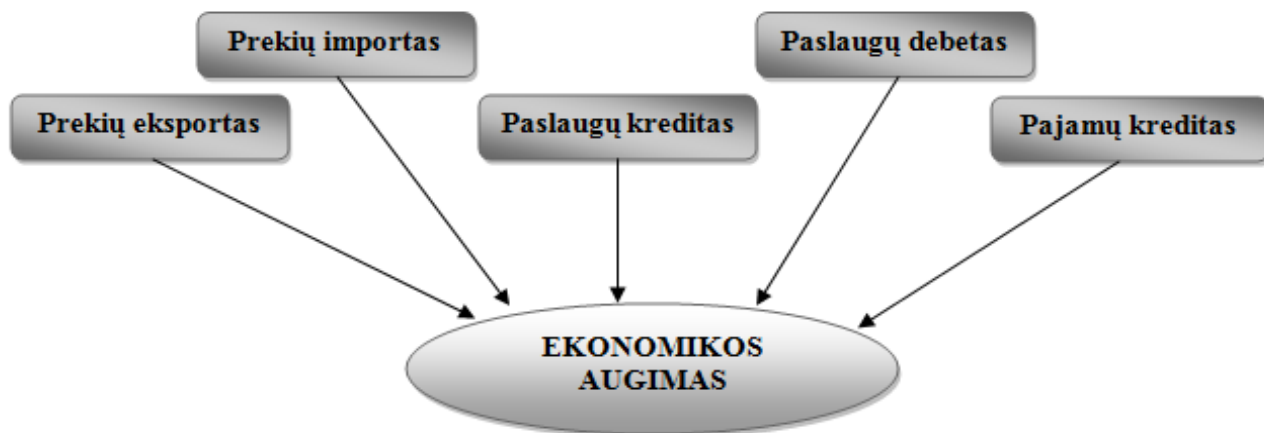
2.6 pav. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 6 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kadangi analizėje naudojami šeši nepriklausomi kintamieji yra žiūrima į pataisytą determinacijos koeficientą, kuris buvo gautas toks: 0,992, t.y. rodo, kad net 99,2% BVP vienam gyventojui variacijas nulemia prekių eksporto ir importo, paslaugų kredito ir debeto, pajamų kredito ir debeto kitimas, o 0,8% - neįvertinti veiksniai pagal sudarytą modelį. Patikrinus determinacijos koeficiento reikšmingumą, remiantis Fišerio kriterijumi, jis buvo nustatytas kaip statistiškai reikšmingas (F apskaičiuota (387,69) > F kritinę (4,34)). Remiantis Stjudento kriterijumi, buvo patikrintas sudaryto modelio reikšmingumas, esant 99% reikšmingumo lygmeniui. Kadangi buvo gauta, jog prekių importo, eksporto ir pajamų debeto apskaičiuotos t koeficiento reikšmės yra mažesnės už t koeficiento kritinę reikšmę (1,863; 1,999; $0,01 < 2,89$), galima teigti, jog sudarytas modelis yra statistiškai nereikšmingas ir toliau jokie skaičiavimai, remiantis juo, negali būti atliekami.

Atsižvelgiant t koeficientų sigmas, t.y. didžiausią sigmą eliminuojant, iš analizės buvo pašalintas vienas veiksnys, t.y. pajamų debetas. Tokie analizės rezultatai gali būti paaiškinami išsiskiriančia nagrinėjamų rodiklių dinamika. BVP tenkantis vienam gyventojui nagrinėjamu laikotarpiu pasižymėjo tendencingu augimui, išskyrus 2009 metus, kai tuo tarpu Lietuvos pajamų debetas kito netolygiai. 1993 – 1998 metų laikotarpiu stebimas jo augimas, 1999 metais sumažėjimas ir vėl palaipsnis augimas, išskyrus 2002 ir 2009 metus.

Buvo sudarytas naujas regresinis modelis, tiriantis 5 nepriklausomų kintamųjų įtaką šalies ekonomikos augimui, kurį iliustruoja 2.7 paveikslas.

2.7 pav. Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 5 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pataisytas determinacijos koeficientas gautas 0,993, todėl galima teigti, jog 99,3% BVP vienam gyventojui variacijas nulemia prekių eksporto ir importo, paslaugų debeto ir kredito ir pajamų kredito kitimai ir 0,7% kiti neįvertinti kintamieji. Esant 99% reikšmingumo lygmeniui, determinacijos koeficientas buvo patikrintas Fišerio kriterijumi ir gauta, jog jis statistiškai reikšmingas (F apskaičiuota (503,999) > F kritinė (4,34)). Modelio reikšmingumas taipogi buvo patikrintas Stjudento kriterijumi ir nustatyta, jog jis statistiškai reikšmingas (2,901; 3,784; 4,239; 5,151; 5,249 > 2,89). Todėl šis modelis su 5 nepriklausomais kintamaisiais: prekių eksportu ir importu, paslaugų kreditu ir debetu bei pajamų kreditu, bus naudojamas tolimesniems tyrimams.

Pagal determinacijos ir pataisytą determinacijos koeficientų reikšmes galima teigti, kad pasirinktas regresinis modelis yra tinkamas, nes reikšmės yra arti 1. Daugialypės koreliacijos koeficientas parodo, jog BVP vienam gyventojui stipriai įtakoja pasirinkti nepriklausomi kintamieji.

Remiantis daugialypės regresinės analizės rezultatais, gali būti sudaroma tokia regresijos lygtis: $y = 2,772 + 0,245x_1 - 0,542x_2 + 6,966x_3 + 2,172x_4 + 1,538x_5$, kur x_1 – prekių eksportas, x_2 – prekių importas, x_3 – pajamų kreditas, x_4 – paslaugų debetas, x_5 – paslaugų kreditas. Pastaroji lygtis rodo kiek kitokias analizuojamų rodiklių tendencijas nei dvinarės koreliacinės regresinės analizės atveju.

Atlikta analizė leidžia formuluoti išvadą, jog tarp prekių importo ir BVP vienam gyventojui egzistuoja atvirkštinė priklausomybė (kaip ir tarp šalies ESD ir BVP vienam gyventojui ekonomikos augimo laikotarpiu), tuo tarpu tarp likusių analizuotų kintamųjų – tiesioginė. Šalies prekių eksportui, pajamų kreditui, paslaugų debetui ir kreditui padidėjus 1 mlrd. Lt, šalies BVP tenkantis vienam gyventojui atitinkamai vidutiniškai padidėtų 0,245, 6,966, 2,172 ir 1,538 tūkst. Lt.

Tuo tarpu Lietuvos prekių importo padidėjimas 1 mlrd. Lt neigiamai paveiktų šalies bendrojo vidaus produkto tenkančio vienam gyventojui kitimą, t.y. jis vidutiniškai sumažėtų 0,542 tūkst. Lt. Akivaizdu, jog didžiausią poveikį šalies ekonomikai daro pajamų kreditas, tuo tarpu prekių eksporto poveikis buvo nustatytas kaip silpniausias. Tokias tendencijas galima būtų paaiškinti rodiklių kaitos tendencijomis nagrinėjamu laikotarpiu. Per visą analizuojamą laikotarpį yra stebimas kur kas didesnis prekių eksporto teigiamas pokytis (t.y. išaugo net 3,29 karto), kai tuo tarpu šalies BVP vienam gyventojui priaugis pastaruoju laikotarpiu yra 1,67 karto, o pajamų kredito - 2,1 karto.

Nustačius Lietuvos einamosios sąskaitos sudėtinių dalių ryšį su šalies BVP vienam gyventojui, svarbu detaliau pažvelgti ir į šių sudėtinių dalių dedamųjų poveikį šalies ekonomikai. Akivaizdu, jog empiriniai rezultatai atskleidžia kiek prieštaraujančias idėjas, todėl vertinant ESS poveikį šalies ekonomikai ir norint išskirti problematiškiausias arba siektiniausias sritis, svarbu į šį reiškinį pažiūrėti ir kitu aspektu.

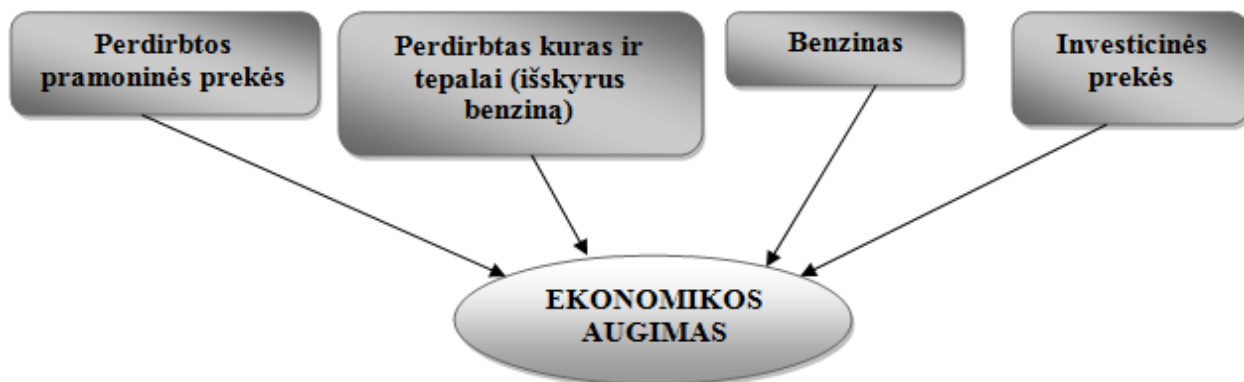
2.3.2.1. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui

Prekių eksportas daugumos ekonomistų nuomone yra svarbus veiksnys, auginantis šalies ekonomiką. Jo svarba ypatingai pabrėžiama kriziniu laikotarpiu šalyje. Yra rengiamos eksporto plėtros strategijos, kurių pagrindinis siekis yra vykdyti efektyvią ir kryptingą prekių ir paslaugų eksporto plėtros ir skatinimo politiką darant šalies ūkį konkurencingą.

Remiantis Statistikos departamento pateikta informacija, buvo išskirtos Lietuvos didžiausiomis eksporto apimtimis pasižyminčios prekių grupės: perdirbtos pramoninės prekės, perdirbtas kuras ir tepalai (išskyrus benziną), benzinas ir investicinės prekės. Pastarosios prekių grupės visame prekių eksporte sudarė didžiausią lyginamąjį svorį visais analizuotais metais. Būtent paskutiniųjų analizuojamų metų duomenimis, šių prekių eksportas sudarė 56,48% viso prekių eksporto. Perdirbamų pramoninių prekių eksportas siekė 24,57%, perdirbamo kuro ir tepalų eksportas – 15,77%, benzino eksportas – 8,91%, o investicinių prekių eksportas – 7,23% viso Lietuvos prekių eksporto. Žinant kiekvienos eksportuojamos prekių grupės svarbą šalies prekių eksportui svarbu atskleisti ir jų svarbą šalies ekonominiam augimui. Ieškant priklausomybės tarp pastarųjų prekių grupių ir šalies BVP vienam gyventojui buvo sudarytas toks regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.8 paveikslas.

Nors gautas determinacijos koeficientas rodo didelį perdirbtų pramoninių prekių, perdirbto kuro ir tepalų, benzino ir investicinių prekių eksporto poveikį šalies BVP vienam gyventojui kitimui, tačiau patikrinus sudaryto modelio statistinį reikšmingumą buvo gauta, jog jis negali būti taikomas tolimesniems skaičiavimams. Nors determinacijos koeficientas, remiantis Fišerio kriterijumi, yra reikšmingas (F faktinė (81,73) > F kritinė (5,99)), tačiau Stjudento kriterijumi patikrinus šių

kintamųjų t koeficientus buvo gauti prieštaringi rezultatai. Visų nepriklausomų kintamųjų t koeficientai buvo mažesni už kritinę reikšmę (3,17). Siekiant tikslių tyrimo rezultatų toks regresinis modelis negali būti taikomas poveikio ekonomikos augimui stebėsenai.

2.8 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 4 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Siekiant išsiaiškinti, kurios prekių eksporto grupės įtakoja Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui kitimą, iš regresinio modelio buvo šalinamas kintamasis, turintis didžiausią t koeficiento sigma, t.y. perdirbto kuro ir tepalų (išskyrus benzina) eksportas. Nors perdirbto kuro ir tepalų eksporto lyginamasis svoris visame prekių eksporte yra didelis (užima 2 vietą tarp eksportuojamos produkcijos), tačiau jo poveikis ekonomikos augimui gali būti aiškinamas kaip nereikšmingas. Tai akivaizdu ir žvelgiant į šio rodiklio kaitą nagrinėjamu laikotarpiu (žr. 3 priedą). Kaip jau buvo minėta, BVP vienam gyventojui 2000 – 2011 metų laikotarpiu pasižymėjo tendencingu augimu, išskyrus sumažėjimą 2009 metais, tuo tarpu perdirbto kuro ir tepalų eksportas pastaruoju laikotarpiu kito labai netolygiai. Yra stebimi net trys šios prekių grupės eksporto kritimai, t.y. 2004, 2007 ir 2009 metais. Taigi, sudarytas naujas regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.9 paveikslas.

Naujame regresiniame modelyje tiriama trijų nepriklausomų kintamųjų: perdirbtų pramoninių prekių, benzino ir investicinių prekių eksporto ir BVP vienam gyventojui tarpusavio sąryšis.

Sudarius naują regresinį modelį, buvo gautas dar didesnis determinacijos koeficientas, nei prieš tai aptartu atveju, kas rodo dar didesnę nepriklausomų kintamųjų poveikį BVP vienam gyventojui kitimui. Tačiau patikrinus modelio reikšmingumą, gauta analogiška situacija pirminei. Fišerio kriterijus buvo tenkinamas, tačiau Stjudento kriterijus – ne, todėl ir šis modelis negali būti taikomas tolimesniems skaičiavimams.

2.9 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 3 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš regresinio modelio, tokiu pačiu principu, kaip ir prieš tai aptartoje situacijoje, buvo eliminuotas dar vienas veiksnys, t.y. perdirbtų pramoninių prekių eksportas. Pastarasis veiksnys, kaip jau buvo minėta, sudaro didžiausią lyginamąjį svorį visame prekių eksporte, tačiau ir jo poveikis Lietuvos ekonomikos augimui gali būti traktuojamas kaip nereikšmingas. Perdirbtų pramoninių prekių kitimas 2000 – 2011 metų laikotarpiu buvo toks pat kaip ir BVP vienam gyventojui, t.y. visą laikotarpį, išskyrus 2009 metus, stebimas šių prekių eksporto augimas (žr. 3 priedą). Tačiau atliktas tyrimas rodo, jog tai poveikio šalies ekonomikai neturėjo.

Sudarytas naujas regresinis modelis, tiriantis investicinių prekių ir benzino eksporto daromą poveikį Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui kitimui. Pastarąjį modelį iliustruoja 2.10 paveikslas.

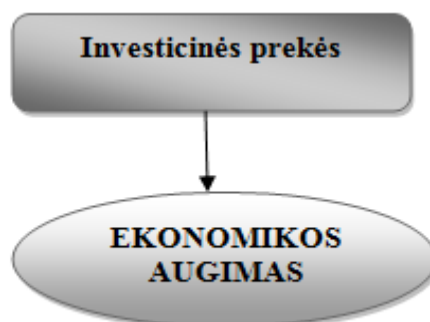

2.10 pav. Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Tačiau ir šis modelis, remiantis Stjudento kriterijumi, negali būti taikomas tolimesniems skaičiavimams ir poveikio ekonomikos augimui vertinimui. Vieno nepriklausomo kintamojo, t.y. benzino eksporto t koeficientas yra mažesnis už kritinę reikšmę (3,17). Tai gali būti paaiškinama

netolydžiu nagrinėjamų kintamųjų kitimu analizuojamu laikotarpiu. Lietuvos benzino eksportas 2000 – 2011 metų laikotarpiu neturėjo aiškios kitimo trajektorijos (žr. 3 priedą). Iš daugialypio regresinio modelio susidarė dvinaris regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.11 paveikslas.

2.11 pav. Lietuvos investicinių prekių eksporto ir ekonomikos augimo dvinaris regresinis modelis
Šaltinis: sudaryta autorės.

Kaip rodo empiriniai rezultatai, investicinių prekių eksportas vaidina didžiausią vaidmenį vertinant Lietuvos prekių eksporto sudėtinių dalių poveikį šalies ekonomikos augimui. Buvo nustatytas stiprus ir teigiamas ryšis tarp šių dviejų kintamųjų (koreliacijos koeficientas lygus 0,989). Determinacijos koeficientas buvo gautas 0,978, kas rodo, jog net 97,8% Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui variacijas nulemia eksportuojamos investicinės prekės, o 2,2% kiti neįvertinti veiksniai. Pažymėtina, jog taikoma Ceteris Paribus prielaida. Determinacijos koeficientas patikrintas remiantis Fišerio kriterijumi ir gauta, jog jis statistiškai reikšmingas (F apskaičiuota (437,79) > F kritinė (10,04)). Sudarytas modelis taipogi gali būti laikomas statistiškai reikšmingu, kadangi, remiantis Stjudento kriterijumi, apskaičiuotas t koeficientas (20,92) gerokai viršija jo kritinę reikšmę, t.y. 3,17.

Pastarajam modeliui sudaryta regresinė lygtis: $y = 12,45 + 4,827x$, kur x – investicinių prekių eksportas. Ši lygtis leidžia formuluoti išvadą, jog investicinių prekių eksportui padidėjus 1 mlrd. Lt Lietuvos BVP vienam gyventojui vidutiniškai išaugtų 4,827 tūkst. Lt.

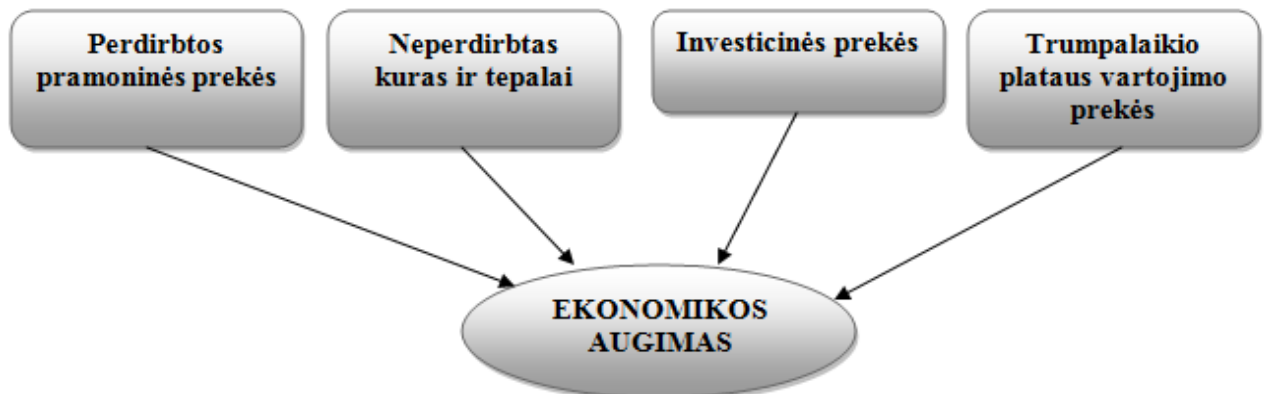
Atlikta daugianarė koreliacinė regresinė analizė parodė, jog ne tik Lietuvos prekių eksportas daro poveikį ekonomikai, tačiau ir prekių importas taipogi veikia BVP vienam gyventojui kitimą. Todėl svarbu detaliau išnagrinėti ir pastarojo veiksnio sukeltą poveikį šalies ekonomikai.

2.3.2.2. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui

Prieš tai analizuoto veiksnio, t.y. prekių eksporto nauda šalies ekonomikai yra neiginčijama, tačiau kalbant apie šalies prekių importą ir jo daromą įtaką ekonomikos augimui išryškėja

dviprasmiška situacija. Iš vienos pusės, vis dažniau pasigirstama apie būtinybę riboti importuojamą produkciją, tačiau iš kitos pusės – prekių importas Lietuvoje yra ne tik, kad neišvengiamas dalykas, bet ir būtinybė, be kurios daugelis neįsivaizduotų savo kasdieninio gyvenimo. Atlikta daugiavarė koreliacinė regresinė analizė tarp Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir BVP tenkančio vienam gyventojui atskleidė prekių importo mažinimo svarbą siekiant šalies ekonominio augimo. Todėl prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo tarpusavio sąryšio nustatymas padėtų išsiaiškinti didžiausią poveikį ekonomikai darančių importuojamų prekių rūšis.

Remiantis Statistikos departamento pateikta informacija, Lietuvoje daugiausia importuojamos šios prekių rūšys: perdirbtos pramoninės prekės, neperdirbtas kuras ir tepalai, investicinės ir trumpalaikio plataus vartojimo prekės. 2011 metų duomenimis, pastarųjų prekių importas sudarė 66,69% viso šalies prekių importo. Perdirbtų pramoninių prekių importas siekė 22,81%, neperdirbto kuro ir tepalų importas – 29,37%, investicinių prekių importas – 8,12% ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importas – 5,6% viso prekių importo. Siekiant nustatyti pastarųjų importuojamų prekių grupių poveikį šalies ekonomikos augimui buvo sudarytas regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.12 paveikslas.

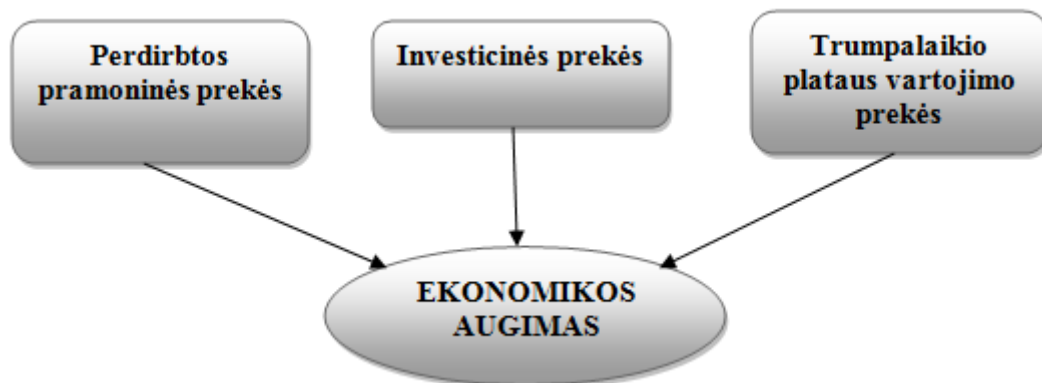
2.12 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 4 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Patikrinus šio modelio statistinį reikšmingumą buvo gauta, jog jis statistiškai nereikšmingas ir negali būti naudojamas poveikio ekonomikos augimui vertinimui. Nors patikrintas Fišerio kriterijus rodo, jog modelis yra tinkamas, t.y. gauta reikšmė (164,93) gerokai viršija jo kritinę reikšmę (5,99), tačiau remiantis Stjudento kriterijumi, jis negali būti naudojamas tolimesniems skaičiavimams, kadangi net 3 nepriklausomų kintamųjų: perdirbtų pramoninių prekių, neperdirbto kuro ir tepalų bei

trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo t koeficientų reikšmės yra mažesnės už kritinę t reikšmę (3,17).

Iš regresinio modelio buvo eliminuotas vienas veiksnys, t.y. neperdirbto kuro ir tepalų importas, remiantis jo didžiausia t koeficiento sigma. Nors pastarosios prekės importas sudaro didžiausią lyginamąjį svorį visame Lietuvos prekių importe, tačiau kaip rodo atlikta analizė, jo poveikis šalies ekonomikos augimui gali būti traktuojamas kaip nereikšmingas. BVP vienam gyventojui ir neperdirbto kuro ir tepalų importas 2000 – 2011 metų laikotarpių kito netolygiai, kas ir galėjo sąlygoti tokius regresinės analizės rezultatus (žr. 3 priedą). Buvo sudarytas naujas regresinis modelis, tiriantis 3 importuojamų prekių grupių poveikį Lietuvos BVP vienam gyventojui kitimui, kurį vaizduoja 2.13 paveikslas.

2.13 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 3 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

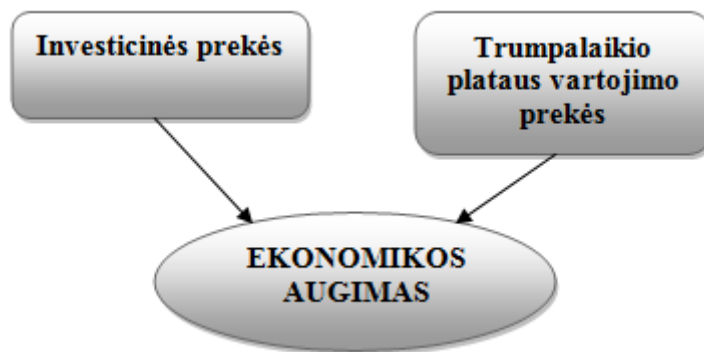
Tačiau ir pastarojo modelio reikšmingumas buvo paneigtas, remiantis Stjudento kriterijumi. Perdirbamų pramoninių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo t koeficientai buvo mažesni nei kritinė reikšmė.

Iš regresinio modelio, remiantis ta pačia logika kaip ir prieš tai, buvo pašalintas dar vienas veiksnys, t.y. perdirbamų pramoninių prekių importas. Kaip jau buvo minėta, šios rūšies prekių importas sudaro didelę dalį visų Lietuvos importuojamų prekių, tačiau jo tendencingas augimas, išskyrus nedidelius sumažėjimus 2008 ir 2009 metais poveikio šalies BVP vienam gyventojui kitimui analizuojamu laikotarpiu nepadarė.

Sudarytą naują regresinį modelį iliustruoja 2.14 paveikslas. Šis modelis tiria investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo bei šalies BVP tenkančio vienam gyventojui tarpusavio sąryšį.

Tiek Stjudento kriterijus, tiek ir Fišerio kriterijus leidžia teigti, jog šis modelis yra statistiškai reikšmingas. Apskaičiuota Fišerio kriterijaus reikšmė (326,83) gerokai viršija kritinę reikšmę (7,56). Investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo t koeficientai yra didesni nei Stjudento kritinė reikšmė.

Pataisytas determinacijos koeficientas (0,983) leidžia formuluoti išvadą, jog net 98,3% BVP vienam gyventojui variacijas nulemia investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo kitimas ir 1,7% kiti neįvertinti veiksniai.

2.14 pav. Lietuvos prekių importo sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

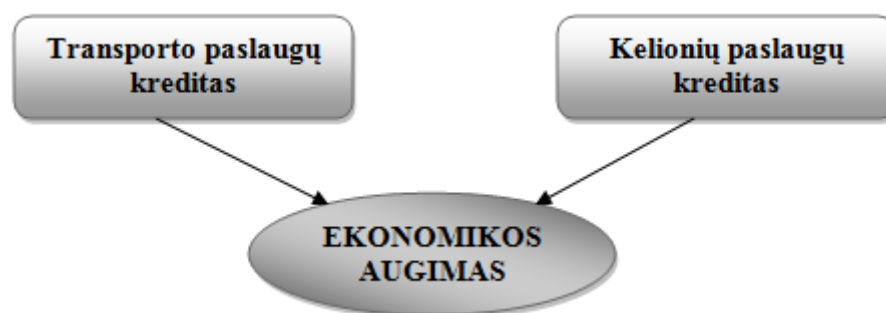
Regresiniam modeliui gali būti sudaryta tokia lygtis: $y = 0,659 + 5,947x_1 + 1,651x_2$, kur x_1 - trumpalaikio plataus vartojimo prekių importas, o x_2 - investicinių prekių importas. Ši lygtis rodo, jog abu analizuojami kintamieji tiesiogiai įtakoja ekonomikos augimą, t.y. jiems didėjant didėja ir BVP vienam gyventojui. Gauti duomenys prieštarauja prieš tai atliktai daugialypei regresijai, kuri parodė, jog prekių importo poveikis ekonomikai yra atvirkštinis, kas dar labiau pabrėžia detalesnės analizės svarbą. Akivaizdu, jog trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo kitimas daro kiek didesnę poveikį nei investicinių prekių importas. Empiriniai rezultatai rodo, jog trumpalaikio plataus vartojimo prekių importui padidėjus 1 mlrd. Lt Lietuvos BVP vienam gyventojui vidutiniškai išaugtų 5,947 tūkst. Lt ir atitinkamai investicinių prekių importo išaugimas 1 mlrd. Lt sąlygotų šalies BVP tenkančio vienam gyventojui vidutinį padidėjimą 1,651 tūkst. Lt.

Toliau bus atliekamas Lietuvos paslaugų kredito poveikio ekonomikos augimui detalesnis tyrimas. Pastarojo veiksnio įtaka Lietuvos BVP vienam gyventojui kitimui, remiantis daugialype regresine analize, buvo nustatyta kaip teigiama.

2.3.2.3. Lietuvos paslaugų kredito sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui

Paslaugų kreditas arba dar kitaip teorijoje vadinamas paslaugų eksportas sudaro kiek mažesnę užsienio prekybos balanso dalį nei prekių eksportas, tačiau jo įtaka šalies ekonomikai, daugelio ekonomistų nuomone, taipogi yra neiginčijama.

Remiantis Lietuvos banko pateiktais duomenimis, didžiausią paslaugų kredito dalį sudaro transporto ir kelionių paslaugos, todėl siekiant nustatyti šių veiksnių daromą įtaką Lietuvos BVP vienam gyventojui rodiklio dinamikai buvo sudarytas regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.15 paveikslas. 2011 metų duomenimis, transporto ir kelionių paslaugų kreditas visame Lietuvos paslaugų kredite sudaro 84,62%, atitinkamai 59,39 ir 25,23%.

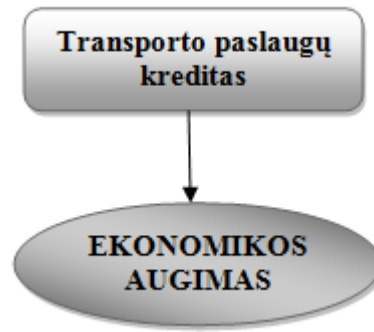

2.15 pav. Lietuvos paslaugų kredito sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Patikrinus šio modelio statistinį reikšmingumą, buvo nustatyta, jog jis statistiškai nereikšmingas ir negali būti taikomas tolimesniems skaičiavimams, t.y. neparodo Lietuvos paslaugų kredito sudėtinių dalių daromo poveikio šalies ekonomikai. Tokias išvadas leidžia formuluoti Stjudento kriterijus, kadangi kelionių paslaugų kredito t koeficientas buvo gautas mažesnis (1,195) nei kritinė Stjudento kriterijaus reikšmė (3,17). Akivaizdu, jog tokiems tyrimo rezultatams įtakos turėjo kelionių paslaugų kredito netolygus kitimas 2000 – 2011 metų laikotarpiu (žr. 3 priedą). Pastarasis veiksnys buvo eliminuotas iš kintamųjų rinkinio ir susidarė dvinaris regresinis modelis, tiriantis transporto paslaugų kredito poveikį šalies ekonomikos augimui (žr. 2.16 paveikslą).

Šio modelio reikšmingumą patvirtino tiek apskaičiuotas Fišerio kriterijus, tiek ir Stjudento kriterijus. Remiantis Fišerio kriterijumi, faktinė jo reikšmė (300,617) gerokai viršijo jo kritinę reikšmę (10,044) ir atitinkamai faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė (17,338) buvo didesnė už kritinę reikšmę (3,17).

2.16 pav. Lietuvos transporto paslaugų kredito ir ekonomikos augimo dvinaris regresinis modelis
Šaltinis: sudaryta autorės.

Gauta teigiama tiesioginė ir didelė priklausomybė tarp Lietuvos transporto paslaugų kredito ir BVP vienam gyventojui. Koreliacijos koeficientas siekė (0,984), o determinacijos koeficientas – 0,968. Remiantis apskaičiuotu determinacijos koeficientu, galima teigti, jog 96,8% Lietuvos BVP vienam gyventojui variacijas nulemia transporto paslaugų kredito kitimas. Sudaryta regresijos lygtis: $y = 4,802 + 4,18x$, kur x – transporto paslaugų kreditas. Ji rodo, jog transporto paslaugų kreditui išaugus 1 mlrd. Lt, šalies BVP vienam gyventojui vidutiniškai turėtų padidėti 4,18 tūkst. Lt.

Kadangi, daugialypė regresinė analizė atskleidė ne tik paslaugų kredito teigiamą įtaką Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui kitimui, bet ir paslaugų debeto daromą poveikį jam, todėl toliau bus atliekamas detalesnis pastarojo veiksnio poveikio ekonomikos augimui tyrimas.

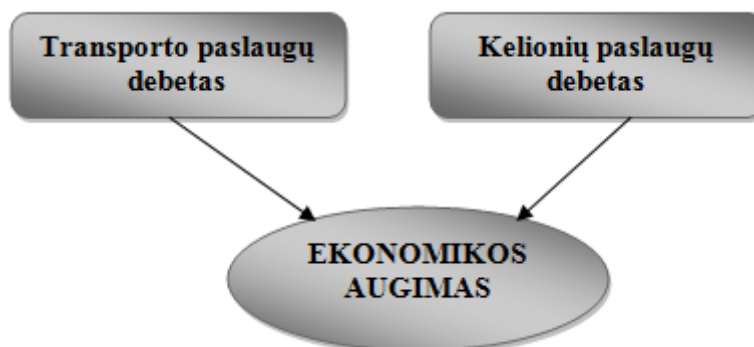
2.3.2.4. Lietuvos paslaugų debeto sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui

Lietuva dėl ribotų išteklių ir techninių galimybių importuoja ne tik įvairios paskirties prekių rūšis, bet ir paslaugas. Priešingai nei prekių importo, paslaugų debeto arba kitaip vadinamo paslaugų importo poveikis šalies ekonominiam augimui, remiantis daugialype regresine analize, buvo nustatytas kaip teigiamas.

Remiantis Lietuvos banko pateikiama informacija, didžiausią Lietuvos paslaugų debeto dalį sudaro transporto paslaugų debetas ir kelionių paslaugų debetas. 2011 metų duomenimis, šios paskirties paslaugų importas siekė 79,99% viso Lietuvos paslaugų importo, atitinkamai 57,52 ir 22,47%. Todėl siekiant nustatyti pastarųjų kintamųjų įtaką šalies ekonomikai buvo sudarytas regresinis modelis, kurį iliustruoja 2.17 paveikslas.

Patikrinus sudaryto modelio statistinį reikšmingumą, atsižvelgiant į Fišerio ir Stjudento kriterijus, buvo nustatyta, jog jis atitinka tiek vieną, tiek kitą reikšmingumo sąlygas. Remiantis Fišerio kriterijumi, apskaičiuota faktinė reikšmė (301,207) gerokai viršijo kritinę reikšmę (7,559).

Remiantis Stjudento kriterijumi, apskaičiuotos faktinės t koeficientų reikšmės (11,438; 4,502) taipogi buvo didesnės už jo kritinę reikšmę (3,17).

2.17 pav. Lietuvos paslaugų debeto sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Gauta teigiama tiesioginė priklausomybė tarp transporto bei kelionių paslaugų debeto ir BVP vienam gyventojui. Remiantis apskaičiuotu pataisytu determinacijos koeficientu (0,982), galima teigti, jog 98,2% Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui variacijas nulemia pastarieji analizuojami kintamieji ir tik 1,8% kiti neįvertinti veiksniai. Tokia didelė analizuojamų kintamųjų įtaka nagrinėjamam reiškiniui gali būti paaiškinama tolydžiu rodiklių kitimu 2000 – 2011 metų laikotarpiu. Transporto paslaugų debeto kitimas nagrinėjamu periodu buvo analogiškas BVP tenkančio vienam gyventojui kitimui, o kelionių paslaugų debeto kaita išsiskyrė tik 2010 metais, kuomet pastarasis rodiklis pasižymėjo tendencija mažėti tuo tarpu augant šalies BVP vienam gyventojui (žr. 3 priedą).

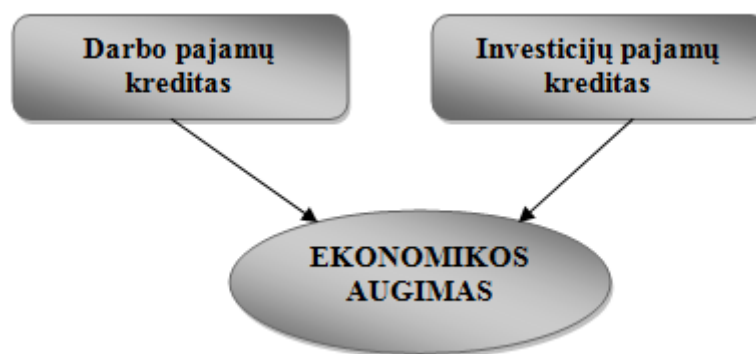
Sudaroma regresinė lygtis: $y = 6,716 + 4,076x_1 + 2,978x_2$, kur x_1 – transporto paslaugų debetas, o x_2 – kelionių paslaugų debetas. Akivaizdu, jog transporto paslaugų debetas daro didesnę poveikį ekonomikos augimui nei kelionių paslaugų debetas. Sudaryta regresinė lygtis leidžia formuluoti išvadą, jog transporto paslaugų debetui ir kelionių paslaugų debetui išaugus 1 mlrd. Lt Lietuvos BVP vienam gyventojui vidutiniškai padidėtų atitinkamai 4,076 ir 2,978 tūkst. Lt.

Kaip atskleidė atliktos daugialypės regresinės analizės empiriniai rezultatai, Lietuvoje didžiausią poveikį ekonomikos augimui daro pajamų kredito kitimas, todėl kitame poskyryje yra pateikiamas detalesnis pastarojo veiksnio ir BVP vienam gyventojui tyrimas.

2.3.2.5. Lietuvos pajamų kredito sudėtinių dalių poveikis ekonomikos augimui

Lietuvos pajamų kredito dalį sudaro darbo ir investicinės pajamos. Nustačius labai didelį pajamų kredito poveikį šalies ekonominiam augimui, svarbu išsiaiškinti ir jo dedamųjų svarbą nagrinėjamam reiškiniui.

Lietuvos banko duomenimis, 2011 metais Lietuvos einamosios sąskaitos darbo pajamų kreditas siekė 38%, o investicijų pajamų kreditas 62% viso šalies pajamų kredito. Siekiant nustatyti šių pajamų kredito dalių poveikį ekonomikos augimui sudarytas regresinis modelis, kurį vaizduoja 2.18 paveikslas.

2.18 pav. Lietuvos pajamų kredito sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo regresinis modelis su 2 nepriklausomais kintamaisiais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis Fišerio ir Stjudento kriterijais, buvo patvirtintas šio modelio statistinis reikšmingumas, todėl jis gali būti taikomas tolimesniems skaičiavimams bei poveikio šalies ekonomikos augimui vertinimui. Faktinė Fišerio kriterijaus reikšmė (69,82) gerokai viršija kritinę reikšmę (7,559). Analogiška situacija gauta patikrinus ir Stjudento kriterijų, t.y. faktinės t reikšmės (5,451; 4,534) yra didesnės už kritinę reikšmę (3,17).

Gauta teigiama tiesioginė priklausomybė tarp darbo pajamų ir investicijų pajamų kredito bei BVP vienam gyventojui. Kaip ir įvertinus pajamų kredito poveikį šalies ekonomikai ir jos augimui, vertinant jo sudėtinių dalių daromą įtaką, nustatytas labai stiprus ryšys tarp šių kintamųjų (koreliacijos koeficientas siekia 0,969). Remiantis apskaičiuotu pataisytu determinacijos koeficientu (0,926), galima teigti, jog 92,6% Lietuvos BVP vienam gyventojui variacijas nulemia darbo ir investicijų pajamų kreditas.

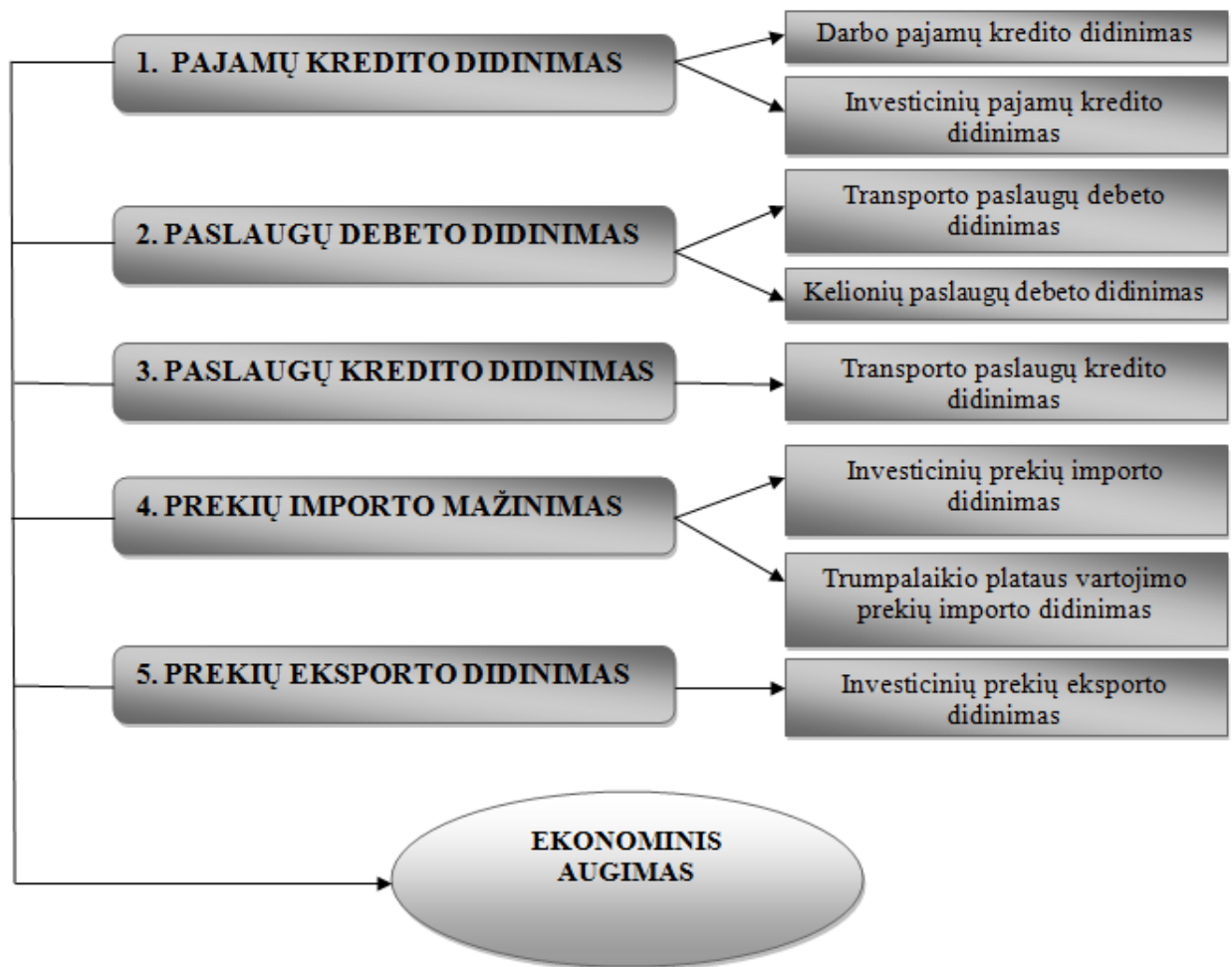
Sudaryta regresinė lygtis: $y = 6,025 + 19,009x_1 + 8,417x_2$, kur x_1 - darbo pajamų kreditas, x_2 – investicijų pajamų kreditas. Pastaroji lygtis rodo, jog nors ir nagrinėjamų kintamųjų lyginamasis svoris visame pajamų kredite yra priešingas, tačiau darbo pajamų kreditas daro didesnę poveikį

ekonomikos augimui nei investicijų pajamų kreditas. Darbo pajamų ir investicijų pajamų kreditui išaugus 1 mlrd. Lt Lietuvos BVP vienam gyventojui vidutiniškai išaugtų atitinkamai 19,009 ir 8,417 tūkst. Lt.

Apibendrinant analitinę - metodinę darbo dalį galima teigti, jog nors 2009 metais susidariusį Lietuvos einamosios sąskaitos perteklių 2011 metais vėl pakeitė deficitas, tačiau, remiantis santykinų ekonominių rodiklių kitimo tendencijų analize, yra stebima gerėjanti einamosios sąskaitos situacija. Atlikta Lietuvos ESS ir BVP tenkančio vienam gyventojui koreliacinė regresinė analizė ekonomikos augimo laikotarpiu atskleidė stiprų atvirkštinį ryšį tarp kintamųjų, tuo tarpu ekonomikos recesijos laikotarpiu tiesinis ryšys nebuvo rastas. Atliktas ESS sudėtinių dalių ir ekonomikos augimo tarpusavio sąryšio tyrimas leidžia teigti, jog didžiausią poveikį šalies ekonomikos augimui daro pajamų kredito teigiamas kitimas, kiek mažesnę paslaugų debeto, paslaugų kredito ir prekių eksporto teigiamas kitimas bei prekių importo mažėjimas. Įvertinus pajamų kredito sudėtinių dalių poveikį šalies ekonomikos augimui (tiksliau BVP vienam gyventojui kitimui) atskleistas kiek stipresnis darbo pajamų kredito nei investicinių pajamų kredito poveikis nagrinėjamam reiškiniui, paslaugų debeto detalesnės analizės atveju – transporto paslaugų debeto nei kelionių paslaugų debeto, šalies paslaugų kredito analizės atveju – transporto paslaugų kredito, prekių importo detalesnės analizės atveju – trumpalaikio plataus vartojimo prekių nei investicinių prekių importo bei prekių eksporto atveju – investicinių prekių eksporto daromas poveikis šalies ekonomikai. Atlikta Lietuvos ESS ir jo sudėtinių dalių bei jų dedamųjų ir BVP tenkančio vienam gyventojui koreliacinė regresinė analizė atskleidė svarbiausius šalies einamosios sąskaitos valdymo aspektus, kurių teisinga stebėseną galėtų prisidėti prie ekonominio augimo šalyje skatinimo. Šiam tikslui pasiekti, remiantis gautais rezultatais, konstruktyviojoje darbo dalyje yra pateikiami siūlymai .

3. LIETUVOS EKONOMIKOS AUGIMO SKATINIMO PRIEMONIŲ NUSTATYMAS

Ekonominis augimas - visada kylanti prekių ir paslaugų gamyba - turbūt seniausias visuomenės ekonominis tikslas. Kalbant apie šalies ekonominio augimo skatinimo veiksnius, būtina atsižvelgti į šių veiksmų visumą, kitaip vieni veiksniai gali atsvirti kitų veiksmų teikiamą naudą. Šalia bendrų ekonominio augimo sąlygų, prie kurių galima priskirti kainų stabilumą, efektyvų resursų paskirstymą ir kitas gyvenimo lygio kilimą užtikrinančias sąlygas, galima priskirti ir šalies einamosios sąskaitos efektyvų ir tikslingą valdymą.

3.1 pav. Lietuvos ekonomikos augimo skatinimo veiksniai, remiantis ESS sudėtinių dalių bei jų dedamųjų ir ekonomikos augimo tarpusavio sąryšio analize

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis empiriniais rezultatais.

Atliktas Lietuvos ESS ir jo sudėtinių bei jų dedamųjų poveikio šalies ekonomikai vertinimas leidžia formuluoti agreguotą išvadą, patvirtinančią darbo pradžioje iškeltą hipotezę: šalies einamosios sąskaitos saldo ir jo valdymas įtakoja ekonomiką, jos augimą/lėtėjimą.

Ekonominio augimo veiksnių įvairovė, jų glaudus tarpusavio ryšys iškelia klausimą, kuris iš šių veiksnių atlieka svarbiausią vaidmenį. Ekonominis augimas ir jo skatinimas yra labai plačios sąvokos, kadangi skatinant vienos ekonominės srities vystymąsi ir plėtrą galima pakenkti kitai sričiai.

Analitinėje - metodinėje darbo dalyje atliktas Lietuvos ESS poveikio ekonominiam augimui vertinimas atskleidė svarbiausius šalies einamosios sąskaitos valdymo aspektus, kurių nuosekli stebėseną ir tikslingą valdymą gali padėti išlaikyti esamą ekonominę padėtį ir prisidėti prie jos augimo skatinimo. Remiantis empiriniais tyrimo rezultatais, į ką reikėtų atkreipti didžiausią dėmesį valdant šalies einamąją sąskaitą, iliustruoja 3.1 paveikslas.

Kaip parodė atlikta analizė, didžiausią poveikį Lietuvos BVP vienam gyventojui augimui daro einamosios sąskaitos *pajamų kredito didėjimas*. Pastarajame atsispindi pajamos, susijusios su turimų gamybos veiksnių – darbo, žemės, kapitalo – panaudojimu. Pvz., jeigu Lietuvos pilietis išvažiavo trumpam padirbėti į užsienį, arba turi nusipirkęs užsienio įmonės akcijų, ar laiko indėlį užsienio banke, tai jo gautas darbo užmokestis, dividendai ar palūkanos sudarys pajamų balanso aktyvą (kreditą). Taigi vienas iš didžiausių prioritetų valdant šalies einamąją sąskaitą turėtų būti darbo ir investicinių pajamų kredito skatinimas (remiantis empiriniais rezultatais).

Kalbant apie einamosios sąskaitos *darbo pajamų kredito didėjimą*, iškyla emigracijos iš Lietuvos rizika. Pastaruoju metu visuomenėje emigracija dažnai laikoma didžiausia nekarine grėsme Lietuvai - jos demografinėi plėtrai, ūkio augimui ir kultūrinio savitumo išsaugojimui. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nuo nepriklausomybės atkūrimo iš Lietuvos emigravo daugiau kaip 300 tūkst. žmonių. Tai sudaro beveik 10% Lietuvos gyventojų. Didžioji dalis emigravusiųjų yra santykinai jauni darbingo amžiaus gyventojai. Nors kaip parodė empiriniai atlikto tyrimo rezultatai, trumpam emigravusių iš šalies gyventojų uždirbamos pajamos daro didelį poveikį Lietuvos BVP tenkančio vienam gyventojui augimui, tačiau taipogi turėtų būti skatinamas ir jų sugrįžimas. Vienas iš būdų tai pasiekti, galėtų būti rengiama daugiau projektų šio tikslo realizavimui, pvz.: 2008 m. buvo gautas finansavimas iš ES struktūrinės paramos „Emigrantų iš Lietuvos sugrįžimo skatinimas“ projekto įgyvendinimui. Lietuvos statistikos departamentas, atsižvelgdamas į neigiamą migracijos saldo Lietuvoje siūlo šiuos emigracijos iš šalies mažinimo sprendimo būdus:

- Sudaryti galimybę Lietuvos gyventojams gauti didesnes pajamas, šalinti pagrindinę valstybės priemonėmis pasiekiamą migracijos priežastį. Šiam tikslui pasiekti, reikia mažinti verslo ir darbo reguliavimą, sudaryti galimybę žmonėms patiems lengviau verstis;
- Užtikrinti, kad Lietuvos piliečiai galėtų įgyti aukštąją kvalifikaciją, kuri suteiktų galimybę įsidarbinti greitai besikeičiančioje darbo rinkoje;

- Siekti pristabdyti aukštos kvalifikacijos darbo jėgos nutekėjimą bei išvengti negrįžtamų investicijų į žmogiškąjį kapitalą praradimo. Suteikti sąlygas žmonėms kelti savo kvalifikaciją savo gimtojoje šalyje ir čia gauti didesnius atlyginimus.

Atliktas tyrimas taipogi atskleidė, jog didelį poveikį ekonomikos augimui daro einamosios sąskaitos *investicinių pajamų kredito didėjimas*. Tai reiškia, jog turėtų būti skatinamas Lietuvos piliečių užsienio įmonių akcijų įsigijimas, investavimas į kitus vertybinius popierius užsienyje, indėlių laikymas užsienio bankuose. Potencialūs šito pasekėjai yra šalies verslininkai, todėl gerinant ir darant lankstesnę verslo aplinką jiems galima būtų iššaukti didesnę jų susidomėjimą investicijoms į užsienį, kas savo ruožtu lemtų ir investicinių pajamų kredito augimą. Finansinės problemos yra itin reikšmingas veiksnys pirmaisiais verslo gyvavimo metais. Kol verslo vienetas įsitvirtins rinkoje, jo gyvavimas bus itin stipriai priklausomas nuo valstybės mokesčių politikos ir ypač – nuo kreditorių ir jų siūlomų sąlygų. Taigi valstybė turėtų būti suinteresuota, kad verslas (ypač smulkus ir vidutinis) gautų kreditus kuo geresnėmis sąlygomis. Verslo aplinkos gerinimas turėtų būti vykdomas ir savivaldybių lygmeniu. Remiantis Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksine studija, savivaldybės, siekdamos gerinti verslo aplinką įsipareigoja sukurti verslo informacinę sistemą, kaupti ir nuolat atnaujinti verslui skirtą informaciją savo internetiniame puslapyje, dalinai subsidijuoti konsultacines paslaugas naujai besisteigiančioms įmonėms, sukurti mokesčių lengvatų sistemą joms, sukurti naujai steigiamų verslo ir pramonės įmonių inžinerinio ir techninio aprūpinimo sistemą, skleisti investuotojams aktualią informaciją leidiniuose, internete ir kitais būdais bei identifikuoti teritorijas, kurios gali būti skirtos plyno lauko investicijoms. Šių priemonių maksimalus realizavimas užtikrintų geresnes verslo sąlygas šalyje ypatingą dėmesį atkreipiant į naujo smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą.

Lietuvos BVP vienam gyventojui didėjimą šiek tiek mažiau nei pajamų kredito augimas įtakoja *paslaugų debeto teigiamas kitimas*. Nors tai yra šalies patiriamos išlaidos, tačiau atliktas tyrimas atskleidė teigiamą jo poveikį ekonomikos skatinimui. Remiantis empiriniais tyrimo rezultatais, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas būtent transporto ir kelionių paslaugų debeto didinimui. Iš esmės, tai gali būti paaiškinama kaip patiriamos išlaidos, kurios ateityje sukuria kur kas didesnes pajamas. *Transporto paslaugų* dėka, į šalį įvežamos įvairios paskirties prekių rūšys, kurių vartojimas skatina ekonominį augimą. Kalbant apie *kelionių paslaugų debetą*, užsieniečių išleidžiami pinigai suvenyrams ir kitoms prekėms šalyje taipogi prisideda gyvenimo lygio kilimo Lietuvoje. Siekiant skatinti šios srities paslaugų debeto augimą, reikėtų peržiūrėti ir pakoreguoti Lietuvos kelių mokesčių ir rinkliavų sistemą bei, kaip prieš tai aptartu atveju, gerinti šalies verslo aplinką verslininkams.

Kaip parodė atliktas tyrimas, einamosios sąskaitos *paslaugų kreditas* taipogi teigiamai įtakoja Lietuvos ekonomikos augimą. Didžiausias dėmesys turi būti skiriamas būtent *transporto paslaugų*

kredito didinimui. Pastarosios srities vystymas veikia šalies ekonomiką per gaunamas pajamas už suteiktas paslaugas, taipogi per pajamas, kurios gaunamos už į užsienį išvežtą šalies produkciją. Vienas iš pagrindinių veiksnių, sąlygojančių paslaugų kredito augimą arba kitaip paslaugų eksporto plėtrą, yra valstybės vykdoma eksporto politika ir eksportuotojams palankių verslo sąlygų sudarymas. Kad būtų sukurta eksporto plėtrai palanki aplinka, būtina sudaryti sąlygas eksportuojančioms įmonėms gauti kreditus ir kitą finansinę paramą eksporto plėtros projektams įgyvendinti, tobulinti eksporto plėtrai svarbių institucijų (vykdančių eksporto kreditų ir garantijų teikimą) veiklą. Labai svarbu skatinti tiesiogines užsienio investicijas į sritis, kuriose eksportas galėtų didėti ir tai turėtų didžiausios įtakos šalies ekonomikai, t.y. remiantis tyrimo rezultatais, į transporto paslaugų sektorių. Eksporto plėtros strategijoje teigiama, jog užtikrinant saugią prekybą su padidėjusios rizikos šalimis daug dėmesio turėtų būti skiriama eksporto kreditų draudimo dalyvaujant valstybei sistemos kūrimui. Lietuvos, jos įmonių ir teikiamų paslaugų įvaizdis – labai svarbus tarptautinės konkurencijos veiksnys, todėl tikslinga kurti interneto puslapius, leisti leidinius, teikiančius informaciją ir pristatančius Lietuvoje teikiamas konkurencingas paslaugas, verslo galimybes ir sąlygas. Lietuvos ūkio subjektų teikiamų paslaugų įvaizdis priklauso nuo jų kokybės atitikties nustatytiems reikalavimams, todėl labai svarbu užtikrinti šiuolaikišką atitikties įvertinimo sistemos dalyvių techninę bazę.

Atliktas Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir BVP tenkančio vienam gyventojui tyrimas parodė, jog šalies **prekių importas** neigiamai įtakoja ekonomikos augimą, t.y. jis turi būti ribojamas. Tačiau atlikus pagrindinių šalies importo dedamųjų ir ekonominio augimo tarpusavio sąryšio analizę buvo nustatytos kitokios tendencijos, t.y. Lietuvos importuojamos investicinės ir trumpalaikio plataus vartojimo prekės skatina šalies vystymąsi. Visiškai importo atsisakyti neįmanoma, nes jis yra šalies būtinybė, kurios vietinėje rinkoje trūksta arba vietiniai gamintojai nepajėgūs pasiūlyti už konkurencingą kainą. Iki 2004 metų Lietuva turėjo didesnes laisves riboti importą tiek tarifiniais, tiek netarifiniais būdais. Po įstojimo į ES ir patekus į bendrą ekonominę zoną, ES teritorijoje teko tokios galimybės atsisakyti. Be to, ir prekiaujant su trečiosiomis šalimis, savarankiškumo praktiškai neliko dėl bendrosios užsienio prekybos politikos. Visgi šalies importą iš dalies suvaldyti įmanoma, pvz., pereinant prie alternatyviosios energetikos ir taip pamažu atsikratant priklausomybės nuo didžiulio gamtinių išteklių importo. Tačiau alternatyviais būdais išgaunama energija vis dar pernelyg brangi, lyginant su tradicine, ir iš esmės gyvuoja tik dėl ženklios ES pagalbos ja užsiimančiam verslui. Žinoma, reikia nepamiršti ir lietuviškos produkcijos vartojimo skatinimo vidaus rinkoje, dažnai sunku atskirti vietinės gamybos prekę nuo importuotos (trūksta lengvai atpažįstamo simbolio ant pakuočių), be to, Lietuvos gyventojai dažnai linkę pasirinkti importuotą gaminį, jei jis pasižymi mažesne kaina.

Kalbant apie *investicinių prekių importo didinimą* ir jo naudą šalies ekonomikai, tai investicinės arba dar kitaip vadinamos kapitalinės prekės nėra tiesiogiai pritaikytos žmonių poreikiams tenkinti. Jos naudojamos kitų prekių gamybai. Kapitalo gamyba reiškia vartojimo atidėjimą ateičiai, laukimą. Kapitalo formavimas (kaupimas) priklauso nuo dabartinio vartojimo ir didesnio vartojimo ateityje pasirinkimo. Praeityje sukauptas kapitalas naudojamas finansuoti ateities gamybą. Kadangi kapitalas yra produktyvus (našus), tai investavimų dėka dabartinės prekės gali būti iškeistos į didesnę prekių apimtį ateityje.

Empiriniai tyrimo rezultatai parodė, jog *trumpalaikio plataus vartojimo prekių importas* taipogi skatina ekonominę vystymąsi. Šios prekės naudojamos mažiau negu vienerius metus, t.y. maistas, rūbai ir kaip išimtis, tai visos aprangos prekės priskiriamos šiai kategorijai. Trumpalaikio plataus vartojimo prekių importas skatina vidaus vartojimą šalyje, kas savo ruožtu prisideda prie ekonominio augimo.

Taigi, stengiantis bent kažkiek sumažinti Lietuvos importuojamų prekių apimtį, reikėtų atsižvelgti į tai, jog prieš tai aptartos prekių grupės sukuria kur kas didesnę ekonominę naudą ateityje nei joms patiriamos išlaidos pradiniam etape.

Prekių eksporto poveikis Lietuvos ekonominiam augimui buvo nustatytas kaip mažiausias iš visų tirtų veiksnių, tačiau jis yra teigiamas ir neginčijamas. Valstybiniu mastu, eksportas yra vienas iš svarbiausių šalies ekonominę gyvybingumą atspindinčių veiksnių. Atkūrus Lietuvos Respublikos Nepriklausomybę, vykusios reformos iš esmės pakeitė Lietuvos ūkinius santykius su kitomis valstybėmis. Prisijungta prie Pasaulio prekybos organizacijos (PPO), pasirašytos laisvosios prekybos sutartys su daugeliu valstybių, sudarytos sąlygos kapitalui laisvai judėti tiek į Lietuvą, tiek iš jos leidžia sakyti, jog Lietuva tapo atviros ekonomikos šalimi, o tokiose ekonomikos šalyse eksportas yra laikomas svarbiausiu užsienio valiutos šaltiniu.

Empiriniai tyrimo rezultatai parodė, jog didžiausias dėmesys skatinant Lietuvos ekonominę augimą per eksportuojamą produkciją, turėtų būti kreipiamas į *investicinių prekių eksportą* ir jo didinimą.

Vieni iš pagrindinių būdų skatinti Lietuvos prekių eksportą, tai verslo aplinkos ir eksporto struktūros tobulinimas. Lietuva geografinė prasme yra gana geroje strateginėje vietoje, o tai jai suteikia puikias galimybes ne tik išlaikyti jau esamas eksporto rinkas, bet ir toliau plėstis. Kadangi Lietuvai ekonomikos nuosmukis padarė žymiai didesnę įtaką nei daugeliui jos partnerių, ji turi puikias galimybes pasinaudoti sparčiau atsigaunančiomis bei jų ekonomikomis ir išplėsti savo eksporto rinką. Taipogi būtina nuolatos tirti dabartines ir potencialias eksporto rinkas, atsižvelgiant į jų realią situaciją ir ateities perspektyvas. Lietuvos verslo sektoriui ženkliai padėtų tam tikras informacijos centras, kuris vienoje vietoje pateiktų sukoncentruotą naudingą informaciją, nes pavieniams vienetams tokios informacijos rinkimas yra per brangus, reikalauja daug laiko ir

pastangų. Lietuva yra nedidelė šalis, todėl jos žinomumo didinimas taipogi prisidėtų prie eksporto rinkų išplėtimo. Teigiamam Lietuvos žinomumui įtaką darantys veiksniai padidintų mūsų šalies patrauklumą užsienio rinkoms ir pagerintų mūsų gamintojų konkurencingumą. Lietuvai praverstų turėti interneto tinklalapį, kurioje pateiktų nuolat atnaujinamą ir dėmesį atkreipiantį informacinį srautą apie konkurencingus Lietuvos gaminius, verslo galimybes, transportavimo paslaugas. Lietuva savo, kaip valstybės, prekinį ženklą privalo stiprinti ir įvairiuose tarptautiniuose forumuose ir, be abejo, tiesiogiai kontaktuojant tiek su užsienio šalių verslo, tiek su valstybės atstovais. Žinoma, būtina ir pačių Lietuvos eksportuotojų iniciatyva aktyviai dalyvaujant tarptautiniuose seminaruose, konferencijose ir kituose su eksporto vystymu susijusiuose renginiuose. Prie Lietuvos prekių eksporto skatinimo prisideda ir tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas.

Didinant konkurencingumą tarptautiniu mastu, daugelis ES valstybių akcentuoja investicinio klimato gerinimo svarbą, nes tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių veiksnių, sudarančių palankias sąlygas pasiekti spartesnę technologinę pažangą ir ekonomikos augimą. Tiesioginės užsienio investicijos yra svarbus pagrindinio kapitalo ir kompetencijos formavimo šaltinis, todėl Lietuvai, siekiančiai užtikrinti ilgalaikį ekonomikos augimą, perorientuojant verslą į aukštesnės pridėtinės vertės kūrimą, ypač svarbus veiksnys, siekiant spartesnių pramonės pokyčių, yra tiesioginių užsienio investicijų (visų pirma žinioms imliose arba technologinio proveržio srityse) pritraukimas. Lietuva yra sukaupusi mokslinį potencialą tam tikrose strategiškai svarbiose ir pasauliniu mastu konkurencingose srityse, todėl tai sudaro prielaidas pritraukti strateginių investicijų į žinioms imlius sektorius net iš Jungtinių Amerikos Valstijų ir Azijos valstybių. Tokiu būdu būtų paskatintas Lietuvos konkurencingumo ir patrauklumo investuotojams augimas.

Tačiau pastarųjų kelerių metų situacija pritraukiant TUI į Lietuvos ūkį nėra patenkinama, nors ir stebimas jų augimas:

- pirma, pastarųjų metų kasmetinės TUI srautų apimtys neturi aiškiau išreikštos didėjimo tendencijos – dideli „šokinėjantys“ skirtumai lyginant kasmetinę TUI apimtį (žr. 1 priedą);
- antra, remiantis Lietuvos Banko pateikiama metine ataskaita, pagal palyginamuosius TUI rodiklius, Lietuva gerokai atsilieka nuo kai kurių naujųjų ES narių – pvz. Čekijos, Estijos, Vengrijos.

Eksporto plėtros strategijoje teigiama, jog užsienio investuotojų elgesys kinta ne Lietuvos naudai, t.y. paskutiniu metu išryškėjo tendencija laisvą kapitalą ir verslą nukreipti į tas valstybes, kurios turi talpią vidaus rinką ir geras perkamosios galios didėjimo perspektyvas (Kiniją, Indiją, Braziliją, iš dalies Rusiją). Pagrindinis Lietuvos konkurencinis pranašumas – pigi kvalifikuota darbo jėga – nebėra svarbiausias investicijų vietos pasirinkimo motyvas. Be to, remiantis Lietuvos banko pateikta informacija, darbo užmokesčiui augant sparčiau už darbo našumą, Lietuva artimiausioje ateityje nebegalės išnaudoti šio pranašumo. Todėl Lietuva turi ieškoti ir vystyti kitus

konkurencinius veiksnius – kvalifikuotos darbo jėgos rengimą, prireikus pagal specializuotas studijų programas rengti naujus specialistus, vietinių mažų ir vidutinių įmonių (toliau – MVI) lankstumą ir operatyvumą bei paslaugų kokybę, kurti mokslinį potencialą, – galinčius lemti Lietuvos ūkio konkurencinį pranašumą užsienio investuotojų akimis.

Lietuvos galimybes konkurencinėje kovoje dėl užsienio investicijų, be kita ko, menkina tokios aplinkybės, kaip pernelyg smulkmeniškai reglamentuoti darbo rinkos santykiai, investicijoms pritraukti skirtų teritorijų – investavimo zonų – trūkumas, nepakankamai išvystyta verslo paramos infrastruktūra bei bendra verslo aplinka, per daug biurokratizuota ir komplikauta žemės įsigijimo ir statybos leidimų išdavimo tvarka ir kt. Remiantis LB pateikta informacija, galima teigti, jog potencialūs investuotojai Lietuvoje daugiausia susiduria su tokiais kliūtimis, kaip nebaigtas žemės gražinimas, žemės sklypų fragmentiškumas, kai vienas priimtino dydžio sklypas susideda iš keleto ar keliolikos sklypų, priklausančių skirtingiems savininkams, neaiškios valstybinės žemės perdavimo savivaldybei procedūros, nepakankamos galimybės investuotojui įsigyti žemę be aukciono, ribotos savivaldybių galimybės disponuoti žeme ir kt.

Investicijų (tiek vietos, tiek užsienio) pritraukimą daugiausia riboja ir tai, kad beveik nėra visiškai parengtų investavimo zonų su įrengta infrastruktūra. 2009 m. atliktos industrinių sklypų Lietuvoje paklausos analizės duomenimis, parengtų investuoti zonų buvo 13,4 ha, iš jų daugiausia aplink sostinę Vilnių. Prognozuojama pramoninių parkų su įrengta infrastruktūra, tinkamų investuoti, paklausa Lietuvoje siekia 98 ha per metus. Didžioji dalis šios paklausos prognozuojama 4 regionams: Vilniaus (35 ha per metus), Kauno ir Šiaulių (po 15 ha per metus) ir Klaipėdos (10 ha per metus).

Nesudarius sąlygų šiam poreikiui patenkinti tiesioginės užsienio investicijos, galinčios tapti svarbiu Lietuvos ekonomikos bei konkurencingumo augimo šaltiniu, aplenks Lietuvą. Todėl siekiant sudaryti kuo palankesnes sąlygas užsienio kapitalui investuoti, pirmiausia turėtų būti skatinamas pramoninių parkų kūrimasis, visiškai ar iš dalies įrengiant būtiną infrastruktūrą. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo veiksniai yra susiję ir su bendra verslo aplinka, įmonių bei darbo jėgos kvalifikacija, palankiomis sąlygomis vykdyti mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą. Verta išskirti viešosios valdžios institucijų (valstybės bei savivaldybių lygyje) vykdomą investicijų pritraukimo politiką, kuri pirmiausia turi būti nukreipta aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų įmonių investicijoms pritraukti, technologijų perėmimui remti, taip pat atsižvelgiant į vietinę verslo struktūrą, darbuotojų kvalifikaciją bei vyraujančias ūkio šakas. Būtina atsižvelgti į tai, kad palanki verslo aplinka didina tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikai, skatindama technologijų ir žinių pasklidimo efektą.

Lietuvos eksportas yra pernelyg stipriai orientuotas į mažą pridėtinę vertę sukuriančius produktus. Būtina siekti, kad mažos pridėtinės vertės produkcijos dalis bendrame Lietuvos eksporte

natūraliai sumažėtų, t. y., skatinti didesnę pridėtinę vertę kuriančių produktų eksportą, t.y. tokių kaip investicinės prekės.

Apibendrinant konstruktyviąją darbo dalį, galima teigti, jog daugialypis šiame skyriuje aptartų Lietuvos ekonomiką skatinančių priemonių analizavimas ir panaudojimas turėtų teigiamos įtakos jai. Atsižvelgiant į esamą situaciją Lietuvos ūkyje, kryptingos valstybės pastangos turi būti nukreiptos į teisingą šalies einamosios sąskaitos valdymą ypatingą dėmesį skiriant tiesioginių užsienio investicijų į šalį pritraukimui, kas prisideda prie gausybės veiksnių maksimalios naudos realizavimo. Gausesniai TUI pritraukimui reikėtų skatinti pramoninių parkų kūrimąsi, gerinti verslo aplinką verslininkams. Pastarosios priemonės taikymas taipogi teigiamai atsilieptų skatinant investicinių pajamų kredito, paslaugų debeto ir prekių eksporto augimą. Prie šalies ekonominio augimo taipogi prisidėtų darbo pajamų kredito skatinimas nepamirštant skatinti ir emigrantų sugrįžimo. Siekiant skatinti transporto ir kelionių paslaugų debeto augimą reikėtų peržiūrėti ir pakoreguoti Lietuvos kelių mokesčių ir rinkliavų sistemą. Šalies prekių importas turėtų būti ribojamas skatinant perėjimą prie alternatyvios energetikos bei didinant lietuviškos produkcijos atpažįstamumą nepamirštant investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo teikiamos naudos šalies ekonomikai. Šalies konkurencingumo užsienio rinkose didinimas reikalauja tobulinti šalies eksporto struktūrą, sukuriant Lietuvos informacijos centrą bei šalies internetinį tinklalapį, kaupiančius, pateikiančius ir vis atnaujinančius duomenis apie šalies ūkį ir jos esminius pasikeitimus. Taipogi turėtų būti skatinamas didesnę pridėtinę vertę kuriančių produktų eksportas, tokių kaip investicinės prekės. Lietuvos, jos įmonių, teikiamų konkurencingų paslaugų ir parduodamos konkurencingos produkcijos žinomumo didinimas užsienio rinkose turėtų teigiamos įtakos realizuojant eksporto plėtrą. Eksporto kreditų draudimo dalyvaujant valstybei sistemos sukūrimas taipogi prisidėtų prie pastarųjų veiksnių teigiamų pokyčių.

IŠVADOS

1. Apibendrinant įvairių autorių pateikiamas ESS sąvokos interpretacijas galima teigti, jog tai labiausiai informatyvus balansas, atspindintis visus aktyvų judėjimus, susijusius su prekių ir paslaugų judėjimu. Šalies mokėjimų balanso einamąją sąskaitą sudaro prekių, paslaugų, pajamų ir einamųjų pervedimų balansai. Pagrindinės mokslinėje literatūroje pateikiamos einamosios sąskaitos nesubalansuotumą nagrinėjančios teorijos yra makroekonominių veiksnių įtakos, valiutų krizių ir „dvynių deficito“ teorija. Lietuvos ir užsienio šalių autoriai išskiria vienokius ar kitokius veiksnius, įtakojančius einamąją sąskaitą. Kaip pagrindiniai veiksniai daugelio autorių yra pateikiami šie: valiutos kursas, infliacija, šių veiksnių sąveika, nacionalinės pajamos, vyriausybės apribojimai, BVP augimo tempai, vartojimo kredito sąlygų palengvinimas, vidaus investicijų augimas, P-2 pinigų masė, atvirumas tarptautinei prekybai, bendroji užsienio skola. Galima teigti, jog šalies einamosios sąskaitos nesubalansuotumas gali susidaryti ne tik dėl paminėtų veiksnių, bet ir dėl daugelio nepaminėtų ir neaptartų veiksnių, bei visų veiksnių tarpusavio sąveikos.

2. Nėra tiksliai pagrįstų taisyklių, kurios leistų nustatyti, kada šalies ESS yra priimtinas, o kada ne. Atskiri autoriai pateikia skirtingas šios sąvokos interpretacijas. Šalies einamosios sąskaitos saldo gali būti vertinamas dviem metodais: taikant tarplaikinio optimizavimo modelį ir vertinant santykinį ekonominių rodiklių kitimo tendencijas. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama gausybė rodiklių, iš kurių vieni turi nustatytas priimtimumo normos ribas, kiti – vertinami stebint jų augimą ar mažėjimą. Tik metodų ir rodiklių gausos analizė leidžia formuluoti pagrįstas išvadas apie šalies ESS pavojingumą.

3. Šalies einamosios sąskaitos deficito ar pertekliaus negalima vienareikšmiškai vertinti kaip ekonomikos silpnumo ar stiprumo ženklo. Kiekvienu skirtingu atveju egzistuoja įvairių subtilybių, kurios gali rodyti visiškai priešingą situaciją. Užsienio autorių darbuose šalies ESS poveikio ekonomikos augimui nustatymui yra naudojami įvairūs regresiniai modeliai, tokie kaip ARDL modelis, mokėjimų balanso ribojančio ekonomikos augimą modelis, kurių pagalba yra patvirtinamas analizuojamų reiškinių tarpusavio sąryšis.

4. Atlikta Lietuvos einamosios sąskaitos saldo vertinimo 2000 – 2011 metų laikotarpiu analizė parodė, jog pasaulinė finansų krizė pakeitė nusistovėjusias šalies ESS tendencijas. Iki 2008 metų buvo stebimas tendencingas einamosios sąskaitos deficito augimas, o 2009 metais šalies einamosios sąskaitos balanso deficitą pakeitė susidaręs perteklius, tačiau jau 2011 metais Lietuvos einamoji sąskaita vėl buvo neigiama.

Įvertinus pagrindinius ESS priimtimumo rodiklius ir kriterijus, galima formuluoti išvadą, jog šalies ESS analizuojamu laikotarpiu nėra vertinamas labai gerai. Jo dalis BVP beveik visais metais

viršijo nustatytą normos ribą (5% BVP). Tačiau stebimos gerėjančios tendencijos, nes jau paskutiniaisiais metais rodiklis gali būti vertinamas teigiamai. Kadangi, pastebimas, nors ir nežymus, TUI augimas, tai irgi gali būti traktuojama kaip mažėjantis šalies ESS pavojingumas. Dauguma metų Lietuvos bendrasis vidaus produktas augo greičiau nei išipareigojimais užsieniui.

Įvertinus ESS priimtino rodiklius ir kriterijus, susijusius su bendrąja užsienio skola, galima teigti, jog Lietuvos išiskolinimas yra nepriimtino lygio ir analizuojamu laikotarpiu stebimas jo pablogėjimas. Tačiau pažymėtina ir tai, jog Lietuvos išiskolinimas nėra labai didelis lyginant su kitomis šalimis, nes bendrosios skolos ir prekių bei paslaugų eksporto santykis analizuojamu laikotarpiu neviršijo 220% ribos. 2000 – 2011 metų laikotarpiu stebimas oficialiųjų tarptautinių atsargų augimas, kas yra vertinama teigiamai, nes parodo, jog šalies ESD nėra iš jų finansuojamas.

Gerėjančią šalies ESS padėtį atskleidė ir kitų rodiklių vertinimas. Užsienio prekybos apyvartos ir prekių bei paslaugų eksporto dalis šalies BVP pasižymėjo augimu, kas yra vertinama kaip teigiamas ženklas einamajai sąskaitai. Tačiau grynosios valstybinės užsienio paskolos analizuojamu laikotarpiu taipogi augo ir tai nėra vertinama gerai. Analizuojamu laikotarpiu buvo stebimas privačių grynųjų užsienio paskolų mažėjimas, todėl tai dar labiau pablogino situaciją, vertinant šį rodiklį.

5. Atlikta dvinarė koreliacinė regresinė analizė ekonomikos augimo laikotarpiu atskleidė labai stiprų ryšį tarp Lietuvos ESS ir BVP tenkančio vienam gyventojui. Ryšio pobūdis nustatytas kaip atvirkštinis, t.y. analizuojamu laikotarpiu tendencingai augant šalies BVP vienam gyventojui einamosios sąskaitos balansas pasižymėjo tendencija mažėti, t.y. didėjo susidaręs ESD. Ekonominio pakilimo laikotarpiu išaugęs vartojimas skatino augančią paklausą importuojamai produkcijai ir paslaugoms, kas turėjo reikšmingos įtakos pastarajai situacijai. Išanalizavus stochastinius ryšius ekonomikos recesijos laikotarpiu gauti priklausomybės ryšį rodantys rodikliai buvo nereikšmingi, todėl galima teigti, jog šiuo laikotarpiu tarp kintamųjų gali egzistuoti netiesinis ryšys.

Atlikta daugialypė regresinė analizė tarp Lietuvos ESS sudėtinių dalių ir BVP tenkančio vienam gyventojui leidžia formuluoti išvadą, jog BVP vienam gyventojui stipriai įtakoja pasirinkti nepriklausomi kintamieji, t.y. prekių eksportas ir importas, paslaugų debetas ir kreditas bei pajamų kreditas. Visi kintamieji, išskyrus prekių importą, nagrinėjamą reiškinį sąlygoja teigiamai. Empiriniai rezultatai parodė, jog didžiausią poveikį šalies ekonomikai daro pajamų kredito didėjimas, kiek mažesnę paslaugų debeto, paslaugų kredito ir prekių eksporto teigiamas kitimas bei prekių importo mažėjimas.

Daugialypė regresinė analizė tarp ESS sudėtinių dalių dedamųjų ir BVP vienam gyventojui atskleidė tokias tendencijas: pajamų kredito atveju – didžiausias teigiamas poveikis šalies ekonomikos augimui daromas darbo ir investicinių pajamų kredito, paslaugų debeto atveju – transporto ir kelionių paslaugų debeto, paslaugų kredito atveju – transporto paslaugų kredito, prekių

importo atveju – investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo bei prekių eksporto atveju – investicinių prekių eksporto.

Galima formuluoti agreguotą išvadą, jog šalies einamosios sąskaitos saldo lygis turi būti stebimas, turi būti analizuojamos jos susidarymo aplinkybės, kadangi tai turi įtakos šalies ekonomikai – jos pokyčiams. Tačiau pažymėtina ir tai, jog atliekant analizę buvo atsiribota nuo kitų šalies ekonomiką sąlygojančių veiksnių.

6. Atsižvelgiant į esamą situaciją Lietuvos ūkyje, kryptingos valstybės pastangos turi būti nukreiptos į teisingą ir efektyvų šalies einamosios sąskaitos valdymą ypatingą dėmesį skiriant tiesioginių užsienio investicijų į šalį pritraukimui, kas didele dalimi prisideda prie kitų, empiriškai nustatytų Lietuvos ekonomikos augimą skatinančių veiksnių maksimalaus realizavimo: pajamų kredito (darbo ir investicinių pajamų), paslaugų debeto (transporto ir kelionių paslaugų), paslaugų kredito (transporto paslaugų) ir prekių eksporto (investicinių prekių) augimo skatinimo bei prekių importo ribojimo skatinant investicinių ir trumpalaikio plataus vartojimo prekių importo didėjimą. Pastarųjų sričių skatinimui, visų pirma, reikėtų gerinti ir daryti lankstesnę verslo aplinką šalyje, ypatingą dėmesį skiriant smulkiojo ir vidutinio verslo veiklos sąlygų gerinimui, tokių kaip kreditų išdavimo sąlygos (ypatingai pirmaisiais veiklos metais), mokesčių lengvatų ir naujai steigiamų verslo ir pramonės įmonių inžinerinio ir techninio aprūpinimo sistemų sukūrimas ir kt. Taipogi, turėtų būti skatinamas perėjimas prie alternatyvios energetikos (dėl jos brangumo pasinaudojant ES struktūrinių fondų parama) bei didinamas lietuviškos produkcijos atpažįstamumas, aiškiai matomas ant pakuotės. Tobulinant Lietuvos eksporto struktūrą, tiek paslaugų kredito, tiek prekių eksporto didinimui, ypatingą dėmesį skirti didesnę pridėtinę vertę kuriančių produktų eksportui, eksportuojančių įmonių kreditų ir kitos finansinės paramos eksporto plėtros projektams įgyvendinti sąlygų sudarymui. Šalies informacinio centro bei internetinio tinklalapio, skelbiančių naujienas apie šalies ūkį ir jo svarbiausius pokyčius, gaminamas konkurencingas prekes ir teikiamas konkurencingas paslaugas, sukūrimas prisidėtų prie šalies žinomumo ir informatyvumo didinimo užsienio rinkose. Kompleksinis darbe siūlomų šalies ekonomikos skatinimo priemonių realizavimas užtikrintų gyvenimo lygio kilimą Lietuvoje.

LITERATŪRA

1. 1998 m. Baltijos valstybių mokėjimų balansų palyginamoji analizė [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/kalinauskas_3>.
2. 2001 m. Baltijos valstybių mokėjimų balansų palyginamoji analizė [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/kalinauskas_10>.
3. Aristovnik, A. (2006). The Determinants & Excessiveness of Current Account Deficits in Eastern Europe & the Former Soviet Union. *The William Davidson Institute at the University of Michigan WP No 827*.
4. Bal, A. (2008). Is Current Account Deficit a Problem for Romania? *Transition Studies Review.*, 15, 499-510.
5. Balance of payments of the Republic of Lithuania [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/eng/publications/Annual2002/iii.pdf>>.
6. Balčiūnas, N. ir kiti (2002). *Mokėjimų balansas: teoriniai pagrindai ir einamosios sąskaitos deficitas: mokomoji knyga*. Vilnius: VU leidykla.
7. Baltijos šalių einamosios sąskaitos deficito pokyčiai ir tvarumo problema [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.elibrary.lt/resursai/DB/StatistikosDep/LEA/2006-02/L049-059.pdf>>.
8. Bernatonytė, D. (2007). *Tarptautinė prekyba*. Kaunas: Technologija.
9. Chinn, M., Prasad, E.S. (2000). Medium-Term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries: An Empirical Exploration. *NBER Working Paper No. 7581*.
10. Current Account Developments in New Member States of the European Union: Equilibrium, Excess, and EU-Phoria. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp0892.pdf>>.
11. Current account sustainability and relative reliability [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w14295.pdf?new_window=1>.
12. Čičinskas, J. ir Miškinis, A. (2002). *Išorės ekonominių santykių strategija // Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija*. Lietuvos mokslas, 41 knyga. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.
13. Debelle, G., Faruquee, H. (1996). What Determines the Current Account? A Cross-Sectional and Panel Approach. *IMF Working Paper: WP/96/58*.

14. Edwards, S. (2005). Is the U.S. Current Account Deficit Sustainable? If Not How Costly is Adjustment Likely to Be? University of California Los Angeles. *Brooking Papers on Economic Activity*, p. 211 - 288.
15. Edwards, S. (2010). Financial Openness, Sudden Stops, and Current-Account Reversals. *The American Economic Review*, Vol. 94, No.2, 59-64.
16. Einamosios sąskaitos deficito priimtinumai [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-21]. Prieiga per internetą: <<https://sites.google.com/site/finansai123/ukioperkaitimoanalize>>.
17. Fida, A. B., Zakaria, M., Hashim, M. S. (2009). Balance of Payments Constrained Growth Model: A Case Study of Pakistan. *European Journal of Scientific Research* ISSN 1450-216X Vol.25 No.4 (2009), pp.574-583.
18. Fidrmuc, J. (2002). Twin Deficits: Implications of Current Account and Fiscal Imbalances for the Accession Countries. *Foreign Research Division, Oesterreichische Nationalbank. Focus on transition 2. P. 72-83*.
19. Garšvienė, L., Rudytė, D., Ruplienė, D. (2009). Assessment of Sustainability of Current Account of Lithuania. *Socialiniai tyrimai: mokslo darbai*. ISSN 1392-3110. 2009. Nr 2(16).
20. Ghosh, A., Ramakrishnan, U. (2006). Do Current Account Deficits Matter?. *Finance and Development, IMF, Volume 43, No. 4*.
21. Hansen, D. J., Kvedaras, V. (2004). Balance of Payments Constrained Economic Growth in Baltic's. *EKONOMIKA*, 65.
22. Hermann, S., Jochem, A. (2005). Determinants of current account developmetns in the central and east European EU member states – consequences for the enlargement of the euro area. *Discussion Paper Series 1: Economic studies No 32*.
23. Hubbard, R.G. (2006). The U.S. Current Account Deficit and Public Policy. *Journal of Policy Modeling*, 28, 665-671.
24. Išorės sektoriaus statistika [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://lb.lt/leidiniai>>.
25. Ketenci, N. (2010). Major Determinenats of Current Account in Russia. *Transition Studies Review*, 790–806
26. Krugman, P. (1979). A Model of Balance-of-Payments Crises. *Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 11, No. 3*. pp. 311-325.
27. Krugman, P. (1990). *Rethinking International Trade*. MIT Press.
28. Kvainauskaitė, V. (2003). *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Kaunas: Technologija.
29. Leigh, D. (2005). Current Account Sustainability, Republic of Lithuania: Selected Issues. *IMF Country Report 05/122*.

30. Lietuva tarptautinių finansų rinkų nestabilumo sąlygomis [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos1998_3/klyviene.pdf>.
31. Lietuvos einamosios sąskaitos deficito priimtino vertinimas [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2005_4/rodzko.pdf>.
32. Lietuvos Respublikos ketvirtinis mokėjimų balansas [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?group=7232&lang=lt&orient=vert>>.
33. Marinheiro, C. F. (2007). Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and the Feldstein-Horioka Puzzle in Egypt. *Working Paper. University of Coimbra - Faculty of Economics*.
34. Milesi – Ferretti, G., Razin, A. (1996). Current Account Sustainability. – *Princeton Studies in International Finance 81*.
35. Milesi-Ferretti, G., Razin, A. (2000). Current Account Reversals and Currency Crises: Empirical Regularities. in P. Krugman (Ed), *Currency Crises*, U. of Chicago Press.
36. Moreno-Brid, J.C. (1999). Mexico's Economic Growth and the Balance of Payments Constraint: A Cointegration Analysis. *International Review of Applied Economics*, Vol. 13, No: 2.
37. Obstfeld, M., Rogoff, K. (1996). Foundations of International Macroeconomics. – *The MIT Press, Cambridge, Ma: MIT Press*.
38. Oficialiosios tarptautinės atsargos [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8023&lang=lt>.
39. Pabedinskaitė, A. (2005). *Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas*. Vilnius: Technika.
40. Pacheco - Lopez, P., Thirlwall, AP. (2007). Trade Liberalization and the Trade-Off Between Growth and the Balance of Payments in Latin America. *International Review of Applied Economics*, Vol.21, No.4, 469-490.
41. Pahlavani, MP., Saleh, AS. (2009). Budget Deficits and Current Account Deficits in the Philippines: A Causal Relationship. *American Journal of Applied Sciences*, 6(8), 1515-1520.
42. Republic of Lithuania: Selected Issues [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05122.pdf>>.
43. Sekmen, F., Calisir, M. (2011). Is there a Trade-off between Current-Account Deficits and Economic Growth? The Case of Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*. ISSN 1450-2887 Issue 62 (2011).
44. Snieška, V. ir kiti (2001). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
45. Startienė, G. (2002). *Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika, mokėjimai, kreditavimas*. Kaunas: Technologija.
46. Sustainability of current account and trade deficits in transition [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=625062>.

47. Sustainability of persistent current account deficits [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5467.html>>.
48. Sutrikimų ekonomikoje vertinimo galimybės [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20leidinys/Misiunas_Ruksaite.pdf>.
49. The US as a Net Debtor: The Sustainability of the US External Imbalances [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://people.stern.nyu.edu/nroubini/papers/Roubini-Setser-US-External-Imbalances.pdf>>.
50. Ūkis ir finansai (makroekonomika) [interaktyvus] [žiūrėta 2012-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
51. Vaškelaitis, V. (2006). *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
52. Zanghieri, P. (2004). Current Account Dynamics in New EU Members: Sustainability and Policy Issues. *CEPII Working Paper, No. 2004-07*.

PRIEDAI

ESS, jo struktūrinių dalių bei ESS vertinimo rodiklių/ kriterijų duomenys

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ESS, mln. Lt	-2699,59	-2294,96	-2670,59	-3854,00	-4811,73	-5114,93	-8808,87	-14325,43	-14482,70	3437,59	67,18	-3974,99
Prekių ir paslaugų balansas, mln. Lt	-2894,74	-2606,25	-2880,01	-3252,85	-4367,97	-5218,94	-8550,50	-13182,69	-13109,92	-1565,64	-1816,41	-2804,22
<i>Prekių balansas, mln. Lt</i>	-4415,07	-4432,16	-4867,76	-5140,76	-6630,86	-8145,00	-11522,04	-14773,33	-14511,08	-3076,57	-4624,15	-6241,83
<i>Paslaugų balansas, mln. Lt</i>	1520,33	1825,91	1987,75	1887,91	2262,89	2926,06	2971,54	1590,64	1401,16	1510,93	2807,74	3437,61
Pajamų balansas, mln. Lt	-775,13	-718,80	-642,33	-1490,74	-1708,83	-1730,15	-2253,09	-4069,93	-3788,80	995,92	-2714,54	-4875,39
Einamųjų pervedimų balansas, mln. Lt	970,28	1030,09	851,75	889,59	1265,07	1834,16	1994,72	2927,19	2416,02	4007,31	4598,13	3704,62
BVP, mln. Lt	46002,52	48879,50	52351,05	57232,43	62997,37	72401,94	83227,15	99229,29	111920,14	92032,40	95323,23	106369,94
BVP 1 gyventojui, Lt	13145,46	14087,12	15215,21	16774,12	18681,15	21842,46	25531,23	30806,39	35090,75	29154,81	30801,03	35103,59
ESS/BVP (%)	5,87	4,70	5,10	6,73	7,64	7,06	10,58	14,44	12,94	-3,74	-0,07	3,74
Sukauptos TUI, mln. Lt	9337,26	10661,93	13183,80	13699,42	16192,56	23895,79	28924,60	35503,93	31733,28	31787,14	34634,94	38080,70
TUI, mln. Lt (investuota per metus)	14,79	28,39	61,23	116,30	730,63	958,71	801,58	1507,50	792,31	490,68	-15,00	137,33
ESS –TUI/BVP (%)	5,84	4,64	4,98	6,53	6,48	5,74	9,62	12,92	12,23	-4,27	-0,05	3,61
BVP pokytis/ ESS pokytis	1,02	7,11	-9,24	-4,12	-6,02	-31,02	-2,93	-2,90	-80,69	-1,11	-0,98	-2,73
Bendroji užsienio skola, mln. Lt	19426,51	21071,90	20526,63	23029,79	26540,32	36552,93	49864,80	70945,49	79446,33	79975,76	83112,78	85309,77
Bendroji skola užsieniui/ BVP, %	42,23	43,11	39,21	40,24	42,13	50,49	59,91	71,50	70,98	86,90	87,19	80,20
Prekių ir paslaugų eksportas, mln. Lt	20436,50	24182,31	27411,40	29120,91	32616,69	41408,72	48828,76	53313,38	66702,12	49810,47	64698,20	82482,33
Bendroji skola užsieniui/ prekių ir paslaugų eksportas, %	95,06	87,14	74,88	79,08	81,37	88,27	102,12	133,07	119,11	160,56	128,46	103,43
TUI/ bendroji užsienio skola (%)	48,06	50,60	64,23	59,49	61,01	65,37	58,01	50,04	39,94	39,75	41,67	44,64
Oficialiosios tarptautinės atsargos, mln. Lt	5434,60	6676,60	7989,80	9528,30	9108,90	11104,10	15184,10	18178,70	15787,30	15938,00	17220,90	21918,00
Oficialiosios tarptautinės atsargos/užsienio	27,98	31,68	38,92	41,37	34,32	30,38	30,45	25,62	19,87	19,93	20,72	25,69

skola(%)													
Prekių ir paslaugų importas, mln. Lt	-23331,24	-26788,56	-30291,41	-32373,76	-36984,66	-46627,66	-57379,26	-66496,07	-79812,04	-51376,11	-66514,61	-85286,55	
Užsienio prekybos apyvarta, mln. Lt	35070,07	41358,44	46596,22	50700,61	60202,78	75919,15	92162,92	104695,90	128517,32	86043,03	114991,61	148389,09	
Užsienio prekybos apyvarta/BVP, %	76,24	84,61	89,01	88,59	95,56	104,86	110,74	105,51	114,83	93,49	120,63	139,50	
Grynosios užsienio paskolos (valstybinės), mln. Lt	7796,36	7807,23	6913,16	7068,59	7505,23	7988,16	10219,51	11226,54	9403,68	18680,74	27146,50	31524,71	
Grynosios užsienio paskolos (privачios), mln. Lt	29,13	30,80	15,67	41,17	25,00	-13,70	-38,21	-57,23	-155,79	-369,81	-230,33	-457,26	
Grynosios užsienio paskolos (valstybinės)/ Grynosios užsienio paskolos (privачios)	267,64	253,48	441,17	171,69	300,21	-583,08	-267,46	-196,17	-60,36	-50,51	-117,86	-68,94	
Prekių ir paslaugų eksportas/BVP, %	44,42	49,47	52,36	50,88	51,77	57,19	58,67	53,73	59,60	54,12	67,87	77,54	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LB ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

ESS sudėtinių dalių ir BVP vienam gyventojui koreliacinės regresinės analizės duomenys

Rodiklis Metai	Prekių eksportas, mlrd. Lt	Prekių importas, mlrd. Lt	Paslaugų kreditas, mlrd. Lt	Paslaugų debetas, mlrd. Lt	Pajamų kreditas mlrd. Lt	Pajamų debetas, mlrd. Lt	BVP 1 gyventojui, tūkst. Lt
1993	8,711	9,376	0,856	1,096	0,053	0,018	3,147
1994	8,079	8,881	1,282	1,497	0,085	0,051	4,622
1995	10,824	13,616	1,941	1,993	0,203	0,255	7,419
1996	13,652	17,237	3,190	2,707	0,208	0,572	9,359
1997	16,770	21,360	4,127	3,589	0,320	1,114	11,332
1998	15,846	21,920	4,436	3,473	0,498	1,520	12,683
1999	12,587	18,205	4,366	3,145	0,459	1,490	12,453
2000	16,202	20,617	4,235	2,715	0,742	1,517	13,145
2001	19,556	23,988	4,627	2,801	0,823	1,542	14,087
2002	22,013	26,881	5,398	3,411	0,742	1,384	15,215
2003	23,385	28,526	5,736	3,848	0,720	2,211	16,774
2004	25,819	32,450	6,798	4,535	0,986	2,695	18,681
2005	32,767	40,912	8,641	5,715	1,247	2,977	21,842
2006	38,888	50,410	9,940	6,969	1,613	3,866	25,531
2007	43,192	57,966	10,121	8,530	1,994	6,064	30,806
2008	55,511	70,022	11,191	9,790	2,652	6,441	35,091
2009	40,732	43,809	9,078	7,568	1,345	0,349	29,155
2010	54,039	58,663	10,659	7,852	1,890	4,605	30,801
2011	69,577	75,819	12,905	9,468	2,304	7,179	35,104

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LB duomenimis.

ESS sudėtinių dalių dedamųjų koreliacinės regresinės analizės duomenys

Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rodiklis												
Prekių eksportas												
Perdirbtos pramoninės prekės, mlrd. Lt	3,853	4,107	4,572	5,151	6,399	8,071	9,826	12,101	13,908	10,071	13,170	17,094
Perdirbtas kuras ir tepalai (išskyrus benzina), mlrd. Lt	1,624	2,417	2,437	2,687	3,987	5,417	5,544	3,307	8,531	5,097	7,633	10,976
Benzinas, mlrd. Lt	1,256	1,520	1,195	1,365	2,227	3,148	3,349	2,138	4,730	3,288	4,612	6,197
Investicinės prekės, mlrd. Lt	0,454	0,547	0,684	0,806	1,129	1,792	2,528	3,690	4,564	2,991	4,133	5,029
Prekių importas												
Perdirbtos pramoninės prekės, mlrd. Lt	5,601	6,408	7,130	7,832	9,489	11,118	13,758	16,810	16,101	10,460	13,791	17,296
Neperdirbtas kuras ir tepalai, mlrd. Lt	4,387	4,800	4,480	4,873	6,028	9,995	10,906	7,674	18,644	11,697	17,150	22,266
Investicinės prekės, mlrd. Lt	2,007	2,468	3,033	3,416	3,958	4,943	6,201	7,330	6,935	3,958	4,961	6,759
Trumpalaikio plataus vartojimo prekės, mlrd. Lt	1,494	1,752	1,728	1,728	1,925	2,060	2,476	3,090	3,621	3,474	3,668	4,244
Paslaugų kreditas												
Transporto paslaugų kreditas, mlrd. Lt	1,967	2,127	2,395	2,852	3,760	4,413	5,333	5,902	6,777	5,188	6,308	7,665
Kelionių paslaugų kreditas, mlrd. Lt	1,565	1,532	1,870	1,944	2,164	2,562	2,844	2,899	2,903	2,402	2,518	3,256
Paslaugų debetas												
Transporto paslaugų debetas, mlrd. Lt	0,884	0,946	1,086	1,550	1,841	2,497	3,049	3,940	4,414	2,934	4,004	5,445
Kelionių paslaugų debetas, mlrd. Lt	1,012	0,874	1,245	1,433	1,771	2,067	2,493	2,880	3,543	2,777	2,225	2,127
Pajamų kreditas												
Darbo pajamų kreditas, mlrd. Lt	0,191	0,304	0,310	0,249	0,452	0,626	0,678	0,645	0,705	0,622	0,985	0,875
Investicijų pajamų kreditas, mlrd. Lt	0,551	0,518	0,432	0,471	0,534	0,621	0,936	1,349	1,947	0,723	0,906	1,428
Pajamų debetas												
Darbo pajamų debetas, mlrd. Lt	0,147	0,113	0,115	0,109	0,072	0,124	0,142	0,215	0,268	0,467	0,250	0,273
Investicijų pajamų debetas, mlrd. Lt	1,370	1,429	1,269	2,101	2,623	2,853	3,724	5,849	6,173	0,118	4,355	6,906

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LB ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Lietuvos ESS vertinimo duomenys 2009 m. I pusmečio - 2011 m. II pusmečio laikotarpiu

	2009 metai		2010 metai		2011 metai	
	I pusmetis	II pusmetis	I pusmetis	II pusmetis	I pusmetis	II pusmetis
BVP 1 gyventojui, Lt	13747,93	13776,18	13795,51	14966,64	15598,72	17306,42
ESS, mln. Lt	288,94	3790,03	1016,07	398,98	-1105,38	-558,25

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LB duomenimis.

Dvinarės koreliacinės regresinės analizės rezultatai

Laikotarpis Rodiklis	Ekonomikos augimo laikotarpiu (2000 – 2008 metais)	Ekonomikos recesijos laikotarpiu (2009 m. I pusmetis – 2011 m. II pusmetis)
Koreliacijos koeficientas (r)	-0,977	-0,63
t faktinė	12,058	1,82
t kritinė	2,36	2,78
Tiesinės vienmatės regresijos modelio reikšmingumo sąlyga	10,97 > 2,57	
Determinacijos koeficientas (R)	0,954	0,397
Faktinė Fišerio reikšmė	145,39	2,63
Teorinė Fišerio reikšmė	5,59	7,71
Koeficientas b	-1,56	
Koeficientas a	11004,15	
Tiesinės regresijos modelio lygtis	$y=11004,15-1,56x$	
Koeficiento b reikšmingumo tikrinimas	11,89 > 2,57	
Dispersija (σ_ε^2)	1880644,11	
Standartinis nuokrypis (σ_ε)	1371,37	
t_a	19,94	
t_b	10,05	
Tikrinimas	19,94 > 2,57 < 10,05	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.

ESS sudėtinių dalių bei jų dedamųjų ir BVP vienam gyventojui koreliacinės regresinės analizės rezultatai

Analizės pobūdis Rodiklis	ESS sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.	Prekių eksporto sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.	Prekių importo sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.	Paslaugų kredito sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.	Paslaugų debeto sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.	Pajamų kredito sudėtinių dalių ir BVP 1 gyv.
Koreliacijos koeficientas (r)	0,997	0,989	0,993	0,984	0,993	0,969
t faktinės	2,901; 3,784; 4,239; 5,151; 5,249	20,923	11,949; 6,283	17,338	11,438; 4,502	5,451; 4,534
t kritinė	2,89	3,17	3,17	3,17	3,17	3,17
Determinacijos koeficientas (R)	0,995	0,978	0,986	0,968	0,985	0,939
Pataisytas determinacijos koeficientas	0,993	0,975	0,983	0,965	0,982	0,926
Faktinė Fišerio reikšmė	503,999	437,788	326,827	300,617	301,207	69,82
Teorinė Fišerio reikšmė	4,34	10,044	7,559	10,044	7,559	7,559
Regresijos modelio lygtis	$y = 2,772 + 0,245x_1 - 0,542x_2 + 6,966x_3 + 2,172x_4 + 1,538x_5$	$y = 12,45 + 4,827x$	$y = 0,659 + 5,947x_1 + 1,651x_2$	$y = 4,802 + 4,18x$	$y = 6,716 + 4,076x_1 + 2,978x_2$	$y = 6,025 + 19,009x_1 + 8,417x_2$
MAPE	5,25	4,73	2,96	4,52	3,44	6,77

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.

ESS sudėtinių dalių ir BVP gyventojui regresinės analizės išskirčių ir kitų duomenų normalumo tikrinimo rezultatai

Kuko matas	Stebėjimų įtakos indeksas		Standartizuota paklaida
0,939	0,632		I3I
0,085	0,264		-0,869
0,122	0,187		-1,328
0,029	0,145		0,755
0,009	0,152		0,412
0,016	0,234		-0,408
0,000	0,077		0,083
0,005	0,121		-0,329
0,000	0,264		-0,001
0,052	0,257		0,695
0,022	0,079		0,866
0,077	0,059		1,802
0,000	0,079		-0,001
0,117	0,170		-1,377
0,148	0,222		-1,303
0,223	0,368		1,032
0,126	0,629		-0,335
0,935	0,602		0,443
0,000	0,259		-0,038
0,013	0,656		-0,097
Šapiro Vilko testas	Sig. 0,191>0,05		Skirstinys normalusis
Autokoreliacija	Durbin-Watson	1,781	Autokoreliacijos nėra
	dL	0,561	
	dU	1,767	
	4-dL	3,439	
	4-dU	2,233	
Multikolinearumas	Person Corellation koeficientai < 10,81		Modelis nepasižymi multikolinearumu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.

Prekių importo sudėtinių dalių ir BVP gyventojui regresinės analizės išskirčių ir kitų duomenų normalumo tikrinimo rezultatai

Kuko matas	Stebėjimų įtakos indeksas	Standartizuota paklaida
0,852	0,500	131
0,013	0,196	0,270
0,119	0,133	-1,009
0,038	0,086	-0,685
0,003	0,076	0,188
0,000	0,050	0,038
0,047	0,096	0,723
0,001	0,183	-0,087
0,026	0,265	-0,311
0,239	0,146	1,365
0,510	0,303	1,222
0,003	0,199	0,130
0,849	0,268	-1,845
Šapiro Vilko testas	Sig. 0,180>0,05	Skirstinys normalusis
Autokoreliacija	Durbin-Watson	1,291
	dL	0,569
	dU	1,274
	4-dL	3,431
	4-dU	2,726
	Autokoreliacijos nėra	
Multikolinearumas	Person Corellation koeficientai < 10,81	Modelis nepasižymi multikolinearumu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.

Paslaugų debeto sudėtinių dalių ir BVP gyventojui regresinės analizės išskirčių ir kitų duomenų normalumo tikrinimo rezultatai

Kuko matas	Stebėjimų įtakos indeksas	Standartizuota paklaida
0,852	0,500	I3I
0,004	0,157	-0,172
0,115	0,187	0,825
0,011	0,110	0,331
0,015	0,059	-0,477
0,027	0,034	-0,735
0,044	0,007	-1,092
0,047	0,040	-0,938
0,022	0,098	-0,492
0,009	0,338	-0,150
0,538	0,152	1,998
0,107	0,112	1,032
0,096	0,704	-0,129
Šapiro Vilko testas	Sig. 0,180>0,05	Skirstinys normalusis
Autokoreliacija	Durbin-Watson	1,336
	dL	0,569
	dU	1,274
	4-dL	3,431
	4-dU	2,726
		Autokoreliacijos nėra
Multikolinearumas	Person Corellation koeficientai < 10,81	Modelis nepasižymi multikolinearumu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.

Pajamų kredito sudėtinių dalių ir BVP gyventojui regresinės analizės išskirčių ir kitų duomenų normalumo tikrinimo rezultatai

Kuko matas	Stebėjimų įtakos indeksas		Standartizuota paklaida
0,852	0,500		I3I
0,047	0,197		-0,511
0,073	0,090		-0,932
0,002	0,098		-0,150
0,098	0,133		0,916
0,002	0,045		-0,191
0,027	0,084		-0,583
0,014	0,027		-0,558
0,026	0,106		0,522
0,212	0,484		-0,325
0,298	0,043		2,327
0,344	0,425		-0,700
0,005	0,168		0,186
Šapiro Vilko testas	Sig. 0,180>0,05		Skirstinys normalusis
Autokoreliacija	Durbin-Watson	2,464	Autokoreliacijos nėra
	dL	0,569	
	dU	1,274	
	4-dL	3,431	
	4-dU	2,726	
Multikolinearumas	Person Corellation koeficientai < 10,81		Modelis nepasižymi multikolinearumu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistiniais skaičiavimais.